

2017

Jul i Nord-Odal

Innhold

Forord: Tidsbilder	3
Madder Mortem – jordnære og hemkjære rockere	4
På haiketur i Midtøsten i 1956	11
Sand kirke står om enn tårnene faller	19
Festforestilling og festgudstjeneste	26
Vælkjente smil	28
De gode, gamle dager?	30
Sjakk er populært også i Nord-Odal	33
Nordodølinger på tømmerhogging i Numedal	35
Sandsdammen – et gammelt samlingssted	39
Odalsgranitt fra Knapper ble eksportvare	42
Sko, mat og andre nødvendighetsartikler	44
Barndomsminner fra Malungen	46
En bunke med gamle brev	50
Maries dans	52
Nå kommer jula	55
Har deg litt	56
Fra utlån av korn til legat for vanskeligstilte	59
En stor lokal kulturskatt er bevart for ettertida	64
Jonas Strand Gravli ble årets «Kav odøling»	67
Holt-elever intervjuet av skoleradioen i 1938	69
Tilbakeblikk på året vi har lagt bak oss	74
Stjernehimmlen i 2018	85
Ungdommers møte med Størjebygda i 1969	91
Ord ved livets start	94
Heidi og Lill Anette gikk Odalen på langs	95
Svensk julefeiring i Paris	98
Klokkemakerne i Nord-Odal	100
Temmeret skær fram!	103
Øde og forlatt	104
Gikk i land etter 38 år i tankfart	106
To nye historiske «blå skilt» satt opp i 2017	110
Bengt Ringvolds «samlede verker»	111
Sannhetens urokkelighet	111
AFKs seniorlag i 1976	112
Bilde med ukjente personer	112

«Jul i Nord-Odal» 2017

Utgiver: Nordre Odalen Kulturminnelag
Layout og førtrykk: Gunnar Nygård
Trykk: Flisa Trykkeri
Illustrasjoner: Jon Utheim (forside) og Rune Nor

I redaksjonen: Bjørn O. Andersen, Steinar Bjørnstad, Roar Jonsrud,
Hans Ludvig Fredheim, Gunnar Nygård, Bengt Ringvold, May Britt Rovelstad,
Ola Erik Tangen, Ingegerd Tronbøl og Asgeir Østli

Tidsbilder

«Det er mer mellom himmel og jord enn de fleste andre steder». Dette sitatet er hentet fra humoristen og satirikerens Fredrik Stabels faste spalte i Dagbladet for mer enn en mannsalder siden. Stabel har selv sagt rett; det vi også kaller makrokosmos – universet – rommer det aller meste. Det kan vi også si om mikrokosmos, som gjerne brukes om mennesket og dets innerste mysterier. Årets «Jul i Nord-Odal» speiler ikke bare det store verdensrommet, men også dype menneskelige tanker og følelser i tillegg til skildringer av mer hverdagslige hendelser før og nå.

Denne utgaven – årgang 28 – er mer omfangsrik enn noen gang, og redaksjonen er spesielt glad for å kunne presentere både svært unge og godt voksne skribenter. De formidler flere virkeligheter; flere tidsbilder og flere tolkninger av såvel nåtid som fortid. Historien er i kontinuerlig forandring etter hvert som årene går. Derfor er det viktig å skrive, lese og ikke minst reflektere over hvordan historie, tradisjon og virkelighet oppfattes og tolkes i ulike aldersgrupper. Våre etterkommeres historie er annerledes enn vår, slik vår historie er annerledes enn våre forfedres.

Observante lesere vil registrere at vårt faste innslag «Tilbakeblikk på året vi har lagt bak oss» er mer omfangsrikt enn tidligere. Det skyldes det enkle og gledelige faktum at det i 2017 har vært en større aktivitet enn noensinne både i næringslivet, i kommunen og ikke minst i frivillige lag og foreninger i bygda vår. Dette prøver vi å fange opp. Spalten fungerer som et årlig supplement til kulturminnelagets bok «Der er en bygd ...».

Redaksjonen takker alle bidragsyttere, annonsører og ikke minst alle våre lesere som spanderer en hundrelapp på heftet vårt. Dere er alle viktige støttespillere for det mangfoldige kultur- og idrettslivet i Nord-Odal.

Vi ønsker dere alle en fredelig og god jul og et godt nytt år.

Gunnar Nygård

En oversikt over alle utgavene av «Jul i Nord-Odal» finner du på våre nettsider:
www.kulturminnelaget.no

Madder Mortem – jordnære og hemkjære rockere

Hvor ofte skjer det egentlig at et band fra Nord-Odal blir stjerner innen sin sjanger i det store utland? De er ikke lokale bare i navnet, men gjør også sine innspillinger på Loppetorget i Mo og Skytterhuset i Austvatn, og de spiller inn musikkvideo på Skyrudsaga i Knapper. Mer jordnære og hemkjære er det vel vanskelig å bli for artister som turnerer Europa rundt og høster strålende kritikker overalt.

Et av medlemmene i Jul i Nord-Odals redaksjon glemmer aldri den gangen han for moro skyld skulle sjekke om det fantes norsk musikk i hyllene på Chicagos største musikkforretning.

Av Asgeir Østli

En fortelling om trass og tungrock

Jeg har ofte blitt spurt i intervjuer om hva slags «scene» vi kommer fra, og da bruker jeg å svare at vi ikke tilhører noen «scene», her vi bor er det bare oss. Det er ikke helt sant, for det er mange andre utrolig gode band og musikere som holder på i bygda, men det er ikke så mange som holder på med akkurat det vi gjør. Vi spiller tung rock som vi skriver sjøl,

Av Agnete Mangnes Kirkevaag

Madder Mortem var representert med tre innspillinger, og alle var utsolgt! Eller da han var på biltur i Tsjekia og oppdaget plakater med svartkledde nordodølinger langs veien. Blant fans av metal-sjangeren er det nok få som ikke har hørt om Nord-Odal, om de så hører hjemme i Russland, Mexico eller Australia.

Neste sommer spiller de på Morodalsfestivalens 10-årsjubileum på Sand, så da er det bare å møte opp og bli kjent med verdens triveligste metalband.

Redaksjonen har bedt bandets vokalist og komponist Agnete Mangnes Kirkevaag om å skrive litt om bandet fra den spede begynnelsen i 1993 og fram til at de i dag er store internasjonale stjerner.

og vi gjør mer av det i utlandet enn i Norge. Vi har fått heder og ære med kulturpris fra kommunen og «Årets Ausvassgarding», og folk i Mo har nok vent seg til at det kommer ulyd fra øvingslokalet vårt i helgene.

Likevel, da vi skulle ut på turné i vår og ble plukket opp av en to-etasjers turnébuss på Fina'n, var det et par biler som nesten kjørte av veien i krysset mot Knapper, så det kan være på grunn av trafikksikkerheten at jeg nå har blitt invitert til å fortelle historien om Madder Mortem.

Rockeverksted på Vonheim

Reisen startet i 1993. På det tidspunktet var det et stort, aktivt bandmiljø i Nord-Odal, og det var kanskje ikke så rart. Dyrt utstyr og passende øvingslokaler der du kan bråke så mye du vil uten å få sinte naboer på døra, er den største kneika for ungdom som vil spille i band, men fritidsklubben hadde et rockeverksted der du kunne få hjelp til å komme i gang, og du kunne få låne både utstyr og øvingslokaler. Klubben, i tillegg til arrangement som UKM, BassengAid og NoggarnAid, gjorde det mulig å få spille musikken sin for et publikum. Den ene rockemønstringen vi hadde på klubben hadde noe sånt som 14 band på plakaten, hvorav kun et par ikke var fra Nord-Odal – det må være rekord! Klubbleder Håvard Skjønhaug og sivilarbeider Dag Øystein Holseth

skal ha all verdens takk og ære for den jobben de gjorde for oss musikerspirer. Det var enorm takhøyde og endeløs velvilje, selv om det nok ikke var alle av oss som var like flinke til å rydde kabler og annet utstyr pent på plass etter øving.

Smårips og Anestesia

Starten på 25 år med samme band var også på klubben. Jeg og broder'n spilte i hvert vårt band med egenskrevne låter – jeg i Smårips, et jenteband i rock/blues-landet, broder'n i Anestesia, et skikkelig death metal band. Vi skulle øve på klubben samme dag, men i overlappingen forsvant rundt halvparten av hvert band for å kjøpe seg burger hos Vesla. Det ble etter hvert så kjedelig å vente at de etterlatte medlemmene like godt laget et nytt band og begynte å skrive låter. Både

Fra Infernofestivalen i Oslo, 2010.

Anestesia og Smårips gikk ikke lenge etter over i historien og etterlot seg bare noen obskure kassett-demoer, men Mystery Tribe, som vi først kalte oss, skulle få et mye lengre liv enn vi klarte å tenke oss til da.

Mystery Tribe

Mystery Tribe besto av undertegnede på bass og vokal, Birger Petter M. Kirkevaag (BP) på gitar, Odd Eivind Ebbesen på gitar og brølevokal, og Rita Kristiansen på trommer. Vi øvde og øvde og øvde, og vi skrev låter med fryktelig alvorlige tekster om tapt kjærlighet eller om urbefolkningen i regnskogen i Amazonas. Vi spilte på absolutt alle arrangementer som lot oss slippe til, og til slutt klarte vi også å skrape sammen penger til å spille inn en demo i studioet til Dag Yri på Eidsvoll, der vi hadde en hel dag på å spille inn og mikse sju låter. Rita fikk blindtarmbetennelse, så BP måtte trå til som akutt-trommis, men det gikk greit lell. En kunstnervenninne av min far bidro med originalkunst til coveret, og min velvillige tante betalte for fargetrykk (en uhørt luksus), og vi var grenseløst stolte av sluttproduktet.

Madder Mortem fra 1996

Fullfargetrykk og demosalg til tross, vi klarte ikke å holde på denne be-
setningen så lenge, og den egentlige
begynnelsen var nok å få på plass
det nye mannskapet og det nye
navnet Madder Mortem rundt 1996.
Jeg overlot bassen til Boye Nyberg,
og vi rekrutterte Christian Ruud på
gitar og hentet inn trommeslager Si-
gurd Nielsen helt fra Løten. Sigurd
gikk på musikklinja på Stange da

og hadde dessuten førerkort og en
aldeles brukbar Opel. (Det kan ha
vært en Kadett, den var iallfall svært
oransje og nokså temperamentsfull.)
Vi øvde fremdeles på klubben, og der
skrev vi også låtene som ble til vår
første offisielle utgivelse. Jeg solgte
bassanlegget, og fatter'n stilte med
ekstra finanser, og i 1997 spilte vi
inn og ga ut en 4-spors demo på CD,
innspilt i Gordon Studios og mastret
hos Strype. Coveret kom fra Steffen
Grafisk på Løten og er hittil det dy-
reste designet vi har hatt, inflasjon og
prisstigning tatt i betraktning, men
skulle vi gi ut CD-demo, så skulle
det være skikkelige saker.

På dette tidspunktet gikk jeg, BP
og Christian på musikklinja ved
Nord-Østerdal videregående, og vi
arrangerte slippfesten der. Fatter'n tro
til igjen, hentet nypressede CD'er på
Major Studio i Oslo (en halvtimes tid
etter de ankom fra trykkeriet i Øster-
rike), kjørte strake veien til Tynset
og rakk starten på konserten med
knapp margin. Vi sendte ut demoen
til alle plateselskapene vi kunne finne
adressen til og fikk napp hos Misan-
thropy Records i England. BP var 16
år gammel da han undertegnet sin
første platekontrakt, det er neimen
ikke verst!

Plateinnspilling i Sarpsborg

Vi spilte inn den første plata vår,
«Mercury», i Studio Underground
i Sarpsborg, med store mengder
pågangsmot og veldig lite innsikt
i produksjonsprosessen. Vi sov på
madrasser på gulvet i innspillingsrom-
met, og den i overkant interessante
duften av Sarpsborg satt i klærne

2001: Fra venstre: BP, Eirik, Agnete, Mads, Paul

lenge etter vi dro hjem. Det hjalp heller ikke at innspillingsteknikeren stadig gikk og la seg og måtte vekkes hver gang vi var klare til å spille inn noe. Vi ble ikke ferdig på tilmålt tid og måtte ned igjen til Sarpsborg flere ganger for å få skiva i havn. I dag hadde vi absolutt ikke funnet oss i de heller elendige arbeidsforholdene, men vi turte ikke helt å protestere. Til slutt ble plata ferdig, og det var stor stas å feire sin første utgivelse med releaseparty på Mars i Oslo.

Ny besetning

Den kranglete innspillingen tærte på bandet, og selv om vi fikk gode kritikker fra utlandet og fikk spilt en del konserter, var det etter hvert bare jeg og BP igjen i bandet. Vi var rimelig nedslåtte men fortsatte å skrive musikk på ren og skjær trass. Vi flyttet

nedover igjen, og til slutt fikk vi stablet en ny besetning på beina. Gjennom noen andre bandprosjekter hadde BP blitt kjent med Paul Mozart Bjørke, en utrolig musikalsk løtensokning som gjerne spilte bass. Deretter rekrutterte vi to av mine klassekamerater fra Tynset, Eirik Ulvo Langnes på gitar og Mads Solås på trommer.

Loppetorget

Nå gikk det ikke lenger an å øve på klubben, så vi fikk velvillig låne kjelleren hos Daniel Solheim til vi fant vår egen lille bu på Loppetorget. Vi skrev plate nummer to, «All Flesh Is Grass», gjorde en demo hos Henning Ramseth i Space Valley Studio (den gang på Løten, til tross for navnet) og fikk ny platekontrakt, denne gangen med tyske Century Media Records. Christian Ruud, den forrige gitaristen, hadde begynt å utdanne seg som grafiker, og han laget coveret til plata – og til alle platene våre siden.

Konsert-turné i Europa

Century Media var i en helt annen liga enn det lille undergrunnsselskapet Misanthropy. Det ble tre uker i et proft studio i Västerås i Sverige, mastering i Tyskland og masse intervjuer og annonsering, men for oss var nok det største at vi fikk reise på vår første turné. Norske Tristania var headliner, og vi var først ut på scena av fire band. For oss rocketullinger var det helt enormt å stige om bord

på turnébussen for første gang. Det er det man drømmer om når man begynner, men som man ikke egentlig helt tror skal skje, og nå skulle vi spille 23 konserter i Europa! Vi hadde tenkt oss ut en tøff stil til scena. Vi skulle liksom se litt fillete og møkkete ut, så vi var ute og hentet lokal sand den første dagen i Bielefeld og klinte oss inn etter beste evne. Alt gikk ikke helt etter planen. Sanda tørket og falt av, jeg fant ikke «på»-knappen på den trådløse mikrofonen før litt uti første låta, og vi fikk en skikkelig påpakning fra de andre banda for å ha sølt til backstagen. Det var vel igrunnen siste gang vi gjorde et forsøk på å ha et image, og med tiden har vi slått oss til ro med at vi fungerer best uten ekstra pynt.

Vi hadde en fantastisk tur, og for en gangs skyld gikk alt litt av seg selv. Vi skrev og spilte inn neste plate i samme studio og fikk deretter tilbud om å være eneste supportband for Opeth i seks uker i Europa. Nå var vi ikke like ferske, og det var mye enklere å være bare to band på én buss, for ikke å snakke om at det var mye større sjanser til å få dusje i varmt vann. Vi kom veldig godt overens med Opeth-gutta og hadde det utrolig moro. Det var naturligvis enkelte unntak, som for eksempel i Glasgow, der vi fikk klar beskjed om at supportbandet ikke fikk mat hvis ikke konserten var utsolgt, men i all hovedsak koste vi oss, vervet nye fans og fikk viktig live-trening.

Konsert i Mexico

Etter flere festivaler og konserter, blant annet i Mexico City, ble reisinga

for mye for Paul, som bestemte seg for å slutte i bandet, og Eirik gikk også ut rundt samme tid. Vi trives best med folk vi kjenner, så vi hentet inn Tormod L. Moseng på bass, som hadde vært bassvikar på den første slippfesten vår, og Odd E. Ebbesen, som hadde vært med på den aller, aller første demoen. Vi byttet plateselskap til engelske Peaceville Records, og med denne nye besetningen gjorde vi to plater, «Desiderata» og «Eight Ways». «Eight Ways» spilte vi inn selv. Nord-Odal MC-klubb var enormt hjelpsomme med lån av lokaler. Resten ble gjort på øvingslokalet vårt, og miksen gjorde BP hjemme hos seg, så plata er helt og holdent kortreist og lokalprodusert.

Tsjekkia, England og Tyskland

På grunn av arbeid og studier, og ikke minst på grunn av endringene i musikkbransjen, ble det ingen turné for disse platene. Plateselskapene klarte ikke hamle opp med inntektstapet fra nedlasting og strømmetjenester og bidro ikke lenger med turnéstøtte. Vi spilte rundt omkring og fikk gjort en del festivaler, som Brutal Assault i Tsjekkia (der har vi spilt tre ganger), Inferno i Oslo og Inferno-kick-off i London, Quart i Kristiansand og PopKomm i Berlin. Likevel var vi ikke like aktive som før, og det gikk mange år mellom utgivelsene.

En stund etter at «Eight Ways» kom ut, sluttet Oddi, og vi gjorde som før: fant noen vi kjente. Patrick Scantlebury hadde gått på musikklinja med oss på Tynset, og sammen med ham skrev vi album nummer seks, «Red In Tooth And Claw». Vi fikk

Fra coveret til «Deadlands»-plata. Eirik, Paul, Agnete, Mads, BP.

Rocketullinger på tur i Praha etter å ha spilt på Brutal Assault. Tormod, BP, Odd, Agnete, Mads.

låne husrom hos NOMCK igjen og spilt inn plata, men så flyttet Patrick til Harstad, og Peaceville ble solgt til et større selskap. Nok en gang sto vi uten plateselskap og uten gitarist, og det var tungt å mikse en plate man ikke visste helt hvordan man skulle få ut.

Ny giv i 2017 – og snart ny plate

Men det er utrolig hva man kan få til med tilstrekkelige mengder trass og litt flaks. En kompis nevnte at det satt en svært talentfull gitarist på Midtsida og lurte på om det var noen som spilte i bygda, og slik fant vi Richard Wikstrand. Vi fikk kontrakt med et bergensk selskap, Dark Essence, i oktober 2016 kom plata ut, og nå er vi tilbake der vi bør være. Vi gjorde en ny Europa-turné med bandet Soen i mars-april 2017, med støtte blant annet fra Nord-Odal kommunes næringsfond. Da spilte vi 21 konserter i Danmark, Tyskland, Frankrike, Nederland, Sveits, Østerrike, Slovakia, Slovenia og Polen. I skrivende stund er det omtrent 36

timer til vi drar ut igjen, til nye steder i Tyskland, Nederland, Frankrike og Sveits, men også til Portugal, Spania og Italia. Vi satser omtrent alt vi har av tid og penger og håper på å klare å spille inn en ny plate over jul – musikken er skrevet.

Ofrer penger og fritid

Det er ikke alle som skjønner hvorfor vi holder på med dette. Vi tjener absolutt ikke penger på det, vi bruker tvert imot veldig mye penger på bandet, og det skorter på fritid. Men for min del har jeg aldri behøvd å tenke meg om to ganger. Det var dette jeg ønsket meg da jeg sto og skalv i knærne første gang jeg sang med rockeverkstedbandet på Vonheim (det var låta «Patience» av Guns'n'Roses, og det låt nok ikke bra), og det er fremdeles det absolutt mest meningsfylte, interessante, utfordrende og artige jeg vet om å holde på med. Vi fikk muligheten til å følge interessene våre, og det har vi gjort, og om ikke annet er det iallfall en mengde metallfans nedover i Europa som vet hvor Odalen ligger.

Fra Brutal Assault i Tsjekkia, august 2017.

På haiketur i Midtøsten i 1956

I løpet av sju uker sommeren 1956 dro vennen min, Michel, og jeg til sju land i Midtøsten: Libanon, Syria, Jordan, Irak, Iran, Tyrkia og Egypt. Vi haiket for det meste, men noen ganger måtte vi bruke offentlig transport, og det hendte at bussjåføren lot oss sitte på gratis. I dag forbinder vi Midtøsten med konflikter og vold og ufattelige menneskelige lidelser. Men jeg husker gammel kultur og eksotisk folkeliv og vennlige, snille og hjelpsomme mennesker. Kontrasten til dagens dystre nyhetsbilde er enorm.

Riktignok var det problemer i området i 1956 også. I Jordan så vi palestinske flyktningleirer etter opprettelsen av staten Israel i 1948, og Suezkrisen var bare noen måneder unna. Senere har alt forandret seg så drastisk at mine gode minner mer og mer fortøner seg som en fjern og nesten uvirkelig drøm. I dag skulle jeg ønske at jeg hadde tatt flere notater og flere fotografier. Korte opptegnelser i en 7. Sans og svart-hvitt bilder tatt med mitt gamle kasseapparat gir ikke særlig fyllestgjørende dokumentasjon.

Michel og jeg var i begynnelsen av 20-årene, studenter, og hadde den reiselyst og sans for det ukjente og eksotiske som følger med alderen.

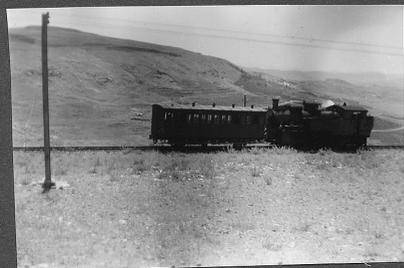
Michel var fransk og var dessuten frilansjournalist for et reisemagasin som hadde utrustet ham med pressekort. Vi kjørte på Michels motorsykel fra Paris til Marseille og passerte alle lastebilene på veien. Hjelm var uaktuelt.

Den 6. juli gikk vi om bord i den greske kombinerte laste- og passasjerbåten «Aeolia» som gikk i en langsom rutefart på Middelhavet. Jeg husker ikke båtenes tonnasje, men jeg husker at mange av passasjerene hadde med seg niste for turen (deriblant Michel og jeg) og sov på dekk. Jeg husker en gammel mann som fredelig satt og røkte sin vannpipe. Vi lå en dag i Genova og fikk tid til en lynvisitt til den norske sjømannskirken. Så dro vi gjennom Korintkanalen til Aten, og der beså vi naturligvis Akropolis.

Den 13. juli ankret «Aeolia» opp i Alexandria i Egypt. Der besøkte vi den avsatte Kong Farouks palass. Dagen etter var vi i Port Said, hvor min 7. Sans kort og godt forkynner at vi bader. Ved Limassol på Kypros måtte vi ankre utenfor havna på grunn av politisk uro på øya. Like ved siden av oss lå en norsk båt (husker ikke navnet). Jeg spurte kapteinen på «Aeolia» om det var greit at jeg svømte over til denne båten og hilste på mannskapet. Svaret var et bryskt «nei!».

Den 16. juli ankom vi Beirut i Libanon – litt triste over at middelhavs-

Mellom Beirut og Damaskus

"Aeolia"

Albumblad med bilder fra veien mellom Beirut og Damaskus.

seilasen var slutt, men også fulle av forventninger til det spennende og eksotiske som nå lå foran oss. Vi hadde et stort kart som dekket hele Midtøsten, og i den franske «Guide Bleu» (den tidens «Lonely Planet») fant vi de viktigste severdighetene

og – ikke minst – de billigste overnattingsstedene.

Libanon var i 1950-årene et intellektuelt og finansielt sentrum i den arabiske verden og hadde utstrakte internasjonale kontakter. Beirut var på mange måter en vestlig by med

et moderne preg og et intenst fornøyeselsliv. I dag ligger store deler av byen i ruiner etter år med kriger og konflikter i dette ulykkelige landet.

Vi var ikke så interesserte i vestlig modernitet og satte kursen østover mot den store lokkende Orienten. Fra Beirut til Damaskus i Syria (85 km) haiket vi med to, sikkert velstående, unge menn i en flott moderne bil. Jeg tror de var forbauset over å ha plukket opp en kvinnelig haiker – naturlig nok siden en slik atferd var utenkelig for en islamsk kvinne – da som nå. Jeg vakte nok en viss oppsikt med min ryggsekk og mine olabukser (skjørt hvis det ble for varmt), og det hadde vært helt umulig å legge ut på en slik reise gjennom Midtøsten for en kvinne alene.

Denne reisen lærte meg i det hele tatt en god del om kvinnerollen i Midtøsten. En mann vi haiket med (jeg husker ikke hvor), ba oss inn i huset sitt. Kona kom inn, smilte blidt, serverte te og småkaker og forsvant. Jeg spurte mannen om hun ikke kom tilbake slik at vi kunne prate litt med henne også. Han så uforstående på meg, og jeg forstod at hennes domene var kjøkkenet.

Vi kom til Damaskus, som i dag er krigsherjet og ødelagt. Store deler av byen ligger i ruiner. Uvurderlige kulturminner er tilintetgjort. Hadde vi visst hvilken tragisk skjebne Damaskus gikk i møte, ville nok Michel og jeg gitt oss bedre tid der, men reisemålet vårt var Isfahan i Persia (den gang det mest brukte navnet på Iran), og vi hadde bare sju uker til rådighet til hele turen. Vi nådde dette målet – på bekostning av alle severdighetene vi

måtte la bli usett. Umayyad-moskéen var derfor det eneste minnesmerket vi besøkte i Damaskus. Den er en av de eldste og største moskéene i verden og regnes som Islams fjerde helligste sted. Det det sies at Døperen Johannes er gravlagt der, for moskéen ble opprinnelig bygget over en kirke. Nå er den delvis ødelagt etter kamphandlinger.

Fra Damaskus tok vi buss til Jerusalem (176 km) via Amman, hovedstaden i Jordan. Langs veien så vi rekker av palestinske flyktningleirer. Disse flyktningene ble etter hvert jordanske statsborgere, men i dag er det over en million syriske flyktninger i Jordan.

Å krysse en grense i Midtøsten bød ikke på store problemer den gang hvis man hadde gyldig visum, som vi hadde sørget for å skaffe oss på forhånd. Men én grense kunne vi ikke krysse: grensen mellom det jordanske Øst-Jerusalem og det israelske Vest-Jerusalem. Heldigvis lå de viktigste bibelske minnesmerkene i Øst-Jerusalem. Jeg husker forøvrig at en grensefunksjonær (det må ha vært på grensen mellom Syria og Jordan) var interessert i å se kartet vårt. Og da han så at nabolandet i vest var markert som «Israel», tok han en kniv og skar «Israel» ut og skrev «Palestina» i stedet.

I Jordan var vi altså på bibelsk grunn. I Jerusalem besøkte vi Den hellige gravs kirke, bygget på Golgata hvor Jesus ble korsfestet. Graven hvor han ble lagt etter sin død, befinner seg også i denne kirken. Vi så rester av Klagemuren, og i øst så vi Oljeborget. I Betlehem besøkte vi Fødselskirken, og vi tok også en snartur til Jeriko. Det var underlig og spesielt å være

Det Døde Hav

Berit og Michel ved Dødehavet.

på disse stedene som vi kjente så godt fra bibelhistorien. Ja, i barndommen utgjorde vel dette området Midtøsten for oss.

Et bad i det salte Dødehavet hører naturligvis med når man er på disse

kanter. Dødehavet er en avløpsløs innsjø som ligger 400 meter lavere enn Middelhavet. Vi tok de tradisjonelle bildene av hverandre flytende på ryggen i ferd med å lese en avis.

Jordan fikk ny konge i 1952 (Hus-

sein, 1935-1999). Han var omtrent på vår alder, og Michel, som hadde pressekort, været et «scoop» og ville prøve å få et intervju med den unge kongen. I ungdommelig optimisme ruslet vi opp til slottet og fremførte ærendet vårt. Det ble te og høflig konversasjon med funksjonærer på et forværelse, men noen konge fikk vi ikke i tale.

Fra Amman reiste vi med buss til Bagdad (ca. 900 km) gjennom Den syriske ørken. Det var vel smått med haikemuligheter der. Den syriske ørken utgjør over 500.000 kvadratkilometer og dekker deler av Syria, Jordan, Irak og Saudi-Arabia. Den er for det meste steinet og flat med spredte oaser. Palmyra, mye omtalt i mediene på grunn av IS' rasering av uerstattelige kulturminnesmerker, ligger ved en oase her. Bussreisen tok innpå et døgn, og vi stoppet for mat og nødvendige ærender ved enkle bevertningssteder. Jeg husker Michel og jeg moret oss over mennene som satt på huk i lange rekker langs veikanten og tisset. Kanskje praktisk når man har på seg lange løstsittende gevanter. Kvinnene hadde et eget hus til dette formålet. Michel og jeg måtte være forsiktig med pengebruken og bestilte sjelden mat eller drikke i disse pausene. Men det kom alltid te på bordet foran oss. Da vi sa at vi ikke hadde bestilt noe, pekte servitøren på en av gjestene ved et annet bord, som altså hadde omsorg for de unge fattige turistene.

En gang haiket vi med en buss med islamske pilegrimer. Jeg husker ikke hvor og heller ikke målet med pilegrimsreisen. Jeg fikk sitte foran hos

imamen og drakk te fra hans private termos. Michel satt bakerst og drakk surmelk med agurkskiver fra et stort drikkekar som gikk rundt i bussen.

Vi kom til Bagdad hvor det var 50 grader pluss i skyggen, og tanken på sightseeing var umulig. Under Golfkrigen i 1991 fikk byen store skader, og i krigen mot Saddam Husseins regime ble mange historiske minnesmerker plyndret eller ødelagt. Så vi burde vel ha trosset varmen og sett litt mer av byen.

Vi haiket med en franskmann og en libanese til Karbala og krysset Eufrat på veien dit. Karbala ligger ca. 100 km sørvest for Bagdad og er en viktig pilegrimsby for sjiamuslimer. Jeg husker ikke så mye av byen, men i ettertid har jeg lest om alvorlige religiøse konflikter der. Jeg husker heller ikke nøyaktig hvor vi krysset grensen til Persia, men jeg kommer aldri til å glemme den hjertelige mottakelsen vi fikk av de persiske grensefunksjonærene. De var blide og nysgjerrige og ville gjerne snakke med disse unge, utradisjonelle turistene. De spurte om vi hadde bilder av oss selv som de kunne få, og ga oss navn og adresse. Jeg håper jeg holdt løftet om å sende bilde så snart jeg kom hjem!

Vi var nå inne i Persia, og den vennlige mottakelsen fortsatte. Vi fikk haik med bussen til Kermanshah, og da det ble spisepause, gjorde sjåføren tegn til oss at vi skulle følge ham. Og på en plattform i elven i nærheten ble vi og sjåføren servert et herlig måltid med kylling, ris og tomater – og te, naturligvis. Alt gratis for oss.

Det indre av Iran består av en høyslette, og da vi dro østover mot

Kermanshah, merket vi til vår store glede, utmattet som vi var av heten i Irak, at det ble kjøligere. Jeg husker dessverre ikke noe fra Kermanshah, men har i ettertid sett at det er en storby med hovedsakelig kurdisk befolkning. I 1956 visste vi knapt at det fantes et stort folkeslag som het kurdere. Neste by vi kom til, Hamadan, ligger 1877 meter over havet og er blant de eldste persiske byene. Den ligger ved den gamle Silkeveien mellom Kina og Europa og er nevnt i Bibelen (Estras bok og Esters bok). Dessverre husker jeg ikke så mye herfra heller, så informasjonen ovenfor har jeg lest meg til i ettertid.

Vi stoppet en dag i industribyen Arak, og jeg har skrevet i min 7. Sans at vi hadde hyggelig samtale med politiet der, og at vi besøkte en lege som vi sannsynligvis hadde haiket med. Dette husker jeg imidlertid ikke noe av. I dag er Arak kanskje mest kjent for sine kjernefysiske forskningsprosjekter og sine store reaktoranlegg.

Nå nærmet vi oss reisesens mål, Isfahan. Dit var det 244 km, og vi fikk haike med en tankbil. Kona til sjåføren var også med. Vi kjørte på brunsvidde sletter langs uttørrede elveleier og stoppet i en og annen liten landsby med lave hus av tørket leire. Ofte kom folk ut og så på oss. Vi sov en natt på et enkelt vertshus for veifarende. Der var det brikker langs veggene hvor både menn og kvinner sov.

Å få kontakt med folk var egentlig ikke noe stort problem på denne reisen. Vi kunne snakke engelsk eller fransk med de som hadde utdanning, og vi greide oss med tegn og fakter

og mimikk når vi pratet med arabisk- eller farsitalende, som for eksempel med det persiske ekteparet i tankbilen. Der bød vi hverandre sigaretter og smilte og lo, og stemningen var god og avslappet – kanskje fordi vi var på omtrent samme alder.

Den 1. august kom vi til reisesens mål, Isfahan – byen som regnes som Persias vakreste med sin storslagne arkitektur og praktfulle hager. Synsinntrykkene fra Isfahan står fortsatt for mitt indre øye i eventyrglans. Fra de to intense dagene vi var der, husker jeg den mektige Majed-e-Shahmoskéen (i dag Majed-e-Imam) som med sin turkisfargede kuppel raget høyt over de andre bygningene, den enorme Maidan-i-Shah-plassen (i dag Maidan Imam) – en av de største offentlige plassene i verden, den vakre overbygde broen Si-o-Seh Pol med sine 33 bueganger og den øredøvende larmen fra hamringen i kobbersmedenenes gate i basaren. Aldri beklaget jeg sterkere at vi ikke hadde råd til fargefilm enn i Isfahan. I tillegg til å være Irans mest attraktive turiststed er Isfahan også en industriby med stor stålproduksjon, flyfabrikker og kjernefysiske anlegg.

Vi begynte å få liten tid – og lite penger, og dro via Qom til Teheran. Vi ble rådet til ikke å stoppe i Qom, som er sjiamuslimenes helligste by og et viktig pilegrimssted. I 1956 var ikke turister spesielt velkomne der. Etter den iranske revolusjonen i 1979 er byen blitt verdens viktigste sted for sjalærdom og tiltrekker seg forskere og studenter fra hele den muslimske kultursfæren.

Om våre to dager i Teheran sier min

7. Sans at vi fikk sove i soveposene våre i hagen til det fransk-iranske kulturinstituttet (en slik ordning ville neppe bli godtatt i dag!), at vi besøkte noen folk vi hadde truffet i basaren og at vi skrev kort. Intet mer.

Vi haiket til byen Chalus ved Kaspihavet. Jeg husker ikke noe av denne byen, men Google forteller at den i dag har 44.618 innbyggere og er et populært feriested for iranere. Vi holdt oss nok mest på bygda i omegnen og ruslet rundt og fotograferte folk som kom ut av sine lave stråtekte hus og virket fornøyde over å være fotoobjekter. Jeg mener å huske at vi snakket med en imam som viste oss hvor vi kunne overnatte – hos en blid mann i femtiårene som hadde et lite herberge – et rom på ca. 50 kvadratmeter med brisker rundt veggene slik som i det store herberget vi hadde overnattet i på veien til Isfahan. Vi var de eneste gjestene, men om kvelden dukket folk fra den lille landsbyen opp utenfor døren for å ta de eksotiske gjestene i øyesyn. Vi smilte og gjorde oss så imøtekommende vi bare kunne. Jeg håper vi var gode ambassadører for det store utland.

Neste dag badet vi og var på stranden hele dagen, og så haiket vi med en forstmann til Resht, som er den største byen på den iranske kaspiahavskysten og et viktig handelssenter mellom Iran, Russland og Kaukasus. Forstmannen fortalte oss mye om landskapet vi kjørte gjennom, men etter alle disse årene husker jeg naturligvis ingenting.

I Resht kom vi igjen i kontakt med hyggelige politimenn og ble tilbudt nattelosji i fengselsavdelingen ved politistasjonen. Vi overnattet i en celle,

og om morgenen tok vi morgenvasken ved en pumpe ute i gården mens innsatte stod på muren ovenfor og lo og vinket. Et artig – og litt pussig – reiseminne.

Den 10. august kom vi til Tabriz, millionbyen som ligger i iransk Aserbadsjan. Tabriz har fått status som «Verdens teppe- og kunstindustriby», og jeg kjøpte et vakkert lite teppe der, som gleder meg den dag i dag. De persiske teppene er jo verdensberømte, og vi så teppehandlere i hver eneste by. Ja, selv på gulvet i førerhuset i tankbilen lå det et fint lite teppe.

Nå nærmet vi oss Tyrkia, og jeg tror vi tok buss til Maku, 22 km fra grensen. Vi var ikke langt fra grensen til sovjetrepublikken Aserbadsjan heller, og dette var naturligvis et politisk følsomt område i den kalde krigens tid. Dette merket vi fort, for en morsk politibetjent dukket opp og forlangte å få ta ut filmene i kameraene våre (altså for en gangs skyld en uvennlig «politi»). Vi protesterte høylytt – til ingen nytte – så der forsvant en del av den sparsomme foto-dokumentasjonen vår.

Vi krysset grensen til Tyrkia fra den lille iranske byen Bazargan og kom til den litt større byen Dagubeyazit (som Google opplyser er vennsby med Bergen). Vi ruslet rundt på bygda i nærheten av den lille byen Karaköse (nå Agri) som ligger ved foten av Ararat-fjellet hvor Noas ark skal ha strandet. Vi vinket til bønder, som holdt på med skuronna, og klatret opp til en liten klynge av hus av tørket leire og hilste på vennlige folk, som satt i døråpningen og sikkert lurte på hvor i verden vi kom fra.

Det begynte å skorte på både tid og penger, og litt trette var vi vel også begynt å bli, så vi tok toget til Erzurum (den største byen i Øst-Anatolia). På toget kom vi i snakk med en mann som sa at vi absolutt måtte stikke innom rådhuset i Erzurum og hilse på en venn av ham. Vi så gjorde, og vennen viste seg å ha en høy stilling i kommuneadministrasjonen. Han så nok at vi ikke var så velbeslåtte og ga oss et klekkelig tilskudd til reisen videre. Om tilskuddet kom fra hans private lommebok eller fra kommunekassa i Erzurum, vites ikke.

Jeg husker ikke hvor vi gikk av toget, men den 7. Sansen forteller at vi tok en «Dolmus» (tyrkisk buss uten faste rutetider) til Aleppo, så på et eller annet sted hadde vi krysset grensen til Syria. Vi klatret opp i det berømte Citadellet fra 1300-tallet og vandret i de trange gatene i basarene. I dag er Øst-Aleppo, hvor de gamle minnesmerkene ligger, en by i ruiner, og befolkningens lidelser under kampene i borgerkrigen er hjerteskjærende.

Nå begynte tiden å bli knapp, for båten som skulle ta oss fra Beirut til Aten gikk om to dager. Vi dro med buss til Baalbek i Bekaadalen i Libanon og beundret de verdensberømte ruinene fra romertiden. Disse relativt godt bevarte minnesmerkene har heldigvis unngått ødeleggelse i dette ustabile området. Enn så lenge.

I Beirut gikk vi om bord i nok en gresk båt, «Korintia» denne gangen.

Vi skulle være med til Aten, og første stopp var Port Said. Der tok vi en buss til Kairo og derfra til Giza, hvor vi klatret opp på Kheops-pyramiden – på utsiden! Dette var høyst ureglementert, men en uoffisiell guide tok med seg interesserte – og spreke – turister på klatretur i de store steinblokkene. Litt av en jobb for ei stuttbeint jente, men utsikten fra toppen – over Kairo og Nilen og den uendelige ørkenen – var verdt strabasene. Vi rakk så vidt «Korintia» før hun satte kursen mot Alexandria og Aten, hvor vi ankret to dager senere. Fra denne seilasen husker jeg en røslig kar som satt på dekk og spilte «oud» (et mandolinliknende instrument med fem dobbeltstrenger) mens dovne bølger slo mot skipssiden og en og annen delfin spratt i været fra et svakt duvende Middelhav. Reisen var slutt. Jeg dro til Oslo med et studenttog. Studiene ventet. Michel dro til Marseille noen dager senere for å hente motorsykkelen og kjøre til Paris. Der ventet militærtjenesten.

Det er over 60 år siden Michel og jeg haiket gjennom Midtøsten. Jeg har naturligvis glemt mye i løpet av alle disse årene, men jeg har aldri glemt vennligheten og hjelpsomheten vi ble møtt med.

I dag er Midtøsten herjet av krig og konflikter. Innbyggernes lidelser ser aldri ut til å ta slutt. Fremtidsutsiktene er dystre. Men vi må ikke gi opp håpet om at de gode kreftene en dag vil seire!

Sand kirke står om enn tårnene faller

Ved de tider Sand kirke stod ferdig i 1891, skrev Anders Olsen Holth en «Beretning om Nordre Odalen». Om Sand gamle kirke fortalte han at ingen hadde visst hvor gammel den var. Sagnet sa at en beretning om kirken skulle ha vært lagt inn i kobberkulen på tårnspiret, men at en «kaad Jæger» skulle ha skutt gjennom kulen, så regn hadde ødelagt beretningen. Holths sønnesønn fortalte at da man tok ned den gamle kirken, var det virkelig to samsvarende hull i kobberkulen på spiret. Papirene som var lagt inn i kulen og pakket inn i never, var imidlertid helt morkne og derfor uleselige.

Arkivmaterialet gir imidlertid langt på vei svar på hva som må ha stått på papirene, og det skal vi vende tilbake til, men la oss begynne med begynnelsen.

«Sandz kirkia»

Sand kirke omtales første gang i 1394 i jordeboken Oslo-biskopen Eystein Aslaksson etterlot seg. Der får vi vite at «Sandz kirkia» var innviet til Olav den hellige. At kirken fra de eldste tider kalles Sand kirke, bør bety at den første kirken ble reist på gården Sand i nærheten av dagens kirkested. Så langt tilbake vi vet, lå Nedre Sand nedenfor Øvre Sand og øst for dagens kirke. Etter at Sand

Kobberverk ble opprettet i 1721, ble Nedre Sand flyttet omtrent dit det gamle kommunehuset ligger.

Byggingen av de første kirkene på landsbygda i Norge oppviser et mønster. De ble reist i løpet av 1000-tallet – la oss ha i mente at Olav den hellige, helgenen Sand kirke var innviet til, ble kanonisert før 1050 – og de var jordgravde stolpekirker. Det vil si at stolper som var gravd ned i bakken, bar bygningskonstruksjonen. Det gjorde kirkene utsatt for råte, og de hadde forholdsvis kort levetid. Derfor ble de – i perioden fra 1150 til 1300 – erstattet av stavkirker. Uten skriftlige kilder blir ingen ting sikkert, men vi kunne mistenke at skiftet fra stolpekirke til stavkirke var tidspunktet da sandsokningene flyttet kirkestedet fra gården Sand til Visbølbakken.

Kirken på Visbølbakken

Navnet Visbøl gjenfinnes ikke i middelalderkildene og er et mysterium. Noen har ment at navnet kommer av benevnelsen på den latinske kveldsmessen «vesper». Det er imidlertid usannsynlig at sandsokningene skulle ha tatt til seg det latinske begrepet på noe man ellers kalte «aftansong» og dertil begynt å bruke det som stedsnavn. Dessuten er en språkhistorisk overgang fra vesper til Visbøl så godt som umulig. Lite sannsynlig er det også at navnet på norrønt var Vésbøli (av vé i betydningen «hellig

sted» og bøli som kan bety «gård, gård del, bygseljord»), for vé er et uvanlig forledd i norske stedsnavn, og der det forekommer, har det beholdt e-en også i moderne norsk.

Mon forklaringen er enklere? I følge jordeboken fra 1394 eide Sand kirke en liten part i gården Veisa. Jordeboken regner opp gårdene rundt Råsen slik at vi kan anta at Veisa lå på østsiden av sjøen. Navnet betyr «sumpmark, pytt, myr», og kanskje kunne vi plassere gården i rålendet øst for Sollauståa? Setter vi Veisa sammen med ordet bøli, får vi navnet Veisubøli. Det ligner riktignok ikke nevneverdig på Visbøl, men lydendringene fra norrønt ville gjøre at de trykklette vokalene u og i falt bort, og at diftongen ei ble til monoftongen i. Resultatet ville altså bli Visbøl. Skulle det være slik, må vi tenke oss at Visbøl en gang er blitt utskilt fra gården Veisa.

I biskop Jens Nilssøns register over sogn og kirker fra 1591 bemerkes det at «Sand [kirke] ligger øde», men da samme Jens Nilssøn kom på visitas til Odalen i januar 1597, var kirken i bruk igjen. Man kunne tro at sandsokningene på disse seks årene hadde bygget ny kirke og flyttet kirkestedet tilbake fra Visbøl til Sand, men slik var det ikke.

I «Minder fra gamle Dage i Nordre

Odalen» fortelles det at på jordet «nord for Sand prestegaard staar endnu to store bjerker som skal ha staat foran døren av den gamle kirke, [...] og paa gaarden Løkker hænger en stor haandsmidd nøkkel som skal ha hørt den til». At nøkkelen befant seg på Løkker, var nok ingen tilfeldighet. Mye tyder på at den hadde vandret fra far til sønn i flere generasjoner, og at det var Amund Gundersen Føsker som hadde tatt hånd om den etter at han sluttet som kirkeverge i 1700. Det er nemlig høyst sannsynlig at kirken på Visbøl ble forlatt i 1690-årene, men den stod kanskje allikevel inn på 1700-tallet.

Byggingen av Sand gamle kirke

En «kirkestol» var en regnskapsprotokoll i kirkevergens forvaring, og i den leser vi i regnskapet for Sand kirke for 1697: «Udj stedet for den gamle oc liden Træ-Kircke, er een nye Kircke [...] optømtret». Vi må gå ut fra at det vi her støter på, er flyttingen av kirkestedet fra Visbølbakken til det nåværende kirkestedet. Med på flyttelasset var nok døpefatet som ennå er i bruk i Sand kirke. Som i Mo kirke er døpefatet kirkens eldste gjenstand; det er sannsynligvis tysk og stammer fra 1500-tallet.

Byggingen av ny kirke kom på i

Til høyre: Nøkkel fra den gamle kirken. (Foto: Gunnar Nygård) På neste side: Prekestolen i den gamle kirken. (Foto: Norsk Folkemuseum)

alt 533 daler, 2 ort og 22 skilling. I kirkestolen hører vi om byggmesteren, tømrere, snekkere, smeder, tjærebrennere og glassmesteren, men ingen nevnes ved navn. Det kunne allikevel være fristende å anta at den skrivekyndige Ole Pedersen fra Nedre Sand, som inntil 1700 bodde på Øvre Sand, ledet arbeidet. Om ham vet vi at han var byggmester, og kildene kaller ham «Ole kirkebygger».

Den nye kirken var 27 alen lang og hadde 22 hverv opp til «væggebaandsstockene». Bygningen var sekslattet, noe som gav to rom innvending: skipet og koret. Da veggene var opptømt, krevde det at «den mellemste væg motte uthugges [...] at Laffterne al-

leene blev tilbage» for å få et åpent rom. Dernest ble veggene forsterket med stående»Svill-bielcker», store jernbolter og dragfisker.

Byggmesteren satte opp tårnet «midt paa Kiercken». Det ble utstyrt med «een nye Klocke Axel», smeden smidde et spir og en vindfløy, og på toppen av spiret ble det plassert en kule av messing. Kirkestolen sier imidlertid ingen ting om beretningen som i følge Anders Holth ble lagt inn i kulen.

Det gikk med 46 tylfter bord til å legge tak på kirken. På bordtaket ble det lagt 192 lekter «til Tagstens paahengelse». For å feste bord og lekter gikk det med 800 spiker,

og til sist ble taket tekket med 7000 taksten. Over kirkerommet ble det lagt loft, og i skipet under kirkebenkene ble det lagt uhøvlede bord, mens det i gangen og i koret ble lagt høvlede bord. Det ble satt inn 24 stolstader i skipet og fem i koret. Kirken fikk en ny skriftestol med dør, en ny prekestol, en ny «alterpall», og mellom koret og skipet ble det laget «Skillerum [...] med Sprinckelverck». I seks vinduskarmer ble det satt inn 12 store vinduer med «Glas i Blye», og det ble laget en dobbelt inngangsdør og en mindre dør i koret. Det ble også satt opp et galleri for «Mandfolck

ungdommen». Hele kirken ble panelt utvendig, og skjøtene mellom bordene ble lektet. Dette arbeidet krevde i alt 40 tylfter bord, 40 tylfter lekter og hele 6800 spiker. Til sist ble kirken og tårnet bredt med 25 tønner tjære som det var blandet knust kull i.

Tider henruller

Etter årelang krigføring bøtte den dansk-norske kongen på statsinntektene ved å selge kirkene til privatpersoner. I Odalen inntraff dette i 1723, og odalskirkene forble privateide til 1803, da åtte bønder kjøpte kirkene på vegne av allmuen. Selv om kirkeeiernes investeringslyst kunne variere, forteller befaringer fra 1700-tallet at Sand kirke jevnt over ble holdt i brukbar stand. Først i slutten av 1790-årene måtte det til en større reparasjon, og da ble kirken malt rød. Sand kirke var imidlertid stadig forfulgt av at kirkeklokkene sprakk. Det hører vi om i 1732, 1748 og i 1781, da sogneprest Bang klaget over at kirkeklokkene ikke ville «lyde mere end en Koebjelle».

Folketallet økte gradvis gjennom 1700-tallet, og det ble trangere om plassen i kirken. Anslagsvis var folketallet i sognet på vel 300 da kirken ble oppført i 1690-årene. I 1769 bodde det 610 personer i sognet og 938 i 1801. Da det gamle Odalen eller Strøm prestegjeld i 1819 ble delt i en søndre og en nordre del, ble Størjebygda, som til da hadde tilhørt Oppstad, en del av Sand sogn, og folketallet økte ytterligere.

Sand kirke fikk sakristi i 1827, og visitasberetningene fra 1830- og 1840-årene oppgir at Sand kirke er

i relativt god stand, men de omtaler lite vedlikehold. I 1851 ble skatteytterne i kommunen medeiere i kirkene, noe som i realiteten gav kommunen eiendomsretten til kirkene. Da var det adskillige mangler ved kirkene, og mange mente at det burde bygges nye kirker. I første omgang gjennomgikk Sand kirke en stor reparasjon fra 1851 til 1852, da galleriet ble utvidet for å gi rom til flere benkerader. Omkring 1860 skrev historikeren Bastian Svendsen at Sand kirke «er tømret, bordklædt og rødmalet med Taarn», der det hang kun én klokke, og på den stod det «Støbt af Erik Schmidt i Christiania 1820».

Fra 1854 ble store ressurser brukt til å bygge kirke i Mo. Den stod ferdig i 1864, men så sent som i 1872 fantes det ubetalte regninger fra byggeprosessen. Det var ikke til å undre seg over at kommunen kviet seg for å ta opp nye lån, og at det var langt mellom investeringene, men høsten 1873 ble det satt inn ovner i kirkene.

Visitasberetningen fra 1879 nevner planer om ny kirke i Sand. Disse planene måtte vike for oppføringen av ny hovedbygning på prestegården, men så snart siste regning for den var betalt, vendte man tilbake til planene om ny kirke. Det var kirkesanger og kirkeverge Lars A. Hoel som fremmet saken for herredsstyret 23. september 1887.

Byggingen av Sand kirke

Herredsstyret nedsatte en komité som skulle forberede byggingen, og den kom med sin innstilling om å bygge ny kirke 11. juni 1889. Den ble vedtatt mot én stemme. I november

1889 vedtok herrestyret å bevilge 30 000 kroner til byggingen, og 17. februar 1890 ble det gjort vedtak om å oppføre ny kirke etter tegninger som byggmester Günther Schüssler fra Kongsvinger hadde utarbeidet. Kongelig resolusjon av 12. juni 1890 tillot at Sand gamle kirke ble revet, og at det etter Schüsslers tegninger ble oppført ny kirke i tre.

Nå valgte herrestyret en byggekomité på fem medlemmer: Amund Garvik, Erik Monsen Haug, Ole Edv. Haug, Ole Krattebøl og Ole Theodor Holth, som ble valgt til formann. Komitéen skulle fungere som byggherre og innhente anbud, som herrestyret skulle beslutte om.

Det kom inn to anbud; ett fra byggmester Schüssler på Kongsvinger på 29.900 kroner og et annet fra byggmester Karl G. Christoffersen i

Nord-Odal på 30.000 kroner. Christoffersens anbud ble enstemmig vedtatt i herrestyret 16. oktober 1890 og kontrakten med ham underskrevet 7. november. Da hadde Christoffersen allerede påbegynt arbeidet. Kontrakten sa at bryting av sten til grunnmuren skulle begynne høsten 1890, at kirken skulle være under tak i juni 1891 og at snekkerarbeidet skulle utføres innen utgangen av oktober 1891. Byggekomitéen undertegnet også en kontrakt med byggmester Schüssler som skulle ha tilsyn med kirkens oppførelse. I desember 1890 vedtok herrestyret at hele byggesummen skulle lånes og tok kontakt med Nordre Odalens Spareskillingsbank.

Christoffersen skulle begynne å rive den gamle kirken i januar 1891. Han skulle ta vare på fast inventar og det som var av antikvarisk verdi. Dessuten

Blyanttegning av Sand fra ca. 1850, utført av en huslærer som trolig var hos sokneprest Thurmann. Tegningen viser den gamle prestegården og Sand gamle kirke, som ble revet i 1890-91. Vi ser også dammen og den gamle trebrua. Til høyre i bakgrunnen husa på Tangen.

skulle han sortere ut materialer som kunne brukes på nytt. Mens byggingen pågikk, måtte kirkegården være tilgjengelig for begravelser, og kirkeklokken måtte henges opp slik at den kunne brukes. Siden sandsokningene ville bli uten gudshus i nesten et helt år, foreslo kirkesanger Lars A. Hoel på herredsstyremøte i desember 1890 at Sand allmuestue kunne benyttes som kirke i byggeperioden. Kirkedepartementet gav tillatelse til dette, men krevde at allmuestuen måtte innvises og ikke brukes til annet enn kirkelige handlinger i perioden.

Vi vet lite om håndverkerne som deltok i byggingen av kirken. Brede Kvernstuhaugen fra Mo var tømmermann og hugget til firkant til reisverket. Sønnen hans, Reinhart Haugen, var snekker. Han bygde blant annet stillas til kirketårnet. Det fortelles at han også malte tårnet, og at han ble heist opp og ned på en plattform eller i en slags kurv. Også blikkenslageren Amund Amundsen ble heist opp og ned i en stor kurv da han la kobber på tårnet.

Av sogneprest Onstads dagregister fremgår det at han gjorde flere reiser til Kristiania i byggeperioden; i mai 1891 i forbindelse med altertavle til den nye kirken. Den var en gave fra Anne Pedersdatter og Gunder Andersen Løkker. Altertavlen viser Kristus trøsteren og har teksten «Kommer hid til mig Alle, som arbeider og ere besværede, og jeg vil give eder Hvile. Math. 11 c. 28 v.»

Selve alterbildet er Peter Nicolai Arbos kopi av Carl H. Blochs maleri Kristus consolator. I byggeperioden gav Westye Egeberg & Co., Thorvald

Meyer, Nordre Odalens Spareskilingsbank, Sand Spareforening, kjøpmann Ludvig Olsen og Anne Krattebøl gav til en verdi av nesten 3000 kroner. En innsamlingsliste som ble sendt rundt i bygda, brakte inn 275 kroner til tepper til kirkens gulv og trapper, og en kvinnekomité under ledelse av prestefru Onstad tok på seg innkjøp og montering av teppene. Den nye kirken måtte ha ny kirkeklokke, og fordi det var behov for en ny klokke også i Mo, bevilget herredsstyrelsen 1200 kroner til to klokker. Etter en del frem og tilbake og en omstøping for å få rett tone, gav O. Olsen & Søn på Nauen ved Tønsberg beskjed om at klokken var ferdig. Den gamle klokken ble sendt til omstøping, og antagelig betyr det at den lille klokken i tårnet på Sand kirke er den gamle klokken fra 1820 i ny form.

Mo kirke hadde hatt kirkeorgel siden 1864, og nå skulle også Sand få kirkeorgel. Mallings Boghandel påtok seg i juli 1891 å levere et orgel med ni stemmer for 2800 kroner. Det var ferdig i november 1891, og orgelbyggeren Gustav O. Næss kom fra Kongsberg til Sand for å sette det opp. Organisten Jens Berntsen, som konsertmester Gudbrand Bøhn hadde bedt om å spille på innvielsesdagen, prøvespilte orgelet og var full av lovord.

Innvielsen

Orgelet «viste sig at være et for Bygningen meget velskikket Instrument, ligesom Kirken i alle Henseender viste sig at have meget heldige Lydforholde», meldte Morgenbladet 11.

desember 1891, dagen etter innvielsen. I motsetning til den gamle kirken, som var «smal og lav, mørk og trist og i de senere Aar meget skrøbelig og forfalden», var den nye kirken «lys, venlig og rummelig». Den hadde plass til 700 mennesker, men på innvielsesdagen anslo Hedemarkens Amtstidende at det hadde vært mellom 1000 og 1200 mennesker til stede, og det til tross for det dårlige været. Kirken gjorde på alle vis «baade Arkitekt og Bygmester Ære». Avisene omtalte også gavene, som hadde gitt kirken et «værdigt Udstyr», men nevnte at døpefonten ennå ikke var ferdig.

På innvielsesdagen, torsdag 10. desember 1891, innledet prost Ottesen med å lese fra profeten Jesaja, kapittel 60, vers 1. De andre skriftstedene var det andre prester fra Solør og Odalen prosti som leste. Biskop Arnoldus Hille holdt innvielsesprekenen over Johannes evangelium, kapittel 10, vers 1-10, og Hedemarkens Amtstidende forsikret sine lesere om at den «hellige Handling var høitidelig og opbyggelig».

Etter innvielsen ble det på kommunens regning holdt festmiddag i prestegården for 80 gjester. Foruten geistligheten var byggekomitéens medlemmer, arkitekten og byggmesteren, herredsstyrets medlemmer og kommunens lærerinner og lærere innbudt. Hedemarkens Amtstidende meldte at også festen var «særdeles vellykket og værdig» og fremhevet særlig ordfører Trøftens og biskop Hilles taler.

Etter innvielsen hadde byggekomiteen møte. Da ble orgelet godkjent, og Schüssler leverte sin erklæring om

byggmester Christoffersens upåklagelige arbeid. Komitéen påpekte selv noen småmangler, men arbeidet ble godkjent. Dommen Hedemarkens Amtstidende felte over kirken, var på sin plass: «Nordre Odalens Kommune har intet sparet for at skaffe Menigheden et smukt og værdigt Gudshus ligesom det fortjener at noteres, at Kirkebygningen paabegyndtes i Februar Maaned og altsaa fuldentes paa mindre end 1 Aar».

Artikkelen er opprinnelig publisert i jubileumsheftet som ble utgitt i forbindelse med 125-årsjubileet i 2016.

Kilder

- Andersen, Bjørn O. Kommunalpolitikk i Nord-Odal 1870-1900, hovedoppgave i historie, UiO, 1979
- Biskop Eysteins jordebog, Christiania, 1880
- Biskop Jens Nilssøns Visitatsbøger og Reiseoptegnelser 1574–1597, Kristiania, 1885
- Breiby Jensen, Liv og Bengt Ringvold. Sand kirke 1891-1991, Sand menighetsråd, 1991
- Hedemarkens Amtstidende 15. desember 1891
- Holth, Anders. «Beretning om Nordre Odalen», Solør-Odal. Tidsskrift for kultur og lokalhistorie, nr. 4, 1981
- Kirkeby, Birger. Odalsboka. Fellesbind for Nord- og Sør-Odal bygdehistorie inntil 1819, 1966
- Kirkestoler for Strøm-Odalen prestegjeld 1683-1722, Statsarkivet i Hamar
- Minder fra gamle dage i Nordre Odalen, [1914] 1982
- Morgenbladet 11. desember 1891
- Trædal, Vidar. «De gamle kirkene i Nord-Odal», Det var en gang ... Om kultur- og fornminner i Nord-Odal, Nordre Odalen Kulturminnelag, 2014
- Trøseid, Hans Marius. Nord-Odal og det kommunale selvstyre 1837-1870, hovedoppgave i historie, UiO, 1966

Festforestilling og festgudstjeneste

Sand kirkes 125-årsjubileum ble markert lørdag 10. og søndag 11. desember 2016.

182 personer overvar jubileumsforestillingen med vel hundre aktører i kirken lørdag. Forestillingen ble åpnet med en fanfare komponert spesielt for anledningen av Knut Harald Jensen, framført av Nord-Odal Hornmusikk med Knut Harald som dirigent.

Litt av Sand kirkes historie ble vist på forskjellige kunstneriske måter der Hans Ludvig Fredheim sto for ide og manus. Tilhørerne ble blant annet tatt med tilbake til innvielsen 10. desember i 1891, og dagen da det kom elektrisk lys i kirken; vi fikk oppleve hvordan gammeldags overhøring foregikk og et glimt fra hva som kunne skje under en gudstjeneste i kirken under 2. verdenskrig.

Videre fikk vi eksempler på nyere musikk og musikkformer som kan høres i kirken i våre dager. De som deltok i forestillingen var Nord-Odal Hornmusikk der Knut Harald Jensen dirigerte, Jenny Aalborg spilte fiolin, bandet «Temmersåks» spilte, Storsjøkoret og Odal Bygdekor hadde slått seg sammen og ble dirigert av Ahmad Mirzayev og akkompagnert på orgel av Tatiana Kapustina, sal og scenegruppa på 8.trinn ved Nord-

Odal ungdomsskole hadde historisk tablå, og Solfrid Anita Ruud, Britt Løfsgaard og Kine Østby framførte utdrag fra en konfirmantmusikal av Hilde Dagfinrud Valen. Forestillingen ble avsluttet med korene som sang «Julemotet» med sogneprest Thomas Tinglum som solist.

Fra menighetsrådet takket Eira Lindemark for både frammøte og for alle som hadde bidratt til en flott jubileumsforestilling, og på vegne av alle medvirkende og med en spesiell takk fikk Hans Ludvig Fredheim blomster. Helt til slutt reiste alle seg og sang «Deilig er jorden».

Søndag var det festgudstjeneste. Begge prestene i Nord-Odal, prost Øystein Halling og biskop Solveig Fiske deltok i tillegg til Odal Bygdekor, gudstjenestegruppa og barn fra 4. klasse ved Sand sentralskole. Fra menighetsrådet ønsket Eira Lindemark velkommen, fra gudstjenestegruppa leste Knut Ola Storbråten og Mildrid Føsker dagens tekster og kapellan Anniken Urianstad leste nådehilsen og inngangsbønn. Skoleelevene Line Marie (piano), Anne Sophie, Ingrid, Sigrid, Andrea og Jasmyn tente adventslys og spilte og sang «Tenn lys». Odal Bygdekor med sin dirigent Eva Vermundsberget framførte «Joy to the World» av Händel og «Stønna» med tekst av Hans Ludvig Fredheim og melodi og arrangement av Øivind Roos. Biskopen holdt preken, og tros-

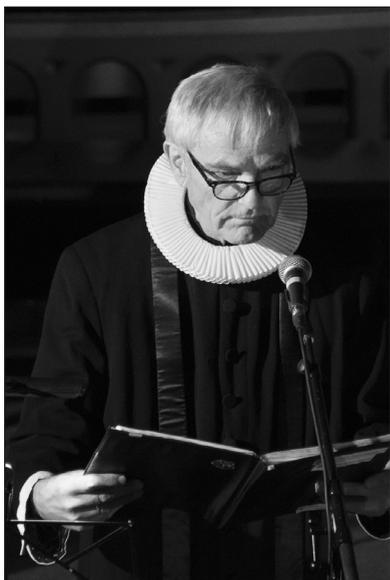
Tekst: Eira Lindemark

Foto: Gunnar Nygård

bekjennelsen ble sunget av Thomas Tinglum med Eva Vermundsberget som forsanger på menighetssvarene.

Etter gudstjenesten var det kirkekaffe i kirken og mulighet for gratulasjoner og gaveoverrekkelser. Fra Mo menighetsråd gratulerte Håvard Skjønhaug og overrakte et gavekort på 2500 kroner. Ordfører Lise Selnes overrakte gratulasjoner og blomster.

På forhånd hadde kommunen gitt en flott pengegave på kr. 46.500. Fra Sør-Odal overrakte Edel Lillesteth sølvlysestake, og fra Nord-Odal Sanitetsforening overrakte Irene Sween to blomstervaser i sølv, messinglysestake og duker til de nye bordene i våpenhuset. Det må også nevnes at Odal Sparebank i forkant hadde gitt 20.000 kroner i jubileumsgave.

Øverst: Begge korene og Nord-Odal hornmusikk. Over: F.v. Kine Østby, Nita Ruud og Brit Løfsgaard. Til venstre: Leif Sæther som prest.

Vælkjente smil

Det glitrer jussom i vælkjente smil
idet snø'øn så mjukt lavar ner.
Og følk rødder vækk både mørke og tvil,
sia høgtia jula er her.

Vi tenner et lis på sinda'n, den fiste,
akkurat slik som i fjor.
Og på en-to-tre-fire har vi tent det siste
mens vi læser opp Hagerups ord.

Klokken' på kjærka ringer snart inn
tell ei ti som er mjuk og så sår.
Og je kjenner kampen jupt i mitt sinn
millom tvilen og trua som rår.

Mæn præsten i kjærka prater så vart,
bruker ord je har vøksi opp med.
Je lætter att øvva førr tanker je har spart,
førr å føle, kanskje tru, kanskje be?

Barndommen bøljer fram i følk flest
når vi pinter med minner og smil.
Nostalgien er julas mæst trufaste gjest,
og den speller på go, gammal stil.

Når håvmæstær'n snubler slik som i fjor,
og Miss Sophie førblir like «ong»,
da pakker småfølka sle'en i nord
med tanker som tæller hør gong.

Og når nissen lukter graut fra et hemlaga trau,
og ongelatter sprer sæ som vind,
da skjønner'n at det har blitt jul i år, au,
og ler tårer mens graut'n gjær'n stinn.

Av Bjørn Ivar Lund

Je veit ittno som er bere enn høgtia jul;
slik en varme i alt som er kaldt.
Og je håper det daler noa engler i skjul,
så det snart blir ei meining med alt.

Førr det glitrer jussom i vælkjente smil
idet snø`øn så mjukt lavar på.
Og følk rødder vækk både tonghet og tvil,
slik at det skær bli julefre' nå.

Arne Næss 2017.

De gode, gamle dager?

I de gode, gamle dager da var det skikkelig julefeiring da. Det er vel ofte slik vi tenker, vi som har svidd av flere år enn de vi har igjen. Hva som er skikkelig julefeiring, kan helt klart diskuteres. Men det er innlysende at veldig mye er annerledes enn det var i min barndom. Det som jeg synes kan være viktig, er at vi bevarer minnet om det som var, sørger for at de som kommer etter oss kjenner den fortida som ikke ligger mer enn en generasjon eller to bakover, samtidig som vi kan ta med oss de gode tingene fra en verden som var ganske annerledes enn den trumpske verden som møter dagens unge.

For det er helt klart at vi materielt sett lever et uendelig mye mer luksuriøst liv nå enn vi gjorde i årene etter krigen. Det er så annerledes at det virker nesten rart å tenke på det. Den gang var det jo bare i slaktetida at vi fikk smake ferskt kjøtt. Til vanlig kom flesket fra saltbalja, og saltet satte sitt preg på produktet. Perioden fra slaktinga begynte til nyttår var i det hele tatt en kulinarisk reise i forhold til sparsommeligheten som preget kostholdet ellers i året. Tenk på blodmaten – rykende varm blodklubb eller blodpannekake med eplesyltetøy, hjemmelaget naturligvis, ikke verken Nora eller Lerum. Blodet kunne ikke oppbevares, så det måtte brukes.

Pølseproduksjonen var et kapittel for seg. Grisetarmer skulle vrenses og legges i bekken så noe av innhol-

det forsvant. Resten måtte fjernes ellers. Og jeg var vel ikke den eneste ungen som ble tredd ned i en tom mjølsekk, utstyrt med strikkepinner for å klemme mot tarmene mens mor dro dem gjennom rensesprosessen. Ikke klemme for hardt, ikke for løst. Så blåste mor opp tarmen for å se om den var ren før vi gikk løs på neste. Når hele rensesprosessen var over, kunne stapping av pølser begynne, medisterpølser, blodpølse og innmatpølse. Den sistnevnte typen kunne for noen år siden kjøpes i butikk under navnet bondepølse. Maken til trang til å fjerne seg fra virkeligheten skal man lete etter.

Lutfisken gjorde vi i stand selv. Først måtte den ligge til bløting i en striesekk i bekken, før lutinga med kaustisk soda ble satt i gang i kjelleren. Lefsebaking måtte foregå på bygda. Å eie ei takke var det slett ikke alle som gjorde. Så både ved til fyring og alle råvarer til lefsa måtte fraktes dit takka var.

Juletre fant vi i skogen. Foten var av tre, så det var ikke enkelt å få treet til å stå rett. Alle lys var levende lys i klyper som ble festet på treet. Brannfaren var stor, så treet var tent bare i korte stunder under konstant tilsyn. Det minket ikke faren at mesteparten av pynten var hjemmelaget av papir. Det var før China produserte all julepynten vår.

På skolen tegnet vi julekort til hverandre. De skulle deles ut siste skoledag. Populariteten ble målt i hvor mange kort vi fikk. Jeg var ikke

Rune Noe 2017.

alene om å gi et litt svevende svar når andre elever spurte om tallet. Skolejuletreffesten var en stor opplevelse. Det samme var de andre som kom i tur og orden utpå nyåret .

Romjula var en reise fra topp til bunn når det gjaldt opplevelser. Første juledag skulle vi være hjemme. Ikke farte bortover og lage leven. Stemningen ble løsere lenger ut i jula. Julebukkgåing var høydepunktet. Spesielt moro var det at det gikk an å få med seg noen av de voksne på det. På butikken hadde de julebukkmasker, så det hadde vi investert i på forhånd.

Dette er glimt fra en verden som er helt fremmed for dagens ungdom. For alt jeg vet, kan den virke eksotisk. Men det var en blanding av lek og arbeid, fest og moro, fattigdom og fantasiutfoldelse som er litt annerledes enn verden er i dag – og det jeg synes er grunnleggende annerledes er fellesskapet. Barn og voksne var sammen på en helt annen måte enn det som er tilfelle i dag. Det er klart at det er samfunnsmessige endringer som har ført til dette.

Unger tilbringer mye mer tid ute av hjemmet i dag enn vi gjorde; på skole eller i barnehage hver dag. Mor er ikke hjemme slik som før. Hun er på jobb.

Den økonomiske utviklingen har ført oss dit at vi ikke behøver å lage ting til eget bruk lenger. Vi kan bare kjøpe, til og med julepynt made in China. Julegaver har blitt et problem fordi alle har alt. Før var det et problem å få råd til noe til alle.

Etter mitt syn har vi både vunnet og tapt på utviklingen. Vi har vunnet ved at vi kan leve våre liv uten økonomiske bekymringer og uten barnearbeid og blodslit for det store flertallet. Men vi har tapt på at fellesskapet har blitt borte. Vi kan leve våre liv i våre egne bobler uten å ha fellesskap med andre enn mobilen, pc'n og tv'n. Prisen har jo vært at ensomhet og psykiske lidelser har tatt plassen til sult og forsakelser.

Men noe kan vi gjøre med det. Vi kan søke sammen med hverandre. Generasjonene kan gjøre noe i lag. Vi kan dele fritid med venner og naboer. Vi kan delta i aktiviteter som skaper trivsel for oss selv og andre i bygdemiljøet. Mulighetene er der bare vi ser oss om og legger inn noen bevisste prioriteringer. Det er ikke straffbart å bruke hodet.

Jeg tar sjansen på å ønske alle leserne en god og meningsfull jul.

Sjakk er populært også i Nord-Odal

Tenk om den nye Magnus Carlsen ble født i Nord-Odal. Utenkelig er det slett ikke. Da hadde det vært flott med et sjakkspill i julegave fra stolte besteforeldre. Å finne på gode julegaver er ikke alltid lett i disse tider. Men et godt tilbud om hjelp og bistand ville den unge poden få i bygda. Jonar Lensebakken og Nord-Odal sjakkklubb står klar til å ta imot nye medlemmer.

Om man ikke kan leve opp til unikumet Magnus Carlsen, så gjør det ingenting. Sjakkspill er en god fritidssysse og hjernetrim, og Jonar Lensebakken og Nord-Odal sjakkklubb tar med åpne armer mot nye medlemmer.

– Interessen for spillet begynte egentlig på 1980-tallet, forteller Jonar.

En del unge voksne på Sand begynte å spille sjakk sammen. Senere kom det flere til, og det kom etter hvert forslag om at man burde spille mer systematisk. Et så finurlig og interessant spill gjør seg godt i mer organiserte former. Senhøstes 1989 ble klubben organisert, men det formelle stiftelsesmøtet fant først sted våren 1990.

– Medlemmene hadde fra begynnelsen svært dårlig formell kunnskap om spillet. Begrepet rokade var kjent,

men såkalt lang rokade ble ganske sikkert feil utført. Begrepet passant var totalt ukjent for oss. Ingen er født mester. Det har rimelig sikkert hatt sin gyldighet for alle, inkludert Magnus Carlsen, sier Jonar.

Barnesjakkgruppe

Etter hvert ville også barna til medlemmene lære å spille sjakk. Det førte til at foreningen hadde barnesjakkgruppe den ene uka og voksensjakk neste uke. Allerede under NM for ungdom som ble arrangert i Fyllingsdalen utenfor Bergen, var klubben representert. Etter hvert arrangerte klubben flere barneturneringer. De ivrigste blant ungdommene spilte etter hvert sammen med de voksne og deltok i turneringer for voksne spillere.

Barnesjakkklubben reiste ofte rundt på turneringer på dagsturer.

– Vi var blant annet i Porsgrunn, Fredrikstad, Gjøvik og Lillehammer for å nevne noen. Hvert år i november reiste vi på NM for ungdom. Dette var helgeturer som var veldig populære. Vi bodde i campinghytter og hadde det veldig hyggelig sammen, sier Jonar.

Arrangerte ungdoms-NM

I 2004 arrangerte klubben selv NM for ungdom på Nord-Odal ungdomsskole. Der var det over 300 deltagere fra hele landet. Klubben fikk mye ros for arrangementet, og dette var nok

en medvirkende årsak til at klubben ble sterkt delaktig i arrangementet da Hedmark og Oppland sjakkrets arrangerte landsturnering i juli måned i 2007 med 500 deltakere.

Nord-Odal sjakkklubb har også vært en ivrig arrangør av voksenturneringer. Da klubben i 2010 på overtid markerte sitt 20-årsjubileum, inviterte klubben til en storturnering i Milepelen med nesten 60 deltagere. I tillegg fikk turneringen besøk av den beste svenske spilleren, Emanuel Berg, og norgestoeren Jon Ludvig Hammer til en match over fire partier.

Hver torsdag

Klubbens «dagligliv» foregår hver torsdag i høysesongen fra september til mai.

– De første årene hadde vi spillekveld på biblioteket på Sentralskolen, senere flyttet vi til Galleriet på Milepelen. De siste årene har vi – som gode idrettsutøvere – hatt fast tilhold

på klubbhuset på Prestberget. På det meste hadde klubben 40 registrerte medlemmer i krets og forbund. De siste årene har medlemstallet vært stabilt på ca 10, sier Jonar.

En ny Magnus Carlsen?

– Så vi har god plass til nye medlemmer som vil ha litt hjernetrim på fritida. Dukker den nye Magnus Carlsen opp, skal vi nok gi ham en fin start og hjelpe til med å åpne dører for ham. Ellers hadde det kanskje vært på tide med en kvinnelig stjerne? Det er det ingenting til hinder for. Så omtenksomme besteforeldre må gjerne investere i sjakkbrett til de unge og sende dem til oss. Vi skal helt klart gi dem en god velkomst og start på spillekarrieren sin, sier Jonar.

Sjakk er et tidsfordriv med få skader og dopingskandaler, så det er en trygg form for sysselsetting.

Nord-Odal har mye mer å tilby enn de fleste tenker over.

*Jonar Lensebakken
(t.v.) og Jan
Henrik Ytteborg
ved sjakkbrettet.
(Foto: Gunnar
Nygård)*

Nordodølinger på tømmerhogging i Numedal

«Rollag og Veggli Skogeierlags historie fra 1922 til 2014» er ei bok på 201 sider forfattet av Einar Tråen, Narve Lid og Ingar Moi. Hva har dette med Nord-Odal å gjøre lurer du sikkert på, men leser du videre, vil du snart finne ut av det. En gjeng med tømmerhoggere fra Nord-Odal er omtalt i boka.

Overskriften på kapittelet i boka der de er omtalt, lyder som følger: «Seks uker på, ei uke av». Om lag 30 tømmerhoggere fra Nord-Odal lå her i bygda på hogst under stordriftene til Kolbotn og Risør på femtitallet. Vi møtte to av dem i april 2014, Rolf Dalen og Arne Slettvold. Rolf hadde to sesonger her, og Arne tre.

De mente at det var om lag 30 mann fra hjembygda som reiste til Numedal på hogst. På spørsmål om hvorfor så mange reiste ut av skogdistriktet i Odalen og til Numedal/Sigdal, svarte de begge at det var bare skogsarbeid å få ved siden av bygningsarbeid. Da ble det for trangt i hjembygda, og noen måtte ut. En del av karene hadde hatt arbeid på sagbruket i Kolbotn, og via denne kontakten fikk de kjennskap til mulighetene som lå i stordriftene i Numedal.

– Vi var heldige, vi hadde gode vilkår. Vi fikk 25–30 kroner pr. kubikk,

og det overgikk alt av betaling for tømmerhoggere på den tiden, sier begge.

– Vi tjente gode penger, men vi arbeidet hardt for pengene. Seks dager i uka, seks uker i slengen, sier Rolf ettertenksomt.

– Innunder Helvete var det stygg skog. Granene var så kvistfulle og hadde så hard kvist at rota lå høyt i været da vi hadde felt dem, sier Arne. Han peker på nesen sin.

– Jeg er den eneste i familien med kroket nese. Jo, det var innunder Helvete jeg hadde felt ei bustegran som la seg over ei bjørk. En grov bjørkekvist sto i spenn av tyngden, så jeg hogg av kvisten, og dermed slo den meg over nesen med veldig kraft. Det gjorde så vondt at jeg visste ikke hva jeg skulle gjøre. Men etter å ha summet meg, gikk jeg til Halvorset og fikk skyss derfra til en doktor i Sigdal. Han sjekket om nesen var knekt, men det var den visst ikke. Jeg ble med proviantflyet opp igjen, avslutter han.

Arne lå også i seterbua på Øytjønn, men i ville skogen under et tak av svartpapp under hogsten. Hver uke kom det et småfly og landet på Øytjønn. Det kom med provianten. Han husker at det hadde med et femtiliterspann med kefir i lasten. Øytjønn var for lite for fly. Det var så vidt det kom seg opp i lufta igjen over tretoppene, så etter hvert ble

Tekst: Steinar Bjørnstad

det til at flyverne brukte Tuftevatn. Da gikk Arne og bar all provianten fra Tuftevatn til Øytjønn. Søndagene fisket de til matauk. Arne husker at de fisket i en bekk, og etter hans forklaring må det ha vært Kalvelkøen. Der fikk de en fisk som var 86 cm lang – de hadde ikke vekt. Denne skar de i skiver og stekte. Ei skive dekte hele stekepanna.

Arne var også i Vergjedalen. Der var det stygg skog som var vanskelig å håndtere. Barken var så grov og hard at den rispet opp hendene. De laget skaftet til barkespaden selv med større kule så barken ikke skulle skade knokene.

Der inne på skogen ble broren til Arne alvorlig sjuk. Han fikk enorme magesmerter. En mann ble sendt av gårde etter legehjelp. De som var igjen gjorde ei båre av rajer. Den eldste broren til Arne gikk fremst og bar i begge rajene. Det var langt å gå, og «børa» var jævlig tung. Han som gikk fremst, slapp ikke båra før de kom fram til bilveg. Da hadde de andre

skiftet på å bære. På vei til lege på Kongsberg, lindret magesmertene, og da han kom på sjukehuset i Kongsberg fant de ingen ting. Men idet han skulle skrives ut fra sjukehuset kom smertene tilbake, men da visste de hva det var, og han fikk behandling. Etter 14 dager på sjukehuset var han tilbake i tømmerkogen.

I frihelgene dro de først til Oslo og festet på «D'Angleterre Hotell» før de reiste hjem til Nord-Odal. Der var de populære, for de hadde bra med penger. Da hadde de vært på Halvorset og fått forskudd på lønnen. Det endelige oppgjøret fikk de etter at tømmeret var målt opp. De hadde med seg ei trefjøl i skogen som de skrev på om dagen. Når den var full, brukte de kniv for å fjerne skriveriene på fjøla. De hadde finklærne hengende på Halvorset når de var på tømmerhogsten.

Rolf var på Grautnebb i 1956. Der var det så mye geiter at de var til plage. En av karene startet motorsaga inne i bua for å skremme geitene. Det virket, geitene ble redde og sprang under et

Rolf Dalen
(t.v.) og
Arne Slettvold
anno 2017.
(Foto: Gunnar
Nygård)

uthus som stod der. Dessverre døde en av geitene der.

Senere flyttet de nord til To-Mesetre. Der måtte de gå i møte med kløvhesten som kom med proviant fordi de ikke kom over myrene med hest. Rolf trente mye, og under en treningstur ble han og treningskameraten overrasket av et kraftig snøfall. Da karene ble borte, startet arbeidskameratene motorsagene sine for å markere retningen de skulle, men på grunn av været hørte de ingen ting. Redningen var at Rolf hadde med seg fyrstikker slik at de fikk gjort opp varme og greide seg gjennom natta og til uværet roet seg.

Det ble nok drukket en del alkohol, men ikke så ille. Det ble snakket om en som hadde gjort seg et hjemmebrentsapparat av en sekkmeis. Resultatet var tvilsomt, for alle ble syke.

En gang kom karene i spisevogn fra Oslo til Kongsberg. Der ble det drukket og enda mer da de kom over på Numedalsbanen. Konduktøren prøvde å roe ned karene. Men de spreke tømmerhoggerne tok konduktøren i jakkekragen og løftet han over i en annen vogn.

Dette drikkekalaset på toget ble varslet oppover dalen, og i Veggli var det møtt opp tre karer med tau. De skulle binde sammen tømmerhoggerne for å holde dem i sjakk, men en 10 – 12 spreke tømmerhoggere ble for mye for dem.

Etter klondykeperioden i Rollag dro karene hver til sitt. Rolf holdt på i skogen til 1967, mens Arne flyttet til byggebransjen i Oslo, der de fleste havnet etter hvert.

Disse karene fra Nord-Odal var med på å skrive norgeshistorie. I samband

med oppbygginga av et krigsherjet Norge var disse karene først med på å skaffe materialer, og så var de med i byggebransjen i Oslo etterpå. «Kven var det som bøgd det herre landet?» spør Hans Rotmo i Vømmøl. Jo, det var blant annet en gjeng spreke og arbeidsvillige nordodølinger.

Harde tak for ungdommene

Arne og Rolf har selvfølgelig fått hver sin bok, og med boka fulgte et brev datert 05.12.15 hvor det bl.a. står skrevet: «Kjære Arne og Rolf. Her får dere endelig boka. Vi vil takke dere for at dere tok så godt imot oss og for at dere ville dele erfaringene deres med oss. Mange har sagt at det gir boka en ekstra dimensjon at dere er med og belyser 50-åra på den måten dere har gjort.»

Arne og Rolf ble invitert til en sammenkomst i forbindelse med lanseringen av boka, men det var de selvfølgelig for beskjedne til å bli med på.

Disse guttene har vært i mitt miljø (idrettsmiljø) siden 1958-1959. Jeg trodde derfor at jeg visste det meste om disse karene, men dette var totalt ukjent. Rolf var en talentfull skiløper på den tiden han reiste på tømmerhogging i Rollag som 16-åring. Han er født i 1940, mens Arne er født i 1938. Det var selvfølgelig harde tak for noen ungdommer.

Det startet med øks og bågåsag. På den tiden var det motorsager, men de var tunge og uhåndterlige; de veide ca. 20 kg. På denne tiden skjedde det en revolusjon innen tømmerhogging imidlertid – «Jobu jr.» kom på markedet. Den veide bare 8 kg. Inntil da

hadde det vært ei motorsag på laget. Arne, som var på lag sammen med tre brødre, organiserte huggingen slik at en med motorsag felte og kappet trærne, mens de tre andre kvistet og barket.

Kolbotn Trelast, som hadde kjøpt opp tømmeret på rot, kom med tilbud om nye, lettere sager. Rolf mener å huske at han måtte betale kr. 1400 for motorsaga. Dette er over 60 år siden, så han vil ta forbehold om den prisen er riktig, men dyrt var det i hvert fall. Han husker at han hogg 4-5 kubikkmeter om dagen, og at han fikk kr. 25 pr. kubikk, altså ca. kr. 100 om dagen, noe som var mye penger den gangen. Motorsaga ble betalt i løpet av sommeren.

Nordodølingene lå i grupper innover de store skogsområdene. Noen fikk fløyet inn mat og drivstoff, mens andre fikk varene med kløvhest. De fikk forsyninger hver uke. Uansett var det en tung jobb å frakte varene fra droppunktet til stedet hvor de jobbet og bodde.

Noen skader ble det også. Rolf hogg seg i fotbladet, noe som vises den dag i dag. Det var en lang og vond tur gjennom skogen til lege og behandling, men det gikk bra.

Sætrene og koiene de bodde i var meget enkle og primitive. Arne lå i et område hvor det ikke var noe husvære, så løsningen ble å få en rull med svart papp som ble benyttet til et slags krypinn.

Søndag var fridag, og da ble det gjort ordentlig middag. Hermetikk selvfølgelig – eller fisk for de som hadde tilgang til det. Rolf husker at Håkon Trønnes var en meget flink kokk

og en kar som hadde omsorg for de yngre på laget. På Arnes lag var det Reidar Slettvold som var sjefskokk.

Fokuset for alle var hardt arbeid for å tjene penger. Hogstsesongen varte fra tidlig vår til sen høst. Historien forteller at nordodølingene raskt fikk rykte for å være flinke arbeidsfolk.

Arbeidsmiljøloven hadde nok ikke sett dagens lys på siste halvdel av 1950-tallet. Nordodølingene gikk av toget i Numedal. De spredte seg i grupper innover de store skogsområdene. Her var det ingen veger. De gikk flere timer inn til sine arbeidsplasser. Eneste kontakten i uken med omverdenen var da de mottok proviant og drivstoff.

– Seks uker på, ei uke av, sier Rolf i sitt intervju. Skadet de seg, var det bare å komme seg til lege og sykehus ved å gå eller ved å få hjelp av arbeidskameratene. Det var utrolig at det gikk så bra, for tømmerhugging var og er et farlig yrke.

For historiens skyld har vi forsøkt å navngi så mange som mulig av nordodølingene som deltok på tømmerhogging i Rollag. Alle som var der klarer vi ikke, men her er det noen navn:

Oddvar Slettvold, Asbjørn Slettvold, Reidar Slettvold, Arne Slettvold, Kjell Slettvold, Ivar Ellefsrud, Egil Ellefsrud, Olaf Ellefsrud, Åge Rudshaug, Finn Rudshaug, Kjell Bråthen, Egil Bråthen, Thorleif Bekken, Håkon Trønnes, Brede Såheim, Rolf Dalen, Klaus Bryni, Edvin Bryni og Torger Stuen.

En takk til de som har utgitt boka og til Arne og Rolf for en historie som er svært lite kjent for de fleste i vår bygd – og for meg som har stått disse karene rimelig nær i snart 60 år.

Sandsdammen – et gammelt samlingssted

Jeg går daglig over gangbrua på Sand og minnes hvordan det var her før. Det var her det skjedde. Vannet fosset gjennom lukene, særlig om våren. Folk kom med kornsekker for å male korn til mel på mølla, stokker ble levert; planker saget og hentet. Her var det liv og røre – ikke minst i tømmerfløtinga. Her møttes ungdom og også de som var enda eldre. Det ble fisket med stang fra dammen, og noen fløterrobåter lå fastbundet til ene enden av dammen, kanskje til låns?

Et stupebrett festet til ei bjørk på nordsida var i bruk av de mest vågale. De nokså vågale hadde nok med å gå eller sykle på skådammene. Vi småunga visste vår plass ...

Det var tidlig sag ved Sandsfossen. Ny sag ble bygd opp når den gamle råtnet ned. Det er nevnt at det var sag i 1616 da det kom et kongebrev som satte begrensninger for hvem som kunne ha sag. Det måtte ha vært to sager på den tiden, siden ei av dem ble «avdømt». Kongen ville begrense rettighetene til å ha sag slik at skogene ikke ble uthogd for sagtømmer. Bygdesaga i Sand var i bruk i lang tid etter dette.

I 1860 opphørte de gamle sagbruksreglene, og industristedet ved Sandsfossen ble mer interessant. I 1887 ga Kirkedepartementet skjøte på Møllerbakken med vannfall (Sandsfossen) til Westye Egebergog Co for 1200 kroner, og fem år etter ble Monthei Haug og Theodor Linder eiere for 10.000 kroner. I 1901 kjøpte Linder Haugs halvpart, og fra nå av bygde han opp en industrivirksomhet kalt Sandfos Brug med utbedringer og nybygg. I 1918 ble det satt opp et kraftverk på nordsida.

Den 19. oktober 1948 brant Sandfos Bruk ned til grunnen. Slokningsarbeidet var forgjeves. Jeg husker jeg sto i soverommet i andre etasje i lærerboligen på Sagstua og så dette infernoet av en brann – røde flammer, masse røyk og fortvilte mennesker med de knøttsmå brannbøttene. Alt var forgjeves.

Planer om gjenoppbygging av saga ble lansert allerede dagen etter. Det var mange aktører. Først kom det en henvendelse fra Stange og Romedal Bygdealmenninger. Eiere av Sandfos Bruk var Theodor Linders døtre, Astrid og Aasta, men de hadde nok ikke verken lyst eller ork til å ta på seg denne store oppgaven. Det kom også en forespørsel til Handelshuset Westye Egeberg, men utover 1950-tallet minsket interessen.

Selve Sandsdammen ble måtte vike for ny bru og ny riksveg nordover i

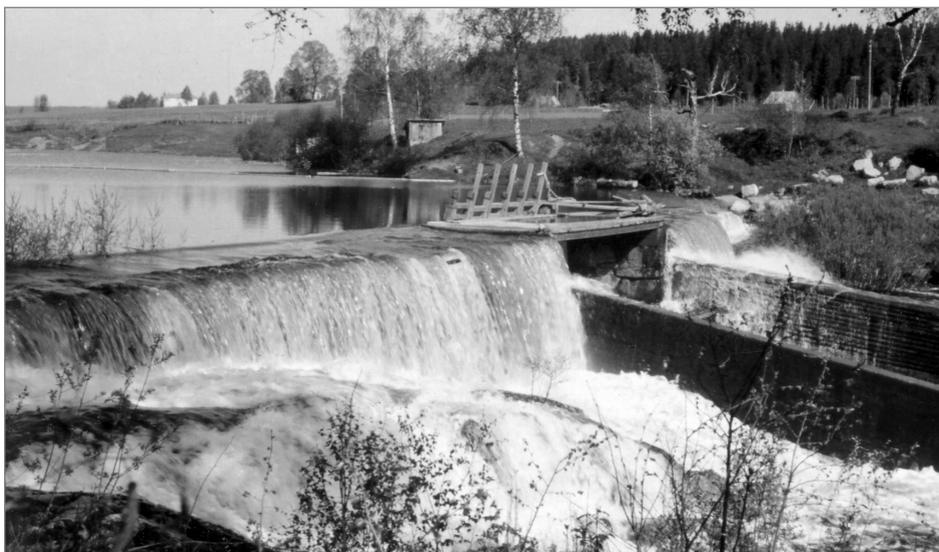

Postkort som viser Sandsdammen og Sand sentrum i henholdsvis 1922 og 1941.

1978. Den første dammen ble bygget allerede på slutten av 1600-tallet. Kobberverket bygde ny dam i 1720, og den siste dammen var fra omkring 1880. Da var det Stange og Romedal Almenninger samt Nord-Odal kommune som gikk i bresjen for å få bygget eny dam. Spesielt ordfører Peder Trøften var for bygging. I 1882 ble det fornyet behandling i herredsstyret, og dammen ble bygget. Den hadde seks luker, i tillegg til egen luke til Sandsfos Bruk. I 1915 og 1930 ble skådammene som fortsatt står igjen, bygd.

Fra gammelt av hadde presten i Sand drevet sagene sammen med sin hjelper. I 1926 ble ny sogneprest og prost, Fredrik Vinsnes, ansatt, og han fikk tilbud om å oppføre en ny fløterdam ved Sandsfossen. Han kunne sette avgifter for fløtning selv. Men hvem skulle bygge dammen, og hvem skulle vedlikeholde den? Det endte med at presten avslø tilbudet.

Fløting gjennom Sandsdammen var en severdighet som samlet mye folk. I timevis kunne folk stå og lytte til fløterspråket og stirre på fløterne og på stokkene som kastet seg nedover.

Over: Sandfos Bruk noen få år før brannen i 1948. Under: Sandsdammen en vårdag i 1962. (Foto: Ingegerd Tronbøl)

De kom på tvers og på langs, og innimellom sto enkelte loddrett inntil de alle måtte under brua. Det var fire til seks fløtere på dammen. Et år ble 54.000 m³ sendt gjennom dammen. Men i 1969 var fløtingens æra over.

På 1970-tallet var det ikke sterke nok krefter som tok til orde for å verne Sandsdammen da vegplanene ble lansert. I dag ville det nok vært annerledes.

Odalsgranitt fra Knapper ble eksportvare

Ved Tannåa i Knapper finnes store forekomster av Odalsgranitt. Granitt er en størkningsbergart, det vil si at den er dannet ved at smeltemasser fra jordas indre trengte opp og størknet langsomt i jordskorpa.

Granitt finnes mange steder i Norge. De forskjellige granittene får gjerne navn etter de forskjellige stedene de er dannet, f.eks. Østfoldgranitt, Iddefjordgranitt og Drammensgranitt.

Granitten i Nord-Odal hører med til grunnfjellsområdet som ble dannet i prekambrium (jordas urtid) for mer enn 1650 mill. år siden. Granitt består mest av mineralene kvarts, feltspat og glimmer. Vi finner granitten mange steder i kommunen. Men granitten i Knapper var av så høy kvalitet at en ønsket å utnytte den.

Prøvedrift startet i 1979 og varte fram til 1981. Det jobbet fra 3 til 5 mann der. Daglig leder var Sten Aaraas. Svære blokker ble sprengt ut og fraktet til Larvik. Der ble de skåret i skiver. Tykkelsen kunne være 2-3 cm. Etterpå ble de polert til de ble helt skinnende. De som jobbet med granitten, valgte å kalle den «Fantasi» fordi mønsteret var så spennende og fargerikt. Hovedfargen er rødlig.

Odalsgranitten egnet seg ypperlig som fasade på hus (utvendig kled-

ning), gulv i entréer og bordplater. I Norge brukes granitt også mye til gravstøtter.

Det viste seg å være stor interesse for odalsgranitten i mange land, både i Iran, Irak, Tyskland, Frankrike og landene rundt Middelhavet. Dessverre ble det slutt på steinbruddsindustrien i Nord-Odal fordi det ikke lønte seg økonomisk. Odalsgranitt fra Knapper er utstilt i naturfagsalen på Nord-Odal ungdomsskole.

Kjentmannsmerket

Teksten ovenfor er skrevet av Ingegerd Tronbøl og Kari H. Underthun. Som innfødt knappergutt vil jeg gjerne komme med en liten kommentar

Den Norske Turistforening Odal (DNT) har et opplegg med «Kjentmannsmerket». Det er et meget populært tiltak som bidrar til at folk i bygdene blir litt ekstra kjent i geografien.

Odalsgranitten, eller Steinbruddet som vi kaller det i Knapper, var ett av målene i årets opplegg.

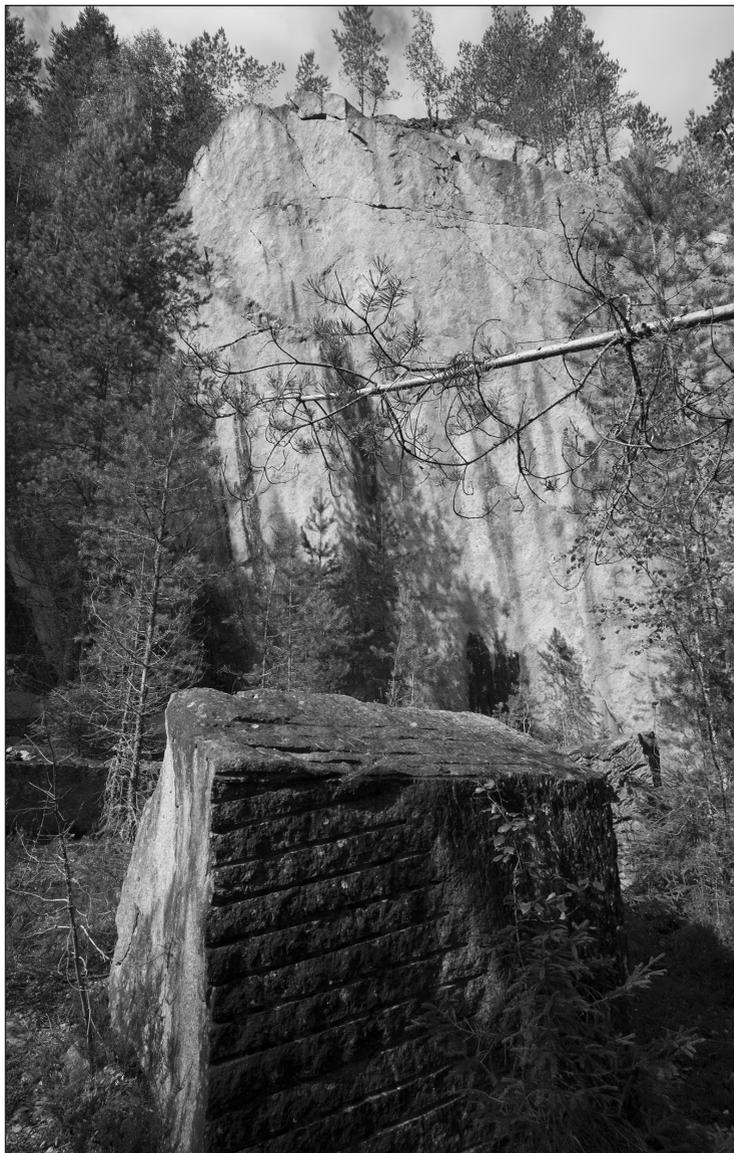
Steinbruddet ligger i Ormdalen i Knapper etter en tursti som vi kaller «Ormdalsrunden».

Tidligere var det en ussel sti forbi Steinbruddet. Fra tid til annen stakk noen turgåere/trimmere innom for å se på de store steinblokkene og bratte bergveggene etter sprengningene. De som viste interesse for bruddet stilte spørsmål til folk i Knapper om driften

Tekst: Steinar Bjørnstad

og hva som hadde skjedd med steinen som hadde blitt tatt ut. Få visste noe om dette i det hele tatt. Kunnskapen de fikk ved å spørre var at Magnus Nordli i Knapper var grunneier, og at det hadde vært virksomhet der rundt 1980. Takket være DNT har

den gamle usle stien blitt til en gammel-dags god sæterveg, og takket være «steindamene» Ingegerd og Kari har vi nå fått kunnskap om stedet. 600 turgåere har vært innom i løpet av sommeren 2017 og kvittert for at de har vært i steinbruddet.

*Store blokker og
bratt vegg i
Steinbruddet.
(Foto: Gunnar
Nygård)*

Sko, mat og andre nødvendighetsartikler

Året 1917 var et vanskelig år både i Europa og her hjemme. 1. verdenskrig raste for fullt, og Norge ble rammet av handelsblokade av både England og Tyskland. Vi var nøytrale i forhold til krigen, men det ble mangel på det meste på grunn av blokaden. Dette gjorde at det ble opprettet provianteringsråd rundt omkring i kommunene.

Nordre Odalens Provanteringsråd ble opprettet alt i 1914, selv om loven om at alle skulle ha tilgang til «nødvendighetsartikler til befolkningens behov» kom 26. juni 1916.

Det var særlig vanskelig med en rekke varer i 1917. I en avis her på Østlandet sto det følgende: «Hvor længe skal man vente paa det av provianteringsraadet bestilte sukker? Nu har jeg i 4 uker efter hinanden forespurt hos kjøbmanden, naar jeg kan forvente at faa det, da det naa er 2 maaneder siden han skriftlig bestilte sukker. Nu brister min taalmodighet, saa jeg vil ha svar om vi i det hele tatt kan faa noget».

Vi ser i en annonse fra Glommen-dalens Social-Demokrat at det var utlevering lørdag den 4. desember ved Sand kommunehus og ved Mo kommunehus mandagen etter fra 09.00 til

04.00. Det var mais, farin, sammalt rugmel, tørrfisk, saltet torsk, oksekjøtt og flesk. Så disse to førjulsdagene var det nok mange som bar kjærkomne varer hjem til seg og familien.

Vi skal merke oss at det var to kvinner med i provianteringsrådet i disse fire årene. Kommunale råd og utvalg var mannsdominerte på denne tida, så her var bygda forut for sin tid.

Det var også mangel på skotøy og klær til skolebarn i bygda. I august bevilger herredsstyret 5000 kroner til skotøy og den samme summen til innkjøp av klær. Vi ser i Ruud skoleprotokoll våren 1917 at det er flere som har anmerkninger for at de er hjemme på grunn av mangel på sko. I bevilgningsvedtaket står det at 75 par sko skal fordeles mellom Sagstua, Holt og Trautskogen skoler. De andre skolene ble trolig tildelt sko senere.

Ellers var det i 1917 diskusjon om hva kommunen skulle hete. Skulle det være Nord-Odal eller Nordre Odalen? Herredsstyret søkte i desember om å få beholde det gamle navnet, men slik gikk det ikke. Departementet avsto søknaden, så det nye navnet på kommunen ble innført 1. januar 1918.

Graveren på Sand kirkegård, Ole E. Tangen, fikk lønnsøkning våren 1917. Herredstyret vedtok at om sommeren skulle godtgjørelsen for opparbeiding av ei grav økes fra 3,50 til 5,50 kr. og om vinteren fra 4,50 til 6,50 kr. – altså

ei krone mer når «tælan var over me-
tern djup». Dette er vanskelig å forstå
i dag, selv med datidens kroneverdi.

Dette var et lite tilbakeblikk på året

1917. Hundre år har gått, og vi kan
med hånda på hjertet si at da var
bygda vår en god del annerledes enn
i dag.

Proviseringsrådet her i Nord-Odal fra 1914 til 1918 besto av Per Ødegård, Tarald Nordli, Andreas Kolstad, Magnhild Møller, Artur Svenneby, Nils Bakken, Sjonne Løkker, Erik Holtet, Oline Åbråten Midtsund og Marius Midtsund.

N. Odalens Kommune

har bevilget 3000 Kr. til Ubemidlede inden Bygden til Oparbeidelse av
Jord. Der ydes indtil 30 Kr. pr. Maal efter Jordens Beskaffenhed.

De, som ønsker at komme i Betragtning kan sende Ansøgning
til Næringsnævnden eller Undertegnede

Nordre Odalens Formandskap den 2den Mai 1917.

Ole Rovelstadmoen.

Annonse i Glommedalens Social-Demokrat i 1917.

Barndomsminner fra Malungen

Denne artikkelen er tredje del av en slags trilogi: Første del var en beskrivelse av barndomshjemmet mitt i Torpet. Den andre delen var opplevelser fra Nord-Rasen, mens denne tredje inneholder minner fra Malungen rundt 1960.

Når det gjelder Malungen og historikk, henviser jeg til Inger Maren Gjerlaugs utmerkede bok om Malungen. Den anbefales på det sterkeste.

Etter ferier i Nord-Rasen ble det etter hvert å leie koier i traktene rundt Malungen. Da var ikke hest med langvogn eller sykkel med koffert på bagasjebæreren så aktuelt lenger.

Etter hvert hadde naboer og bekjente skaffet seg bruktbiler ved en form for spleiselag. Spesielt kan jeg huske en niseter De Soto som brødrene Engebråten hadde. Den hadde vært representasjonsbil ved J. L. Tiedemanns Tobakksfabrikk. Disse bilene var primært for pendling til Oslo.

Med fare for å snuble i rekkefølge og årstall kan jeg huske følgende husvære: Brasmebakken, en koie som lå oppi bakken øst for Fjæstadsøtertjernet, ca. 3-400 meter oppi bakken. Vi var der tre familier. Det var stort sett kjerringer og unger. Familiefedrene kom på besøk i helgene. Dette gjelder

stort sett alle de koiene i nærheten av Malungen vi «bodde» i under våre ferier i området i overnevnte tidsperiode. I dag er det helt utrolig at de koiene som blir beskrevet rommet så mange personer uten minste antydning til konflikter.

En annen koie vi leide var den som da ble kalt Raubua som ikke må forveksles med Raubua «østi». Denne var opprinnelig en såkalt «patentbu» og var om mulig enda mindre enn Brasmebakken. Den ligger på vestsiden av elva mellom Malungen og Fjæstadsetertjernet. Men det gikk også her utrolig bra!

En av fordelene var at det var forholdsvis kort gangavstand til Malungen der Tordis og Karl Foss var vertskap. Noen gangturer dit resulterte i noen spesielle kaker som Tordis serverte. De var runde, ca. 5 cm i diameter, halvmyke, lett brune og med en avdempet kryddersmak. Jeg kan faktisk nå i dag framkalle smaken. Med en liten Solo (0,25 liter) var dette et høydepunkt! I det hele tatt var det det svært hyggelig stemning i Malungen da Tordis og Karl var vertskap. Dette ikke til forkleinelse for senere vertskap, men det er dem jeg husker best. Malungen var den tiden bra besøkt av familier fra både Nord-Odal og Vallset, spesielt på søndager og i ferier. Det sier en del om Tordis' kokekunst; alltid solid og bra mat til en overkommelig pris.

Av Paul Olav Fallet

I Grytsætra: Artikkelforfatteren foran Bjølseth-karenes Ford.

Rundt kaffebordet ved Botntjernkoia: Fra venstre Klara Ødegård, Jenny Myrvang, Gudrun Fallet, Ellen Foss, Petra Johansson og Paul Olav Fallet. Bak: Julius Myrvang.

Besøk i Sylju sommeren 1962: Fra venstre Anne Engebråten, Bernt Bjølseth, Olaf Engebråten, Ole Fallet, Arne Bretten, Pauline Bretten, Alf Bjølseth og Julius Myrvang.

Foran DeSoto 9-seter i Pina: Foran Gudrun Fallet, Jenny Myrvang og Julius Myrvang. Bak: Edvart Engebråten, Eiler Engebråten, Ole Fallet og Bjørg Unni Engebråten.

På dette tidspunktet bodde Bernt og Alf Bjølseth i Kvitbygningen. I og med at far hadde kjennskap til dem (han hadde i sin ungdom vært dreng i Malungen under Anton Bjølseth), besøkte vi dem ofte. Blant annet kan jeg huske at tørrsommeren 1957 så jeg på et termometer i solveggen. Det viste 50 grader! Denne sommeren var Fallåa nærmest uttørket. Det var bare noen småkulper bak større steiner. Plutselig ble jeg vår en liten bevegelse i en av kulpene. Der sto det en halvstor ørret. Redningsaksjon ble satt i gang. Rustet med en bøtte med vann, plukket jeg opp ørreter og slapp ned i bøtta. Da bøtta var full, bar jeg den ned til kulpen der tømmerrenna munnet ut. Kanskje ble en del ørretliv reddet.

Vi leide også Pina i Malungen. Der var det svært romslig i forhold til førnevnte husvære. En annen fordel var at det var kort vei til fiskemuligheter. Blant annet hadde vi et favorittsted i elva noen hundre meter sør for Malungen.

Etter at det hadde blitt mørkt, dro vi etter fisken der. I andre dialektområder blir det kalt å «harve med fløtt.» Det gikk ut på at vi satte på en skikkelig marktugge, dro denne i vassoverflata og ventet på at fisken skulle slå etter (skvala). Når dette skjedde, ga vi etter og ventet noen sekunder før vi halte inn. Som regel var det da fast fisk, litt større enn det som ofte var vanlig, 25-40 cm. Det var en eldre kar som lærte meg denne fiskemåten. Han hette Julius (Jul) Myrvang, og han og hans hustru Jenny var med oss på flere av våre ferier i området.

Et annet romslig husvære var Botn-

tjernskoia. Jeg mener at dette kanskje var det siste vi leide. Her hadde vi naboer. Det bodde fortsatt familie i Lisetra. Evensen-familien, både Ola, Willy og Vigdis, var stadig bortom og besøkte oss.

Ved Botntjernskoia var det litt lenger til fiskemuligheter, men med en 15-20 minutters gange var vi ved Malungstjernet. Dessuten var det en viss mulighet i Botntjernet. Dette var da en liten pytt i myra sør for koia. Ryktet sa at der kunne det være stor fisk å få, særlig i tordenvær. Overnevnte Jul satt en efta og lurte om han skulle prøve å sette ut en rev om natta. En rev er i dette tilfelle en form for line med kroker i 30-40 cm avstand som ble «egnet» med mark. Eiler Engebråten, ett av Juls barnebarn, hørte denne funderingen og kom med følgende bemerkning: «Har du tenkt å sette reven ut gjennom glaset da?» Botntjernskoia var som nevnt meget romslig og vi hadde en del besøk der. Blant annet kan jeg huske besøk fra min tante i Stockholm, Petra Johansson.

Hvordan var matstellet? Vi hadde med en god del mat i pappesker, men noe av ferskmaten ble bestilt fra Stormorken over telefon eller med liste sendt med bussen. Dagen etter kom varene med Kongsvingerbussen med regning vedlagt.

Varene var typisk ferskvarer, for eksempel tomater – dette var luksus utenom ferien – og kaku, såkalt feriebrød. Dette var en forferdelig form for kaku. Når den ble skåret opp, hang det lange slintrer ved forskjærkniven.

Noe tidligere i artikkelen har jeg nevnt Bernt og Alf Bjølseth. Etter

hvert i perioden jeg skriver om, flyttet Bernt og Alf til sin «kårsbygning» Sylju. Vi besøkte dem ofte der. Det jeg kan huske var at det var en smakfull og solid innredning. Jeg ble vist noen spesielle ting, blant annet en stor revolver, kaliber 9 mm. Men det som var mer spesielt, var en «grammofon» som hadde plater av messing med tagger som knipset underliggende strenger og laget musikk. Jeg lurer svært på hvor denne ble av.

Alf viste meg en kniv han hadde smidd. Han var kjent for å være en god smed. Kniven hadde inngravert Alfs navn på bladet, og han hadde montert på skaft av elhorn.

Ellers kan jeg huske at det stod en T-Ford i låven. Noe senere kjøpte de en liten Ford varevogn. I denne ble vi transportert opp til Grytsæterhøgda med syklene på hjemtur.

Apropos herding: Denne historien faller kanskje litt utenfor temaet i denne artikkelen, men jeg synes den er så god at den bør tas med. Den er fortalt meg av en eldre mann fra Knapper. Jeg tør ikke gå god for sannhetsgehalten, men likevel, historien er god:

Bernt og Alfs far, Anton Bjølseth, var kjent for å være en god smed. En dag kom det innom en loffer som lurte på å få et måltid. Det var vanlig på den tiden.

– Ja, det skal du få, men da må du gjøre et arbeid. Jeg skulle ha herdet en del ljablader, kan du det, sa Anton.

– Herde ljablader, ja, det er jeg spesialist på. Finn fram det du har av ljaer og legg dem i essa. Fyr på så godt du kan så skal jeg nok herde bladene, sa lofferen.

Anton så gjorde, slik at bladene begynte å gløde. Plutselig holdt lofferen seg på magen.

– Jeg fikk så vondt i magen at jeg må på do.

Ut forsvant han og kom aldri igjen. Der sto Anton med et stort antall ljablader som var ødelagt. Det var takken for å være trang med å spandere mat på en stakkar.

Noe lenger utpå 60-tallet fant tre av oss i Knapper ut at vi en varm mandag i ferien skulle dra til Fjæstادتjernet på fiskeing. Dette var før noen av oss hadde biler. Vi bandt fiskespauene på syklene og dro i vei over Grytsetra. Da vi kom fram til Malungen, ble vi enige om å dra innom Malungen for å kjøpe en kald pils og mat. Da var det fortsatt Tordis som rådde grunnen. Hun fortalte oss at nå var vi heldige: Dagen før hadde det vært almeningsbefaring slik at det var igjen middag. Vi ble servert elgsuppe og elgstek på fat med grønnsaker slik at vi kunne forsyne oss nesten uhemmet.

Med kjellerkald pils ble dette et måltid som en matglad person aldri glemmer. Litt betenkte var vi nok da vi spurte om «regningen».

– Ja, sa Tordis og tenkte seg litt om.

– Trur di at di har eti før fire kroner hør?

Det trodde vi absolutt. Slutten på denne historien var at vi fikk ingen fisk i tjernet. Men måltidet var så mye verdt at dette tok vi ikke så tungt.

En bunke med gamle brev

Min farfar Ludvig Olsen Fredheim, (1882-1952), og farmor Inga f. Linnerud, (1886-1950), giftet seg i Sand kirke 4. mai 1909. Da hadde de vært kjærestere og forlovet en del år. Et av søskenbarna mine har tatt vare på en del brev som de skrev til hverandre i perioden september 1906 til flyttedagen 14. april 1907. Da arbeidet Inga som hushjelp hos hr Bøe i Kristiania, og Ludvig var skredder på Bjørk i Bruvoll i Nord-Odal.

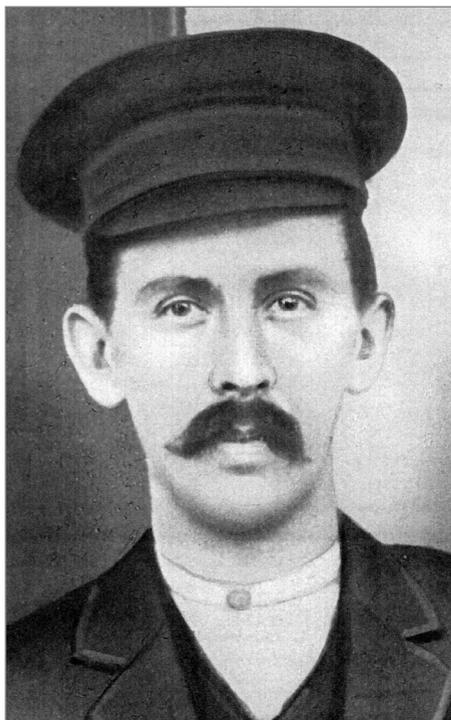
Brev var den eneste kontakten de hadde i disse månedene; brev fylt av dagligdagse hendelser, men mest om kjærligheten til hverandre, drømmer og lengsler om en gang å gifte seg og bo sammen. Slik ble det altså i mai 1909 – og glad for det er jeg!

Her er et lite utdrag fra et brev som Ludvig skrev til Inga 9. november 1906. Det sier noe om at det vi tar som en selvfølge i dag, ikke var så lettvinnt den gangen. Det kan legges til at veggen mellom Bruvoll og Trautskogen ble åpnet høsten 1906, men fra Trautskogen til Espå (Espen) gikk det bare en sti i skogen. Avstanden Bruvoll – Espå var ca 2 mil.

... Jeg skal fortælle dig lidt om hvordan jeg havde det på Søndag. Jeg fik tandpine på Lørdag kvæld. Den drev paa saa jeg ikke fikk saave et grand den natten. Den drev ogsaa paa hele Søndagen. Søndags aften

Tekst: Hans Ludvig Fredheim

Illustrasjon: Rune Nor

Ludvig Olsen Fredheim.

blev det for verst, da drog jeg afsted. Jeg tenkte det faar gaa som det kan. Klokka var vel 2 da jeg gikk. Jeg var i Espen litt over 6. Snedde og regnet gjorde det hele tiden, saa jeg var aldeles gjennemvaad. Jeg fartet om i mørket nede i Espen en god stund. Endelig fikk jeg da husrum, men hvor jeg var, hved jeg ikke, for mørkt var det da jeg kom, og mørkt var det da jeg drog derfra om morgenen.

Toget, som jeg var med opover om morgenen, gikk 6. Jeg havde heller ikke sovet den natten. Endelig kom jeg optil

Stange og fikk drat ud 4 og plombert 2. Ferdig med det, drog jeg nedover igjen og kom til Espen lidt før 4. Det var næsten mørkt da jeg drog fra Espen udover igjen. Havde det ikke vært sne i veien, saa havde jeg vel ikke fundet fram heller. Snedde og regnet gjorde det så det var en gru. Jeg var noksaa slap da jeg kom hjem Mandag

kveld, kan du tro. Ikke sovet på to nætter og omtrent ikke spist på to dage.

Nu er alt vel, og alt glemt.

Bare min gode, elskede Inga sidder i mine tanker nu, og hende vil jeg heller aldrig glemme.

Lev vel.

Mange kjærlige hilsener fra din Ludvig

Maries dans

Himmelen hadde falt ned de siste timene og gjemt sesongens allerede hardtrampa snø. Det var tidlig på morgenen, og i hvert barnefullt hus var det liv i alle kroker. Det var nemlig akekonkurransen på jordet til Amundsen i dag. Han arrangerte konkurransen hvert år for grendas barn, og det var ikke få, skal jeg si deg. Alle barna var der, enten de deltok eller ei. De laget seg en egen tribune av sekker og kjelker i den bratte bakken. Bakken var nok brattest på toppen, for den ble slakere lenger ned, slik at man fikk sjanse til å svinge unna vegen som delte jordet i to. Klarte man ikke det, gikk man først i grøfta, og så føk man rett opp og landet med et smell på vegen. Men uansett, den som vant akekonkurransen fikk en liten trepokal, som Amundsen selv hadde gjort, og heder og ære. Det var det lille Marie ville ha å vise for broren sin; at fire år med overlevelse på denne jord hadde gjort henne modig.

«Marie, fløtt dæ! Du sperrer vægen!» sa Olav, broren hennes. Han og et par andre gutter sto bak henne i bakken med kjelkene i hånda. «Nei. Je skær også ake!» sa hun og satte opp farten. Guttene lo seg imellom, men lot henne gå først. Da Marie kom opp på bakken, begynte hun å skjelve i knærne. Bakken var ikke lenger 120 meter, og den ble ikke slakere i enden. Den gikk rett ned. Ned til styggen sjøl. Olav begynte å le og sa til kameratene

sine: «Je visste det.» Marie satte seg på kjelken og løftet bena forsiktig opp. Kjelken begynte å røre på seg. Den gikk framover. Den gikk nedover. Den gikk fort! Marie satte bena i bakken for å sakke farten, men det gjorde det bare verre. Den nye snøen føk i ansiktet hennes, men den gamle fikk hun ikke tak på. Hun slet med å puste, og hun så ingenting. Med ett ble hun slengt oppover, fremover. Så nedover. Rett ned til styggen sjøl.

«Marie!» Et par varme hender grep om kinnene hennes. «Marie. Marie, bli hos meg!» Hun slet med å holde øynene oppe. De gled igjen. «Å Gud ... Emrik! Hent faren din!» Emrik løp alt han kunne. Det sloknet for Marie.

Neste dag våknet Marie i morens seng. Det var tidlig på morgenen, og kun et nesten nedbrent lys stod ved siden av henne og ga rommet liv. Hun kunne lukte røkelse og måtte smile. Det var yndlingslukten hennes. Men det var jo rart også, for de tente ikke på den før selve julaften. To kjente ansikt tittet inn på henne. «Å, gullet, du er våken!» Moren løp inn og klemte henne, mens broren trakk seg tilbake. «Du er virkelig et mirakelbarn!» Hun ville ikke slippe taket. Hun ville ikke miste henne igjen. Legen hadde nemlig vært der kvelden før.

Marie hadde hatt et så stygt fall at det å leve natten over virket umulig. Men så plutselig, ved midnattstider, ble hun bedre. Hun hadde ikke lenger en skramme hadde legen sagt. «Takk for fuglen,» sa Marie inn i skulderen

til moren. Moren slapp taket og så spørrende på henne. Marie bare smilte.

«Dans lille fuglen, dans litt for meg! Dans til min sang, min sang til din dans! Dans, lille fuglen, dans litt for meg, for min sang er kun for deg!» sa sang Marie mens hun sto midt på stuegulvet og holdt takten med foten. Brøren kom inn og så rart på henne. «Hå er'e du driver med?» sa han og plukket opp skjerfet sitt som lå slengt over stolryggen. «Danser med fuglen. Se hvor flink den er!» sa hun og så begeistret på gulvet. Han så først spørrende på Marie, så på gulvet. Der var ingen fugl. Kun Maries begeistrede blikk.

Dagene raste forbi, og julen nærmet seg med stormskritt. Sent en ettermiddag satt Marie ved kjøkkenbordet. Hun hadde fått i oppgave å knyte sammen to og to lys med et pent bånd, slik at hun kunne gi dem bort i julegave. Hun hadde selv dyppt lysene, så de var litt skakke og rare, men det gjorde ingenting. På bordet hadde moren allerede lagt båndet, lysene og en saks, så alt var klart. Båndet var dypt, dypt rødt. Maries favorittfarge. De små hendene knyttet et bånd rundt den lille fuglen. «Se så fin du er, lille fuglen!» Men båndet datt rett ned igjen. Marie prøvde å knyte igjen, men det datt igjen rett ned. «Nei, nei, du lar dæ vel itte bindes?» Hun strøk hånden over fuglen, men kun luft gled gjennom de små fingrene hennes.

Det var en mørk tid om vinteren, men julen ga den både varme og lys. Marie hadde fått en liten parafinlampe av bestemoren sin året før. Den var omkring ti centimeter høy, hadde

brunt glass og svart underdel. Den ga ikke mye lys, men litt. Det var nok til å gi gjenskinn i noen av de nærmeste gjenstandene. Marie drømte seg ofte bort i det svake, varme lyset; drømte at det var minner som fikk den til å skinne, minner fra bestemoren og snart hennes egne minner. Derfor ville den aldri slukke, tenkte hun, for den ville alltid ha noens minner i seg. Lite visste hun at det var moren som fylte på parafin i ny og ne. Marie holdt hånden sin ved lampen for å se på de skyggene som måtte komme, da den ene fingeren plutselig støtte på noe. «Neimen, er det dæ, lille fuglen?» Hun så på den og lette etter skyggen dens. Men det var ingen skygge der. Hun prøvde da selv å lage skyggen med sine egne små hender. Det ble både en hund og en gammel mann, men ingen fugl.

Den store dagen kom. Marie våknet tidlig på morgenen, for hun gledet seg sånn. Julekvelden var yndlingsdagen hennes. Ja, den var til og med bedre enn bursdagen! Det var noe med varmen i både hus og hjerte, gode lukter, fine farger og fine sanger. Hun gikk hele morgenen og sang. Sanger hun kunne, og sanger hun ikke kunne. I den lille hånden hadde hun et lommetørkle, og i det lå det litt røkelse. Hun fikk egentlig ikke lov til å ta, men hun kunne ikke noe for det. Det luktet godhet, rett og slett. «Er du klar, Marie?» sa moren og tittet bort på henne. Moren sto foran speilet i gangen og rettet på foldene i kjolen. Det var en mørkegrønn kjole med belte i livet og en krage med nupereller rundt. Marie syntes moren var så vakker i den kjolen at hun fikk tårer i øyekroken.

Rune Nov 2017

«Neimen, Marie! Du må ikke gråte! Hva er det?» sa moren og bøyde seg ned for å trøste henne. Marie klarte ikke å svare. Hun bare så på moren og smilte bak de tårevåte øynene.

De gikk sammen fra kirken, hånd i hånd, hele den lille familien. Vel, alle utenom broren. Han og noen andre gutter hadde funnet en isklump som de sparket bortover vegen. Målet var å treffe gamle fru Henriksen under skoene, men bare når ingen så på. Så det var Marie og moren som gikk sammen, hånd i hånd, og ønsket hverandre en gledelig jul.

Juletrelysene blafret idet de gikk rundt treet. Det begynte å bli seint, men de gikk fortsatt, for dette hadde de gledet seg til hele året. De hadde

spist god mat og gode kaker, pakket opp pakker og danset og lekt. Ingen ville at dagen skulle ta slutt, men selvfølgelig, alt har en ende, også denne dagen. Det var da de skulle sette seg for å ta den siste kakebiten, at de så at Marie ikke var helt bra. Moren grep rundt kinnene hennes. De var som to glødende kullbiter. «Vennen, er du ikke vel?» Marie så på moren med halvåpne øyne. «Joda! Er bare litt svimmel,» sa Marie. Moren tok med seg Marie ut på trammen for å få litt frisk luft. Inne i stua hadde lufta blitt tung etter alle lysene, mens ute var den klar og skarp og gjorde godt for enhver sjel. Stjernene der oppe var klare og sterke og fulgte med på de to på trammen. Marie grep tak i morens

arm. Knærne sviktet, og i løpet av et sekund lå hun i den kalde snøen og så på de kloke stjernene.

Igien lå Marie på morens rom. Broren satt i beinenden, og moren hadde funnet en stol. Marie lå i sengen og pustet tungt. Legen hadde akkurat vært innom og sagt at dette var slik det skulle endt forrige gang, men som det da ikke gjorde. Morens øyne var røde av sorg, men hun gråt ikke. Ikke ennå, for det var fortsatt håp, tenkte hun. Broren satt helt stille med en rynke mellom øynene. De kunne ikke gjøre annet enn å vente. Moren reiste seg og gikk mot vinduet. Hun måtte

slippe inn litt luft, dra gardinene til siden og åpne vinduet. Stjernene sto der enda, trofaste, og de speilet seg i morens øyne. Hun foldet hendene, lukket øynene og ba en ordløs bønn. Det begynte å bli kaldt, så hun var akkurat på veg til å lukke vinduet da en liten fugl fløy inn. Den landet på gulvet foran henne og danset rundt med stjerten sin. Moren ble stående stille og se på fuglen med forundring. Øynene til Marie åpnet seg forsiktig, som solen som stiger over åskammen til en ny, usett dag. Og hun sa, som om hun fortsatt var i drømmene: «For min sang er kun for deg.»

Nå kommer jula

Nå gjelder det å få alt klart,
før jula
– den er her snart.

Vi har fønni treet,
og vi har hengt opp kula,
ja, i lang, lang tid
har jeg glea mæ
tel jula.

Mæn fisst må vi i kjærka
å singe julesalmer,
så sitter vi nå der
og hoier så det jalmer.

Så er det mæddæ'n,
kan du gjette hå vi får?
Vi har slakte grisen,
– det blir ribbe og julekål.

Av Ingeborg Østmodalen, klasse 10 B, Nord-Odal ungdomsskole

Har deg litt

Det var en tid hvor jeg var ei lykkelig lita jente. Jeg kan nesten ikke huske det, men takket være de små glimtene som kommer av den gamle Eagles-låten er ikke minnene borte helt enda. Små, varme glimt som får meg til å grøsse nedover ryggen. Jeg begynner å tenke, reflektere over livet på en helt annen måte enn jeg er vant med. Hva skjedde med den vesle jenta som ble overlykkelig bare ved tanken på at det var fredag? Hvor ble hun av?

Lørdag var det, eller kanskje det var fredag. Jeg husker ikke. Det jeg husker var at jeg, pappa og mine to brødre skulle på tur til Sverige. Vi dro dit ganske ofte faktisk, og det var alltid like spennende. Denne gangen var det ekstra koselig å dra, for det var sol og blå himmel, i motsetning til flere av de andre gangene hvor det var grått og regn. Pappa kjørte på en motorvei, og jeg kunne kjenne varmen fra sola gjennom vinduet rett mot ansiktet mitt. Bare den lille følelsen gjorde meg glad. Mens vi kjørte, skrudde han opp lyden på radioen, og alle sang med. «Hotel California». Ikke bare elsket jeg sangen. Den ga meg nemlig en annen følelse; en ubeskrivelig følelse. For det var i nettopp dette øyeblikket entusiasmen min for musikk startet.

Den tiden var en fantastisk tid. Mine foreldre var skilt, pappa jobbet i ukedagene og vi var hos han bare i helgene, men det var fortsatt den lykkeligste tiden av livet mitt. Det er i pappa sitt hus de beste barndomsminnene mine

ligger, og ikke hos mamma. Grunnen kan være at jeg rett og slett passet best sammen med pappaen min. Vi likte samme musikk, han lærte meg alltid nye sanger, og han var en virtuos som satte musikken veldig høyt. Utseendet var også ganske likt. Begge hadde oppstoppnese, hårete armer, blå øyne, bollekinn, og vi gikk på den samme krokete måten. Minnene mine derfra er stort sett gode. De er varme. Men gleden tok en brå vending.

Det var høstferie, og pappa ble syk. Han orket ikke lenger å lære meg nye sanger. Han spilte ikke lenger på pianoet sitt, og han lagde ikke lenger den gode maten. Jeg så på han at han virkelig skulle ønske at han kunne lage mat og leve seg inn i musikkens verden, men han orket ikke. Alt han ville var jo å glede barna sine, men han klarte ikke, og det knuste han mer og mer. Hele han ble bare en deprimert person med et oppblåst ansikt og uten hår på hodet. Det er så urettferdig at dette skulle skje med han av alle folk på jord. Hvorfor akkurat min pappa? Han som var så snill og god.

Jeg tror det var forandringene som gjorde meg mindre og mindre livlig. Å se og være vitne til at pappa bare ble tristere og tristere, og sykere og sykere. Det gikk veldig inn på meg, og det ble aldri det samme. Ikke turte jeg å dra til han alene. Jeg var bare redd for at han skulle dø foran meg. Om det var mamma som hadde fått kreft, hadde selvfølgelig det også gått hardt inn på meg, men det var noe spesielt med pappa. Vi hadde et spesielt bånd han

Rune Nov 2017.

og jeg, og det takket være musikken. Minnene lever heldigvis trygt og godt fortsatt, og jeg blir glad når jeg tenker på han og det han gjorde, selv om jeg skulle ønske det endte annerledes.

Når jeg tenker på hvordan livet var den gang og hvordan det er nå, blir jeg overrasket over hvor stor forskjell det faktisk er. Selvfølgelig skyldes det ikke bare opplevelsene, men også at jeg har vokst og utviklet meg. Det er en trist verden vi lever i, men man må jo gjøre det beste ut av sin egen situasjon. Det er i hvert fall det jeg hører. Den tanken er alltid den jeg ender opp med når jeg er lei meg, og selv om jeg vet at det bare gjør vondt verre å se mørkt på ting, fortsetter jeg å gjøre nettopp det. Mamma kaller meg pessimist, men det er greit. Hun spør meg hvordan det går med meg, og jeg svarer alltid at det går bra, eller at det kunne vært verre. Jeg lyver ikke når jeg sier at det kunne vært verre, for jeg bor tross alt i Norge. Allikevel skulle jeg ønske jeg slapp å tenke så mye på alt og ingenting, for da blir den mørke skyen som hele tiden ligger rundt meg bare større og mørkere, og det orker jeg ikke. Pessimist. Jeg vil ikke være pessimist. Jeg vil være en optimistisk og glad person som folk blir glade i med en gang de snakker med meg. Jeg vil være en morsom person med sprudlende personlighet og smittende latter, en som alltid har venner. I stedet er jeg pessimistisk og negativ. Ligger det noe bak det? Kan jeg noe for at mine nærmeste dør og at jeg er født i en kropp jeg hater å være i? Jeg vil si nei, men jeg vet ikke. Alle har det vel sånn? De voksne har jo alle vært tenåringer en gang de også, og

de vet jo akkurat hvordan alle tenåringer i dagens samfunn har det. Spot sarkasmen.

Heldigvis er det alltid noe man kan glede seg over oppi alt det vonde. For meg er det musikken og tanken på at jeg en dag kommer til å bli fornøyd med meg selv og mitt liv. Min mor kom med en metafor til meg en gang, og den tenker jeg fortsatt på. Hun sa at om man ikke klarer å tenke positivt og bare er trist, hjelper det kanskje å nå bunnen helt. For når man bunnen helt, kan det bare gå oppover. Sammenlign det med at man bader i et basseng. Veien opp av vannet går fortere hvis bare man klarer å nå bunnen først, for så å sparke i fra seg. Det er en betryggende tanke.

Uansett hvilket humør jeg befinner meg i, enten det er godt eller dårlig, blir jeg alltid varm inni meg når jeg hører den fantastiske sangen. Den er som en medisin. Minnene kommer frem, tårene kommer frem, gleden. Alt. Jeg føler jeg fortsatt sitter sammen med pappa ved pianoet og at jeg fortsatt har en del av han med meg. Det er en helt spesiell opplevelse som får meg til å tenke på at alt en gang kommer til å bli bra.

Nå sitter det en stor gutt ved pianoet. En gutt som har det bra. Nesten like bra som den gangen pappaen hans introduserte han for musikkens verden, ja, nesten like bra som den gangen pappa introduserte meg for musikkens verden.

«Har dæ litt» av Lene Marlin er en sang jeg forbinder sterkt med temaet i teksten, og det er nettopp denne som gjorde at jeg valgte overskriften «Har deg litt».

Fra utlån av korn til legat for vanskeligstilte

Fram til 1926 stod en stor tømmerbygning i Sand sentrum. Det var kornmagasinet. Bygningen ble satt opp i 1851. Hensikten med magasinet var å sikre såkorn i nødstider. I nødsår brukte fattigfolk opp de få kiloene med korn de hadde, til å lage mjøl til matlaging. Når våren kom, var det ikke igjen såkorn, og uten såkorn ville det ikke bli noen åker å høste, og resultatet ville bli at folk sultet. Men i vanskelige år kunne folk få låne såkorn fra kornmagasinet og betale tilbake med korn etter skuronna om høsten.

Men hvordan startet det hele opp? For å få svar på dette må vi ta en tur til nabobygda Sør-Odal. Sørødølingene hadde flaks idet en av Norges rikeste menn ble født på Strøm prestegård i 1723.

Denne mannen het Peder Holter. Han var sønn av Anders Persen Holter som var kapellan i Strøm kirke. Peder Holter ble senere forretningsmann og godseier og var en av sin tids mest velstående menn. Han døde i 1786, og enka arvet hele hans gods, bortsett fra et legat på 2 000 riksdaler for trengende enker og forhenværende arbeidere ved Hafslund, og et legat

på 4 000 riksdaler til et kornmagasin til fødebygda Odalen, for å sikre folkets tilgang til korn i nødstider. Kornmagasinet ble satt opp ved Strøm kirke og stod ferdig i 1787. Vedtektene ble godkjent like før jul i 1790, så fra 1791 var magasinbua i lovlig drift. Det sies at utlån av korn fra dette kornmagasinet opphørte på slutten av 1800-tallet. Da kirkegården på Strøm skulle utvides rundt 1960, ble magasinbua tatt ned og gjenreist på Odalstunet i 1962.

«Det Holterske magasin» i Odalen ble stående som et mønstermagasin for andre bygdemagasiner i landet. Bua har tre fulle etasjer, er ca 16 meter lang og 9 meter bred, og vi kan den dag i dag beundre denne bygningen på Odalstunet.

Nordodølingene får kornmagasin
Helt fram til 1851 var kornmagasinet ved Strøm kirke felles for hele Odalen. Men det var svært lang vei fra nord i Nord-Odal til Strøm. På midten av 1800-tallet tok de to ordførerne i odalsbygdene initiativ til et fellesmøte for å diskutere saken, og i 1851 ble kornmagasinet delt. Nord-Odal fikk utbetalt 36 spesidaler for å bygge egen magasinbu, og av kornet beholdt Sør-Odal 3/5 og Nord-Odal fikk 2/5. I 1873 var beholdningen litt over 478 tønner havre (ca 34 tonn) og 82 tønner bygg (vel 7 tonn).

Magasinbua hadde tre låser. Sogne-

Magasinprotokol
for
Nord-Odalens
1874

Fra protokollen som er oppbevart på kirkekontoret i Mo.

presten hadde den ene nøkkelen, og to andre betrodde menn hadde hver sin. Alle tre måtte være til stede for å få låst opp kornmagasinet.

Protokollen til Nord-Odal kornmagasin fra 1874 og fram til i dag ligger på kirkekontoret i Mo. Eldre protokoller vet vi ikke noe om. Vi kan se at de fleste lånte mellom en og fire tønner korn. Ei tønne korn er 139 liter. Det utgjør ca 72 kg havre. I dårlige tider ble det lånt ut atskillig mer enn i gode tider. Vi vet at 1876 og -77 var vanskelige år. Det gjenspeiler seg i utlansprotokollen. Hele 117 personer lånte såkorn i 1876.

Utlånene pågikk like til utpå 1920-tallet, men i 1925 ble Nord-Odal kornmagasin besluttet nedlagt. I styret satt fra starten av sognepresten

Forsikringsskade berettiget endring at så-
vel skyldnere som kornmagasin som mennehø-
vel til et møte, hvor oppgjort kan drøftes og gjelds-
bevisene i tilfelle underskrives. Dette møte
blir innkalt sammen med samment ddt. 1874

Spisestovvisne foresl. tilføje
tilta beboelse.

3/ Magasinhuset sagfører
Oigen tullen
til approboj ofter saubog
innkalt.

Stemlages depts anmerkninger til Regnskabet
for 1924. Regnt. har oppgjort regnskabet
beholdning pr. 1/1. 1925 hvor for
regnskabet saugneprest
tilg. til

ingen oppløsninger, styremedlem,
regnskabet.
Lauvager
innkalt

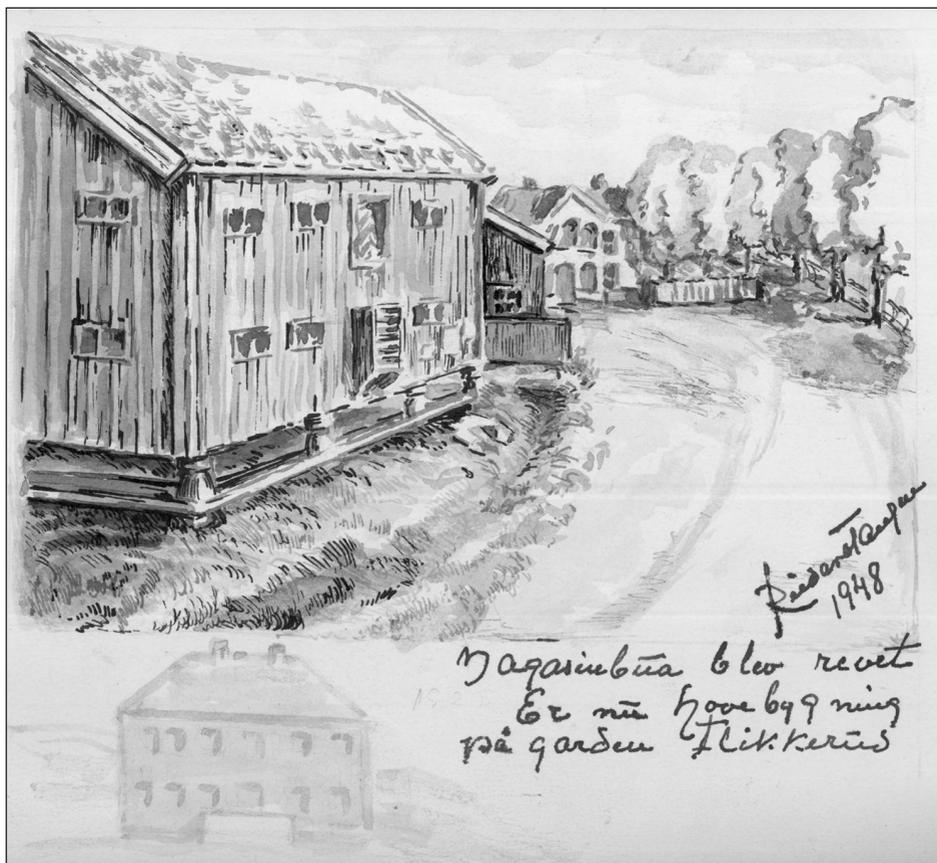
trøst innkalt:

Nord-Odal kornmagasin er besluttet
nedlagt. Magasinhuset og kornbeholdningene
skal derfor realiseres. Styret har foreslått
at de tilsvarende kornlån avgjøres i pen-
ger eller den pris staten betaler for avsk. korn,
og at hver skyldner gir legat et gjeldsbe-
vis, som blir å innfri eller senere be-
regles.

for island
grunnlag innkalt, Lauvager saugne-
prester til møte i kommunestyret på island
dt.
Lauvager
ning kan komme island,
forligning på gjelden
Nord-Odal

For Styret
Saugneprest. Mørke
ommerud
Rithrid

Jon Mørke

Magasinbua slik den sto p^a Sand fram til slutten av 1920-tallet.
 Narud-butikken i bakgrunnen.

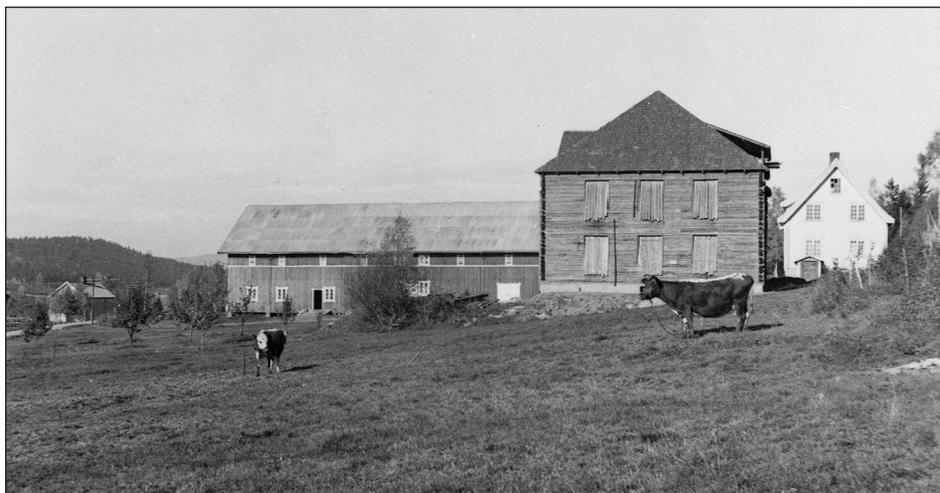
som formann og to styremedlemmer valgt for fire år. Styremedlemmene ble foreslått av det sittende styret og godkjent av kommunestyret, etter hvert landbruksstyret. Sognepresten var alltid formann.

I april 1926 ble det avholdt auksjon over magasinbua. Kjøpmann Johan Kjølstad fikk tilslaget p^a kr 2.550. Kornet i magasinbua ble solgt til gjengs pris. Utestående kornlån ble omgjort til penger. Ved utgangen av 1925 skyldte folk til sammen kr 260,82

for havre og kr 11,48 for bygg. Dette måtte tilbakebetales i passende rater.

Kornmagasinets skjebne

Johan Kjølstad eide Flikkerud, og magasinbua ble satt opp der. Men i mange år stod den uten vinduer og golv. Det var gravd ut kjeller, og huset hadde flistak. Knut Flikkerud husker at ungene p^a 1930-tallet lurte seg inn i bygningen for å ha det moro. Johan Kjølstad døde i 1939, og først utp^a 1940-tallet ble bygningen satt i stand

Flikkerud på 1930-tallet (øverst) og i 1962. Bildene er utlånt av henholdsvis Ronny Vestli og Siri Føsker.

av Hans Maarud. Huset ble panelt og fikk grønnfarge rundt vinduene. På slutten av 40-tallet hadde lensmann Isak Hansen kontor i bygningen, og lensmannsbetjent Martin Haugen og

kona bodde i 2. etasje. Doktor Koren hadde også leilighet og kontor i bygget fram til 1954. Fra det året stod huset tomt en periode, og folk sa det spøkte der. Men ungene som tippet

på vinduene, så ingen spøkelser. På midten av 50-tallet kjøpte Ludvig og Kristine Sørliet stedet, bygde på den gamle magasinbua i sørenden, skiftet vinduer og utvendig panel, utførte nødvendige endringer inne og etablerte Flikkerud Pleiehjem i 1959. Senere fikk bygningen også et påbygg i nordenden. Opp til 27 pasienter hadde plass på Flikkerud. Men i 1991 ble det slutt på denne virksomheten. Utover 90-tallet benyttet politiskolen huset i noen perioder.

I november 1997 skjedde det tragiske at bygningen brant ned. I Glåmdalen 27. november kan vi lese at brannen var umulig å slokke; de «tørre malmfuruveggene» tok skikkelig fyr. Heldigvis stod huset tomt. Det ble en kjedelig slutt for kornmagasinet, som opprinnelig var satt opp på Sand i 1851.

Det holterske legat

Det holterske legat for Nord-Odal ble stadfestet av sosialdepartementet i 1931. Kapitalen av kornsalgat fra magasinbua skulle benyttes til det opprinnelige formålet. Det ble bestemt at rentene av legatets kapital skulle benyttes til «innkjøp av såkorn blant mindre bemidlede i Nord-Odal i særlige uheldige år.» 1/6 av kapitalen kunne også lånes ut. Kapitalen per 01.01.1931 var kr 24.700.

Det var svært liten aktivitet i forbindelse med dette legatet. Det er egentlig merkelig. 1930-årene var svært

vanskelige for folk flest. I 1931 fikk ca 200 nordodølinger understøttelse som det het, dvs de fikk «matlapper» eller «fattigsedler» av kommunen. Samme året ble det avholdt 140 tvangsauksjoner over fast eiendom i Nord-Odal. Det manglet ikke på «mindre bemidlede» i bygda som trengte såkorn. I alle fall burde de som disponerte en liten jordlapp fått hjelp. Men vi ser at under 2. verdenskrig ble det bevilget kr 600 til jordstyret for innkjøp av såfrø, settepoteter og kunstgjødsel til vanskeligstilte småbrukere.

Aktiviteten var svært laber i mange, mange år, og nye statutter ble vedtatt i 1993. Sognepresten var formann, slik det stod i det opprinnelige reglementet. Kapitalen hadde vokst til kr 227.673. Midlene skulle fra nå av nyttes til vanskeligstilte fortrinnsvis med bakgrunn i skog- og landbruksnæringen. Vi kan se at en person fikk utbetalt kr 15.000 i 1996. Men fortsatt var aktiviteten beskjeden, og i 2003 kom tanken om å slå sammen Det holterske legat og Elise Bergs legat. Fra sommeren 2004 var Holter og Bergs legat godkjent av myndighetene. Midlene skulle benyttes «til vanskeligstilte personer i Nord-Odal og til stønad for utdanning for ungdom fra Nord-Odal.»

På de vel 90 årene siden såkorn ble lånt ut til trengende for siste gang, har legatet fortsatt vært tro mot grunn tanken til Peder Holter. Det er de som trenger hjelp, som skal støttes.

En stor lokal kulturskatt er bevart for ettertida

Nell Jacob Gravlie (1897-1980) har satt spor etter seg i Nord-Odal. For mange er han kjent for å ha funnet opp tømmer-saksa som pryder kommunens våpenskjold. Men i tillegg til å være smed og oppfinner var han også en begavet og musiker og produktiv komponist.

Musikeren Nell blir nå hedret av barnebarna Toril Gravlie Dammen og Stig Gravlie (tidligere Eriksen). Med god hjelp fra Nells oldebarn Stian Gravlie og andre familiemedlemmer har de to søskenbarna samlet notene til 146 melodier som Nell komponerte.

Takket være Toril og Stig er det en stor lokal kulturskatt som nå sikres for ettertida og gjøres tilgjengelig for Nells sambygding og andre musikkinteresserte.

Fant notarkene i en bankboks

– Vi har lenge tenkt at vi skulle gjøre noe med komposisjonene til bestefar, og da Toril for ikke lenge siden åpnet en bankboks i hvelvet til Odal Sparebank og fant notarkene, bestemte vi oss for å gå videre, sier Stig, som vokste opp i Nord-Odal og nå er bosatt i Moss.

Nettside

Notarkene ble skannet, og med god

hjelp av Stigs samboer Heidi har de fått trykt opp et hefte med samtlige komposisjoner i tillegg til bilder og en omtale av Nell. Det følger også med en CD med noen innspillinger, blant annet fra Odal Lydavis. Stig har også fått laget ei nettside, www.nell-gravlie.net, der interesserte kan lese om Nell og finne alle notarkene. Stigs bror, Dag Anders Eriksen, er fiolinist i Bergen filharmoniske orkester, og han har planer om å spille inn samtlige melodier som legges her.

– Vi håper at dette bidrar til at bestefars musikk blir mer kjent og mer spilt, sier Stig.

– Stig og Heidi har gjort en kjempejobb, legger Toril til.

Digitalisert i Nasjonalbiblioteket

Originalnotene blir overlatt til Nasjonalbiblioteket (NB). Oldebarnet Stian har i de siste dagene også funnet gamle musikkopptak av Nell på loftet. Alt materiale vil bli levert til Nasjonalbiblioteket der det blir digitalisert, gjort tilgjengelig for offentligheten og blir søkbart på NBs nettsider.

Huset fylt av musikk

– Jeg har vokst opp med felemusikk. Jeg husker godt at bestefar kom fra smia og tok fela og spilte litt mens han hadde matpause. Hele huset ljommet ofte av musikk, sier Toril. Ikke så rart, når også Torils far Jacob var en aktiv og habil musikanter. Begge var i

Av Gunnar Nygård

Nell Gravlie slik mange vil huske ham.

Odals-sang Tone: Nell Gravlie

Utsatt for mannekor av Dag Kristoffersen 1927 Lars Kjølstad Tone: Nell Gravlie

Odals-sang

Der er en bygd, den er dig slik, den aldri glemmes skal. Med krens omkring av skog så rik, med gard og hem ved sund og vik, med blink av vann som fra krystall, den bygd er Nord-Odal.

Her klar naturen rik og mild dig hver en sti du gikk. Her er det hundre fossers spill, men ingen avgrunn dyp og vill, og derfor vistnok folket fikk så djervt, men mildt et blikk.

Her gikk et folk til arbeidsdyt og ryddet ur og mo. Å reise hemmet lunt og lyst var lengslen i de ungs bryst fra første mann som satte bo til nu de siste to.

Her sprang du om som barn engang lik dine barn igjen. Du høste løkk og bjelleklang fra åsen høit, fra setervang, og hver du kom i bus og grend, var hver og en din venn.

Her var det mor sin lille tok og la i Herrens favn. Her gutten gikk med aks i skog. Her mannen kjørte traust sin plog, som slekter før til folkes gavn, før siste reis i havn.

Og folket bar en elsk så stor til bygd og hem som få, og hver i verden rundt de får, så sval en skog, så grøn en jord, en sjø så blank, en luft så blå — nei, ingensteds de så.

Og langt fra den på fremmed vei du bær en lønnlig kval. Du stunder dit og glemmer ei, og der engang du smøker dig å kvelde inn på Guds befall — den bygd er Nord-Odal.

Handwritten notes in the score:
 aldri glemmes skal. Hed. krens omkring av
 skog så rik, med gard og hem ved sund og vik, med
 blink av vann som fra krystall, den bygd er Nord-O
 dal Tittel: Lars Kjølstad

Notene til Odalssang, med tekst av Lars Kjølstad.

mange år med i «Musikk-kamerata». Det var et populært danseband, ikke bare i Odalen, men også andre steder på Østlandet.

En komposisjon mangler

Nell skal ha skrevet 147 melodier, men nummer 143 mangler. Stig vil gjerne ha tilbakemeldinger, og det ligger et eget kontaktskjema på nettsida. Han understreker at alle gjerne må spille melodiene privat, men hvis noen ønsker å gi dem ut eller oppføre dem offentlig, gjelder vanlige vilkår under Lov om opphavsrett til åndsverk.

Program på NRK

– Vi vet at Lundebyes orkester fra Hamar hadde et timeslangt radioprogram på NRK 11. mars 1960 der de spilte

bestefars musikk. Vi har kontaktet NRK, men det har ikke vært mulig å finne opptak av programmet. Hvis noen tilfeldigvis skulle ha opptaket, vil vi gjerne bli kontaktet, sier Stig.

Odalssangen

Nells kanskje mest kjente og mest brukte komposisjon er Odalssangen. Den laget han i 1926 til tekst av Lars Kjølstad. Sangen blir blant annet framført ved kirkene i Nord-Odal hver 17. mai. Han komponerte også mange brudevalser, og det er mange ektepar som kan finne igjen notene «sine» på nettsida.

Hefte om Nord-Odals fremste komponist finnes på Nord-Odal bibliotek og er også i salg hos Marihøna på Sand.

Toril Gravlje Dammen og Stig Gravlje har sikret en stor lokal kulturskatt for ettertida.

Jonas Strand Gravli ble årets «Kav odøling»

Skuespiller Jonas Strand Gravli ble årets «Kav odøling». Tildelingen av Kulturminnelagets dialektpris for 2017 ble offentliggjort på lagets årsmøte i Sanitetens hus 22. mars.

Prisvinneren hadde ikke selv anledning til å være til stede, siden han samme kveld sto på scenen i Dekameronen på Nationaltheateret. Derfor fikk Jonas prisen av kulturminnelagets Jørgen Bekken da han søndagen før var i hjembygda i forbindelse med en filminnspilling. Overrekkelsen, som skjedde på Fina'n i Mo, ble behørig filmet og vist på årsmøtet.

På årsmøtet sa Asgeir Østli blant annet følgende på vegne av juryen:

«I forkant av årets utdeling ba vi om forslag på kandidater. Det kom inn såpass mange kandidater at vi ble litt overrasket.

Det er tydelig at odalsdialekta, og bruken av den, er noe som engasjerer. Vi har derfor hatt svært mange gode kandidater å velge mellom, noe som ikke har vært bare lett, men det er nå et luksusproblem, da ...

Vi tenker nok rett som det er at bruken av odalsdialekta er på veg ut – at ungdommen i mindre og mindre grad prater odøling, og at om en generasjon eller to vil dialekta vår være mer eller mindre borte. Desto artigere er det når en hører unge folk som prater brei odøling eller skriver odøling på

sosiale medier. Det siste ser faktisk ut til å bre om seg – og kanskje er ikke facebook så ille likevel hvis det kan bidra til økt interesse og stolthet av dialekta.

I gamle dager, for 8-10 år siden, var ikke denne kommunikasjonsformen like utbredt. Tidligere var muligheten for å «profilere» dialekta utover egen omgangskrets begrenset til kringkastinga, men der var det slik at det bare var lov å snakke dialekt dersom det var «riktig» dialekt. Mange dialekter fra Vestlandet og ikke minst «dalstroka innafor» var stuerene og «forhåndsgodkjent» av dialektpolitiet i blant annet NRK. Odalsdialekta var det ikke, så det var ikke så ofte resten av landet fikk høre denne fine, hug-gale og joviale dialekta.

Går vi enda lenger tilbake i tid, si hundre år og der omkring, var det bare én arena der det var mulig å presentere dialekta for en større forsamling, og det var på teaterscenene og da helst på revyteatere, der det gjaldt å gjøre narr av folk som pratet dialekt. På de større og seriøse scenene var det nok heller lite av det, men vi kjenner til at det har skjedd i hvert fall i ett tilfelle, og det skjedde mens Hauk Aabel og Harald Stormoen var kollegaer på Nationalteateret i Oslo, dvs en gang mellom 1900 og 1934.

Per Aabel fortalte en gang i et intervju at hans far (Hauk Aabel) og Harald Stormoen etter en runde på

byen hadde blitt enige om å kjøre neste forestilling på dialekt (antagelig hadde de det ganske artig på denne runden). Så da kvelden kom, fikk publikum oppleve en dialog fra scenen som foregikk på kav odøling og brei totning. Ifølge Per Aabel var det den kvelden ingen i salen på Nationalteateret som fikk med seg noe som helst av handlingen, men stor applaus var det.

Nå er det kanskje noen som lurer på hvor jeg vil hen med denne fortellinga. Vel; fellesnevneren og den røde tråden er: Ungdom, teater og dialekt.

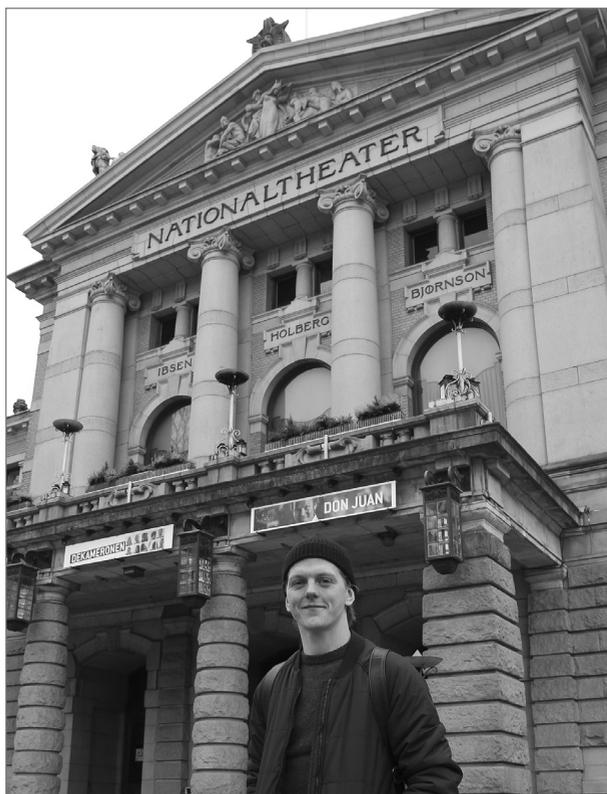
Noen ganger dukker det opp dialektbrukere på steder og på tidspunkt en ikke hadde ventet det. Som for eksempel på sjølvste Dagsrevyen. Da Nasjonalteateret i vinter hadde gitt fast ansettelse til en rekke skuespillere og NRK laget en reportasje om saken – ja da var det en «smågutt» fra Nord-Odal som var Dagsrevyens intervjuobjekt. Ikke bare var han fra Nord-Odal, men han satt altså der i dagsrevystudio og pratet kav odøling og ga hundretusentvis av seere en innføring i denne fine, huggale og joviale dialekta.

Seinere har han også blant annet dukket opp i reklamefilmer for Nasjo-

nalteateret og Odal Sparebank, fortsatt på odøling.

I et intervju med Odalsportalen sier han: – Dialekta er en såpass stor del av identiteten min. Slik er det vel for alle som har dialekt, tror jeg. Man skal holde på det. Jeg gjorde ikke det i starten, da jeg flyttet til Oslo. Da la jeg jo om tvert. Men så fant jeg ut at jeg må da for faen ikke være flau over å være fra Odalen. Det er viktig altså, og folk liker det. Så da folk hører meg prate, så sier de jo «herregud så fin dialekt!»

Han har med dette sitatet sjøl gitt den best mulige begrunnelsen for å gi dialektprisen «Kav odøling» 2017 til Jonas Strand Gravli.

«Kav odøling» 2017:
Jonas Strand Gravli.
(Foto: Kari Gjerstadberget,
Glåmdalen)

Holt-elever intervjuet av skoleradioen i 1938

«Hvor mye skog fant vi da at det var her i landet, du Else?» spør lærer Andreas Markusson, og Else har svar på rede hånd: «71 millioner mål.» De andre elevene har også svarene klare etter hvert som turen kommer til dem. I tillegg til lærer Markusson og Else deltar Jenny, Anna, Karl og Rolf i et opptak for skolekringkastingen tatt opp på Holt skole i Bruvoll 2. mars 1938. Programmet ble sendt i radioen 9. mars.

Programmet er lagret digitalt i arkivet til Nasjonalbiblioteket og har en varighet på 24 minutter. Tittelen er «Vinterarbeid i skogene», og temaet er skog og skogbruk med spesiell vekt på skogsarbeid og tømmeravvirkning slik dette foregår i Nord-Odal, som i andre bygder der jord- og skogbruk er hovednæringene. Til å begynne med dreier spørsmålene seg om skogen sett i nasjonal målestokk, som hvor mye skog det fins i hele landet, utbredelsen i ulike landsdeler og hva slags trær som vokser på de forskjellige stedene.

Skogsarbeid i Nord-Odal

Så blir fokuset satt på Nord-Odal, og læreren beskriver beliggenheten på kartet «med store skoger til alle kanter». Etter det er skogsarbeid i

bygda tema for samtalen, og her er det tydelig at elevene er på hjemmebane. Det viser seg at Karl har vært med på hogst i mange år allerede, og han har god rede på redskap og utrustning og felling. Læreren sier at mange av hans skolegutter er med til skogs de dagene de ikke er på skolen. Elevene er godt forberedt, og antagelig har de skrevet ned det de skal si. Likevel prater de stort sett dialekt. Læreren bestreber seg på å snakke tydelig og korrekt bokmål, og det er ikke lett å ane en oppvekst i Nord-Norge. Noen odølingsord tar han med, kanskje for å gi språket litt lokalt særpreg. Elevstemmene er også tydelige og klare når de gir sine bidrag med ivrige røster. Goro Haug Thesen husker hun hørte programmet på radioen hjemme, og de syntes det var moro å høre noen som pratet odøling på radio.

De tar for seg de ulike sidene av skogsarbeidet i tur og orden. Før det kan settes i gang med hogst, er det forhandlinger om arbeidspriser og tømmerpriser og fastsetting av tariff. De har regnet ut inntjening av skogen og hva inntekten blir for en skogsarbeider. Gjennomsnittsinntekten anslås til ca 600 kroner pr år. Det har ofte vært låge tømmerpriser, noe som fører til dårlige tider for skogsarbeiderne. Så hører vi om blinking og om redskap og utrustning og niste for «heile vika» før det bærer til skogs til koia. Det forklares om felling, kvisting,

Av May Britt Rovelstad

barking, kapping og om kubikkinnhold i treet. Så er det lunning med hest etter at «han som rekner av» har vært innom hogstplassen og telt opp kubikkmeterne for skogeieren.

I løpet av arbeidsdagen er det rast ved bålet med kakuskive og kaffe, og etter en lang dag med tungt arbeid går hoggerne tilbake til koia. Koiene kunne være av litt forskjellig standard. Noen hadde for eksempel jordgolv. Stallen kunne være satt opp av bak-hon og tjærepapp. Ofte kunne det bli trangt når alle skulle ordne seg mat og ellers kanskje se over redskap og hestesele. Selen måtte for øvrig alltid tas med inn for å holde seg mjuk til neste dag. I delen om koielivet kommer også en nærmere beskrivelse av maten de hadde med seg i sekken. I dette kveldsstellet gjaldt det å innrette seg etter hverandre og vente på tur ved kokovnen midt på golvet. Så er da også skogsarbeiderne «verdensmestere i å ta det lognt og med godt humør», som læreren uttrykker det. De eneste som kan tenkes å gi dem konkurranse i så henseende er fiskere i små skøytelegarar. Det blir kveld i koia, og hoggerne finner plassen sin på en hard brisk der soveunderlaget kan være en sekk med høy og overbredslet ei trøye eller et slitt teppe. Det nevnes at spørsmål om bedre kosthold og husvære for skogsarbeiderne er tatt opp, men dette er nok helt i sin begynnelse.

Over nyttår begynner kjøringa, og det blir sagt at mange er ute i skogen i romjula og trækker til veier. Kjøring er også tungt arbeid, og det gjelder å stille godt med hesten. Det blir sett på som en stor skam å kjøre «hæl»

gampen sin. En god tømmerhest er i tillegg en stor verdi. Det nevnes en pris på 1200 – 1500 kroner. «Ut i mars kommen» går kjøringa lettere, og det hender sogar at kjørerer sitter på lasset og «sjunger lystige viser». Den siste dagen i mars er hogginga slutt for sesongen, kan Rolf opplyse. Da er vinterarbeidet i skogen over, og lenger ut på våren er det fløytinga som står for tur.

Elevene

Hvem er så disse elevene som bare er nevnt ved fornavn i programmet? Det er rimelig å anta at de er blant de eldste på skolen. I klasseprotokollene fra Holt skole for skoleåret 1937/38 finner vi dem på øverste klassetrinn, som imidlertid er benevnt som 5. klasse. Det har sin forklaring i at flere årskull går sammen på ett klassetrinn. Fjorten av elevene har et 7-tall i rubrikken bak navnet, og sju har et 6-tall. Altså er de egentlig 6. og 7. klassinger.

Her går Else Gravli, Jenny Sande-rud, Anna Haga, Karl Vestheim og Rolf Fredheim. For Anna sin del er navnet på småbruket hun kom fra brukt som etternavn i protokollen. Hun het egentlig Lishagen. Else er født i 1924, mens de andre er født i 1923. Disse fire tilhører 7. trinn, det er deres siste skoleår, og de skal konfirmeres om høsten. Else på 6. trinn skal gå på skolen ett år til og konfirmeres høsten 1939. Protokollen viser svært lite fravær og at det var skoleskirenn den 4. mars.

Else bodde på Fjell like før Stenskjær ved nåværende fylkesvei 24. Jenny bodde på Snekkermoen, som

Utsnitt fra bildet av konfirmantene i Sand høsten 1938. Rolf til venstre og Karl i midten fremst. Anna til venstre i andre rekke. Jenny til høyre i tredje rekke. (Foto ved artikkelforfatteren.)

ligger ved veien mellom Bakkebu og Moen landhandel. Anna og Karl, som for øvrig var søskenbarn, kom fra Rovelstadgrenda, mens Rolf bodde på Åseth ved Haugsåa øst for Nes. Anna, Karl og Rolf ble i bygda, mens Else og Jenny etter hvert flyttet til Oslo. Jenny giftet seg først Oddanger og så Skovli. Hun drev systue i Oslo sammen med kusina Guri (f. Harstad). Else er den eneste gjenlevende av de fem. Hun har arbeidet i Postverket i 41 år, er nå 93 år og har vært pensjonist i de siste 23. For Anna ble det husstellskole og så husposter i Bruvoll og ei kort tid i Oslo før hun giftet seg og ble husmor på Rovelstad. Karl drev bakeri sammen med Gunnar Juliussen like ved Moen landhandel i mange år. Han stiftet

familie og bygde hus på Trautmoen. Rolf flyttet til Trautskogen da han giftet seg og stiftet familie. Han drev småbruk og var skogsarbeider.

Lærer og forfatter

Andreas Kristian Markusson var lærer ved Holt skole fra 1923 til 1942. Han ble født på Seines like nord for Narvik i 1893. Som ung drev han med fiske i Lofoten og Finnmark og arbeidet på Ofofbanen. Fra 1915 til 1917 gikk han på lærerskolen i Tromsø. I 1917 gikk han også på Statens gymnastikkskole i Oslo, den gang Kristiania. Samme år forlovet han seg med Anna Hansine Myre som han hadde gått sammen med på lærerskolen. De giftet seg i 1918 og dro til Sulitjelma der begge var lærere i to år. Så flyttet de sørover, først til Langesund og så til Nord-Odal. «Hvorfor Odalen – dette avsides, innelukkede lille bygdesamfunn inne i de østlandske skoger, så langt fra midnattsol og fiskeslo?» undrer sønnen Markus i et foredrag om faren. Han kommer til at materielle årsaker lå bak. Det var fristende å søke seg til Holt, der det ikke bare fulgte bolig med skolen, men også driftsbygning og jord nok til poteter, grønnsaker og fôr til to kuer, en gris, noen høner og et par sauer. Det var i tillegg en hage med bær og frukt. Dette kom nok godt med ettersom barneflokken til slutt telte sju stykker.

I tillegg til lærergjeringen var Markusson forfatter. Han debuterte i 1925 med «Høvedsmannen», den første av i alt 12 romaner. Emnet for forfatterskapet er arbeidslivet og folket nordpå der han vokste opp. Han blir «fiskerbondens beretter»,

Over: Else Gravli fotografert i 1941. (Foto ved Ole Albrehtsen). Til høyre: Anna og Andreas Markusson. (Foto ved Solveig Østmoen).

som sønnen uttrykker det. Finn Stenstad oppsummerer slik i Norsk biografisk leksikon: «Gjennom hans forfatterskap ble kyst-Norge med fiskerbonden, og spesielt den sterke læstadianske vekkelsesbevegelsen, for alvor nasjonalt kjent.» I tillegg er krigsinnsats og motstandsbevegelse tema i to romaner som kom ut like etter krigen.

I 1926, året etter debuten, fikk han en roman refusert, og forfatterskapet ble lagt på hylla ei stund. I 1933 kom han imidlertid med en ny roman igjen, og det ble flere utover i dette tiåret. Bøkene kom ut i ganske store opplag, og det blir hevdet at Markusson var en av de mest leste romanforfatterne på 1930-tallet. I 1940 kom «Landet og leia» og året etter «Flåten går ut». Disse handler om fiskerlivet i mer moderne tid, og den siste boka ble en bestselger. I 1942 hadde han således hatt såpass suksess som forfatter at han sluttet som lærer. Familien flyttet fra Holt skole og til Skjeppestad der de ble boende til 1946. Da flyttet de ut av bygda og til Tønsberg. Senere måtte han likevel av økonomiske årsaker begynne som lærer igjen pa-

rallelt med forfatterskapet. Den siste romanen, «Landing i mørket», kom ut i 1950. Markusson døde i 1952.

Markusson deltok også i det offentlige liv i bygda. Etter refusjonen i 1926 kastet han seg ut i politikken, og han var ei tid formann i fattigstyret. Ifølge sønnen var han en mye brukt taler ved 1.mai-arrangementer, og han var også aktiv i ungdomslagsarbeid og mannskor. Under krigen var han ledende i hjemmefronten i bygda og drev en flyktningerute som gikk fra Eidsvoll og gjennom Odalen over Tannsjøen til Solør, sammen med blant andre sin eldste sønn Erik (f.1921). Mot slutten av krigen måtte Markusson ligge ei tid i dekning før han flyktet til Sverige. Han ble advart og kom seg tidsnok i dekning takket være en ansatt ved telefonsentralen på Sand som hadde fått nyss i at Markusson skulle «tas».

På nasjonalt plan var han en periode medlem i Språknemnda. I tillegg holdt han foredrag i NRK, og Markus forteller at det var respektfull stillhet i stua da han øvde seg på høytlesing før han dro til Oslo for å snakke direkte i radio. Det må også nevnes at han

var en mye brukt bidragsyter med fortellinger i diverse magasiner og julehefter.

Anna Markusson

Fru Markusson, som folk i bygda kalte henne, holdt nok styr på hus og heim som vanlig var den tida. Samtidig virket hun som lærerinne ved Holt, Austvatn og Bjelker skoler og på Trautskogen. I tillegg var hun organist i Sand kirke i mange år. Dattera Solveig husker at mora var borte hele uka og hjemme bare i helgene når hun hadde oppdrag på de andre skolene. Da var det tjenestejenta som hadde hovedansvar for det daglige i huset. Samtidig med ekteparet Markusson var Marit Holtung lærerinne på Holt. Hun bodde også på skolen, i en leilighet i 2.etasje i den eldste bygningen. Markusson-familien hadde rom i begge etasjer. De to klasserommene lå i 1.etasje. I «nyskolen» var det bare undervisningsrom.

Familien hadde det nok bra i Nord-Odal, men blant barndomsminnene til sønnen Markus er også foreldrenes samtaler om folk og steder i Nord-Norge. Det var «lengsel i deres øyne og kjærlighet i stemmene» under disse samtalenene, og for barna ble dette et slags vidunderland. Familien var på besøk der om sommeren, men flyttet aldri tilbake.

To dikt

Narvik bibliotek har en rikholdig manuskriptsamling etter Andreas

Markusson overlatt i bibliotekets varetakt av familien. Denne samlingen viser at han også skrev dikt. Første strofe av diktet «Hjemve» lyder slik:

*Å Herre min Gud hvor jeg lenges hjem,
- dit nord mellem fjell og skjær.
En nattstund blott hos en av dem
jeg i ånden stod broderlig nær.*

Diktet «En klokkes klang» er trolig inspirert av jul i hjemmet på Holt skole. Dette er første strofe:

*Du står der en hellig julekveld
i stjernernes tindrende skjær,
en talløs mengde på himmelens hvelv,
så fjernt – og dog inderlig nær.
– Da bæres der mot dig en klokkes klang
fra en landsens kirke et sted, –
ditt hjerte forstår litt av englenes sang, –
på jorden Guds hellige fred.*

Kilder

- Nasjonalbibliotekets arkiv på Internett (<http://www.nb.no>)
- Klasseliste for 5.klasse Holt folkeskole 1937/38 (IKA Opplandene/Fylkesarkivet i Oppland)
- Kirkebok for Nord-Odal (Sand sokn) 1926 – 1939
- Nord-Odal bygdebok bd.2 (Ny utgave 2003)
- Litteraturen – Landet – Leia. Foredrag og originaltekster. Andreas Markusson-seminaret 1997. (Redaktør Finn Stenstad)
- Norsk biografisk leksikon (https://nbl.sn.no/Andreas_Markusson)
- Hans Ludvig Fredheim
- Else Gravli
- Jorun Gravlie
- Goro Haug Thesen
- Solveig Østmoen

På kulturminnelagets nettside www.kulturminnelaget.no finner du en link til radioprogrammet. Du kan også skanne QR-symbolet til høyre og høre programmet på mobil eller nettbrett.

Tilbakeblikk på året vi har lagt bak oss

Den omstridte grana

Julegrana i Sand sentrum var den store snakkisen i adventstida. Politikerne ville at den skulle bli lagt merke til da det ble bevilget 200.000 kroner blant annet til ny juletrebelysning med «kunstneriske elementer». Denne julegrana er noe som har engasjert folk. – Jeg synes det er kult jeg, og så blir vi lagt merke til, sa Eli Skoland til Glåmdalen..

En æra er over

Nord-Odal og Sør-Odal lensmannskontor lukket døren for godt fredag 16. desember 2016. Alle ansatte ble overflyttet til Kongsvinger politistasjon. Nord-Odal ble eget lensmannsdistrikt i 1880.

Suverene Hallgeir knuste alle

Hallgeir Engebråten knuste all motstand i det uoffisielle europamesterskapet på skøyter for yngre årsklasser. 17-åringen vant 3000-meteren på tiden 3.55,66. Han var 4 sekunder foran nr. to. Tobias Fløiten viste også at han tilhører europaeliten i sin årsklasse (15 år). Han gikk inn til tredjeplass på 1000 meteren på tiden 1.17,36.

Tidenes resultat

Ifølge en pressemelding fikk Odal Sparebank et resultat på 57,3 millioner etter skatt i fjor, en økning på

22,7 millioner sammenlignet med året før. Banksjef Torleif Lilløy forteller at de tar markedsandeler, og om en lånevekst på 6,7 prosent.

Ungdomsstafett i Holmenkollen

Nord-Odal ILS langrennsløper Rannei Bjørklund ble tatt ut til å representere Hedmark skikrets under Kong Haralds Ungdomsstafett i Holmenkollen. Hun gikk første etappe i klasse jenter 15 år. Kong Harald var til stede under arrangementet for å hilse på deltakerne.

Blå toner og rock i Austvatn

Bluesbandet The Jelly Roll Men reiste til Austvatn og Arne Fjeld Rasmussen for å spille inn et album med ekte og autentisk blues sound. I Garasjen Pub i Austvatn hadde den lokale musikeren Arne Fjeld Rasmussen tatt med sine skatter og rigget opp et studio midt i publokalene. Det hadde bluesbandet The Jelly Roll Men fått med seg og ville ha Arne med på plateinnspilling. Odal Rockeklubb arrangerte i løpet av 2017 flere konserter, både i Austvatn og i Milepen.

Harald Dagfinrud

Dommerveteranen Harald Dagfinrud blir satt pris på. 78-åringen er et unikum i håndball-sammenheng. Harald har vært aktiv dommer i 54 år og er fortsatt i full aktivitet. Lørdag 25. mars ble han hedret med Norges Håndballforbunds hedersmerke i sølv

Nord-Odal ILs løpere imponerte under LM på skøyter. Foran fra venstre: Sarah Marie Sanderud, Hanna Engebråten, Tuva Fløiten, Thomas Andreassen, Colin Nyborg og Sigurd Sæther. Bak fra venstre: Hallgeir Engebråten, Tobias Fløiten, Sander Eitrem, Henrik Andreassen og Håkon Sæther. Gina Engebråten var ikke til stede da bildet ble tatt. (Foto: Henning Danielsen, Glåmdalen)

i forbindelse med et arrangement i Sør-Odal idrettshall.

Norges beste skøyteklubb

Nord-Odal IL rasket med seg et utrolig antall medaljer fra Landsmesterskapet på skøyter i februar. Mesterskapet ble arrangert i Drammen. Totalt ble nordodølingene stående igjen med 20 individuelle medaljer. Av dem var åtte av edleste valør. Det betydde samtidig at klubben var desidert beste medaljesanker gjennom mesterskapet. – Fantastisk morsomt, utbrøt styremedlem Simen Sæther etter at siste par hadde gått i mål på Marienlyst.

Kirken inviterte til «gå-påske»

På Trautskogen kunne du være med på «gå-påske» i regi av kirken påskeaften, og komme deg ut i skog

og mark samtidig som du opplevde påskens budskap på kroppen. Prest Anniken Urianstad fikk med seg Hans Ludvig Fredheim, og sammen laget de en vandring som var både morsom, spennende og litt alvorlig.

Unik sjanse

To lokale skøyteløpere er blant de som Norges Skøyteforbund bruker ressurser på fram mot Beijing – OL i 2022. Hallgeir Engebråten fra Nord-Odal idrettslag har hatt en eventyrlig sesong i vinter. 17-åringen knuste all motstand i kamp med jevnaldrende løpere i Landsmesterskapet i Drammen og var også på seierspallen i junior-NM mot langt eldre konkurrenter. På tampen av sesongen viste han europaeliten hvor skapet skulle stå ved å vinne 3000 meter i Viking

Race. Lasse Sætre har hovedansvaret for talentene i Norges Skøyteforbund.

Vil ha odølinger i kano

Det er et aktivt båtliv på Storsjøen, men kanoer er sjeldnere å se. I mai begynner Odal Kano og Fritid utleie. Planen er i første omgang å leie ut kanoer som ligger enten ved båtbygga på Sand eller nedenfor Milepelen. Det er Milepelen som skal stå for det praktiske rundt utleie i begynnelsen.

Ny minibank på plass i Mo

For å finansiere driften av minibanken må det til 2500 uttak i måneden. – Jeg håper Nord-Odal kjenner sin besøkelsestid, sier Ola Sandnes. Siden nyttår har Gardvik vært uten minibank. Ifølge banksjef i Odal Sparebank, Torleif Lilløy, er det flere grunner til at de ikke fortsatte driften av minibanken.

Investerer i kjøretøy

Østmoen sag feirer 70 år i år og kan vise til nok et godt driftsresultat. Nå investerer de og får ny profil på butikken. Siden 1947 har bedriften forsynt folk i Nord-Odal med byggevarer. – Årsaken til de gode resultatene er sammensatt, men vi er opptatt av god service og å levere til rett tid, sier Asgeir Vestli som ser svært lyst på framtida og nå investerer de 5 millioner i nye lastebiler. – Det betyr at det bare er kirkespiret og toppen på Mapei-tårnet vi ikke klarer å løfte opp til toppen på, humrer Vestli.

Brutalt overfalt – selger livsverket

Mange odølinger har hatt et nært forhold til Fina'n i Mo. Med tungt

hjerte måtte innehaver Rune Berg selge livsverket. Han fikk varige skader etter at han i 2016 ble brutalt slått ned av innbruddstyver og måtte erkjenne at han ikke kunne fortsette. «Fina'n er en samlingsplass. Vi blir fattigere uten. Her selges alt fra mat og GPS til ammunisjon, fiskeutstyr og hundemat. Håper en ny eier kan fortsette som i dag», sier en av stamkundene.

Nord-Odal har fått kunstgrasbane

Helt siden byggingen startet i august i fjor, har barn, ungdom og voksne i kommunen ventet ivrig på at banen skulle bli ferdig. – Dette har vi hatt et stort behov for, særlig med tanke på rekrutteringen. Nå kan vi starte sesongen tidligere utendørs, på et underlag som er godt å spille på, sier sportslig leder i Nord-Odal IL, Alf Erik Gundersen. I løpet av høsten er det også anlagt ei rullekøytebane på Prestberget.

Carina Carlsen en av ti favoritter til Skamløsprisen 2017

– Så glad at jeg grein. Det er stort å være nominert. Jeg ble helt satt ut av at jeg er blant juryens favoritter, sa Carina Carlsen til Glåmdalen. De nominerte til den landsomfattende Skamløsprisen er ifølge kriteriene, kjente fjes og gode forbilder. Med sitt engasjement har de bidratt til å fjerne skam og fordommer som forbindes med seksualitet. – Jeg er så glad over å bli nominert. Som kroppspositivist føler du deg innimellom alene, sier Carina.

Korpsmusikken lever i Nord-Odal! Her er aspirantene (f.v.) Eline Nordseth Siegwarth, Olaug Bjørklund, Malin Mossefin Hagen, Samantha Nicole Balagtas, Storm Niilas Holseth, Tobias Jacobsen, Nelly Myrvang og Julie Østby. Med sjekken: Skolekorpsets leder Anita Bunes og Anne Cathrine Holth fra Trollringen kulturforum. (Foto: Gunnar Nygård)

Skolekorpset fikk gavesjekk fra Trollringen

I februar inviterte Nord-Odal hornmusikk og Nord-Odal skolekorps til konsert i Milepelen. 80 musikere fylte scenen. Åtte aspiranter åpnet konserten og de var også med på avslutningsnummeret. Skolekorpsets leder, Anita Bunes, mottok en gavesjekk på 70.000 kroner fra Anne Cathrine Holth i Trollringen kulturforum, som nå legges ned.

Milepelen Hotell åpnet

– Jeg trodde nesten aldri det skulle skje at vi skulle kunne kalle Milepelen Vertshus for et hotell, sa en strålende glad styreleder Tove Gulbrandsen under festen i Milepelen som markerte åpningsdagen for hotellet. Et hundretalls gjester var med og feiret begivenheten 8. juni. Åtte motellrom er blitt til 26 hotellrom, hvorav flere suiter.

Restauranten i Milepelen Hotell & Vertshus etter oppgraderingen. (Foto: Odd Magnus Storbråten)

Stina Ringnes i aksjon på Rudskogen i juni i år. (Foto Yngvar Brekke)

Vil bli raskest i verden

Da Stina Ringnes (17 år) fra Knapper kjøpte en gatesykkel etter 16-årsdagen sin, ble hun umiddelbart bitt av basillen. Hun begynte dermed med roadracing for Solør MCK. Stina kjørte sin første sesong som junior i 2016. I juniorklassen kan man delta til man er 22 år, så Knapper-jenta har god tid til utvikling.

Turistkontor i Milepelen

Nord-Odal har fått sitt første turistkontor, og den offisielle, grønne vimpelen kom på plass. – Dette er et felles prosjekt mellom kommunen og Milepelen, sa næringskonsulent i Nord-Odal, Eva Snare, da turistkontoret ble åpnet.

Spanderte innflytningsfest

Til tross for at de har flyttet fra gård og grunn og lagt gamle nabolag bak seg, var de like blide, de som flyttet inn i Prestgårdsjordet borettslag i Sand sentrum. Og Ø.M. Fjeld spanderte innflytningsfesten. Det har tatt sin tid, men endelig sto blokkene med leiligheter i regi av De eldres boligspareklubb på Prestgårdsjordet ferdig med blomster på terrassene. – Her har vi det så godt, sier beboerne. I første etasje skal Nord-Odal kommune innrede trygghetsboliger og aktivitetssenter for demente.

Rekord for Morodalsfestivalen

Årets artister var Bobbysocks, Vamp, Contrazt og det lokale Patent band. For dem som kunne tenke seg noe an-

Marius Kristiansen og Carina Carlsen i arrangørstaben kunne glede seg over strålende vær og publikumsrekord for Morodalsfestivalen. (Foto: Gunnar Nygård)

net enn å høre musikk hele dagen så var det også muligheter for en båttur på Storsjøen og en tur i veteranbiler. Det ble rekorddeltakelse med nesten 2000 personer i det fine været, noe arrangøren så absolutt har fortjent.

Milepelen satser på gjedda

Nok en milepel for det nye hotellet: Som en del av deres aktivitetsmeny kan du nå fiske i Sandsjøen og Storsjøen. Sammen med guiden Raymond Lishaugen og Frode Ek Skarnes testet Glåmdalen ut aktiviteten som Milepelen nå tilbyr sine gjester og andre som ønsker en spesiell naturopplevelse i Nord-Odal.

Gjensidige vil bygge

Det er en trend at flere vil ha gangavstand til lege, butikk, post og kommunale kontorer. Nord-Odal Gjensidige brannkasse har lansert planer om å

rive sitt nåværende kontorbygg ved rundkjøringen og bygge et helt nytt forretningsbygg med leiligheter på samme sted. Brannkassa vil gjerne komme i kontakt med folk som ønsker seg en leilighet i sentrum.

Tilbringer sommeren i dyreparken

Ikke alle gjør som Liv Natalie Nymo fra Nord-Odal. Hun satte av sommeren til å spise dobbeltpeprede pepperkaker i Hakkebakkeskogen i dyreparken ved Kristiansand. I løpet noen hektiske uker gjennomførte Liv Natalie og de andre rolleinnhaverne mer enn 11.000 spillscener. Det er 1155 teaterminutter per dag i den vesle skogen. Men selv etter så mange repetisjoner, så kommer nok aldri Bakergutt til å lære av sine feil. At han bruker 1 kilo pepper i stedet for 1 teskje pepper, den feilen ble gjentatt flere ganger hver eneste dag.

William Lensebakken (5) og Isabella Valentis (15) hadde det ærefulle oppdraget å dele ut blomster til kongeparet. (Foto: Svein Gj. Gjeruldsen, Det kongelige hoff)

Folkefest for kongeparet

Kongeparet møtte jubel fra folket på sin ferd til Mapei i Nord-Odal. Nordodølingene hadde tatt oppfordringen fra administrerende direktør Trond Hagerud på alvor, og det ble en skikkelig folkefest utenfor hjørnesteinsbedriften onsdag 14. juni. I auditoriet fikk kongeparet en velkomsttale og deretter et innblikk i Mapeis historie.

102 år gamle Olaug Malerud fikk hilse på kongen og dronningen. (Foto: Martha-Lill Nordby Hansen, Glåmdalen)

Hovedhuset i Torpet skal igjen bli skistue. (Foto: Gunnar Nygård)

«Samling» på Sand

Anbudsprosessen for det nye bank- og bibliotekbygget på Sand startet 3. november. Grunnarbeidene er planlagt startet i januar, og bygget skal stå ferdig juli 2019. Bygget, som skal oppføres i massivtre og omtales som et «signalbygg», rommer også ti leiligheter.

Torpet blir skistue igjen

– Det er førr gæli at vi itte skær ha ei skistue å gå tell. Målet er å restaurere

hovedhuset, og få i stand et skisentrum som kan brukes både fra Sand og Mo, sa Hans Øyvind Knapper til Odalsportalen i mai. Takket være Hans Øyvinds initiativ, stor velvilje fra grunneier Hans Gustav Henriksen og ikke minst påfølgende stor dugnadsinnsats gjennom sommeren er arbeidene kommet godt i gang. Norsk Kulturfond, Odal Sparebank, Mo Sanitetsforening og Nordre Odalen Kulturminnelag har alle bidratt med økonomisk støtte.

Slik blir det nye bank- og bibliotekbygget. (Illustrasjon: Arkitektfirma Helen & Hard AS)

Bjørn Ivar Lunds

diktsamling «Tankene imellom» er lansert på Alea forlag. Han gjorde suksess med sin krimnovelle. Nå gir han ut sin egen diktsamling som e-bok. Det er en milepel for den unge forfatteren fra Nord-Odal.

Prestisjefyllt stipend til Hallgeir

Hallgeir Engebråten fra Nord-Odal IL viste sist vinter at han er ett av Norges desidert største skøytetalent. Sist uke ble 18-åringen satt pris på av stiftelsen Morgendagens Skøyte-Ess ved å motta et stipend på 5000 kroner.

Sandstrand på Sand

Kommunen fikk et nytt badetilbud like ved sentrum. Ved Sandsjøen, rett ved siden av bryggeområdet til Sand båtforening, ble det etablert ei ny og innbydende sandstrand.

Jonas Strand Gravli

vant prinsessa hver kveld i Hunderfossen i sommer. «Fra Hovedscenen på Nationalteatret til Hunderfossen. Jonas er Askeladden i sommer.» «Trollnatt» på storscenen er årets nysatsing fra familieparken i Fåberg. – Det er utrolig moro å bruke våre egne folkeeventyr og alt som ligger der i skattkista, sier Jonas.

21. året med familie- og folkefest

Like sikkert som kalenderen er «Liv og Røre» i Austvatn. I år var det 21. gang denne familie- og folkefesten ble arrangert. Noen har vært med helt siden begynnelsen. Synnøve Oppi har sittet i arrangementskomitéen i alle år, men blir veldig beskjeden når det snakkes om innsatsen.

Nok et godt resultat for banken

Første halvår 2017 ble bedre enn Odal Sparebank håpet. Resultatet før tap var 35,6 millioner kroner, en økning på 2,5 millioner fra 1. halvår 2016. Administrerende banksjef Torleif Lilløy kunne fortelle om økt etterspørsel etter rådgivning hos kunder i alle aldre.

Endelig ungdomsklubb

Endelig er det kommet et nytt tilbud for de unge i Nord-Odal. Den ferske ungdomsklubben ønsker flere medlemmer, ivrige voksne og et fast tilholdssted. Nord-Odal ungdomsklubb er knapt et år gammel, men allerede er den blitt en «snakkis» mellom de unge. Hver fredag kveld samler rundt 20 ungdommer seg i idrettshallen, skriver Glåmdalen.

Nordodøling matchvinner

Ole Andreas Nesset fra Nord-Odal sikret tre poeng for Ull/Kisa da Tromsdalen ble slått 3-2 i 1. divisjon i fotball for menn søndag 10. september. Nesset scoret seiersmålet for Ull/Kisa ett minutt etter hvilen.

Fiberkabel

Flere områder i Nord-Odal ble i løpet av høsten 2017 tilknyttet den nye «digitale motorveien». – Dette er bra! Vi har ønsket oss bedre kapasitet på nettet i mange år, sa en blid og fornøyd Trond Sundby til Glåmdalen. Han og familien var blant de første som har fått koblet seg inn på det nye fibernettet i Fjell.

Talte for stappfull sal

I anledning verdensdagen for psykisk helse inviterte Mental helse Nord-Odal

Adisak Sween, Unn Ragnhild Andersen og Nora Raaden ønsker velkommen til friidrettstrening. (Foto: Gunnar Nygård)

professor Trond Haukedal til Milepelelen. Det ble en lærerik affære for 300 oppmøtte. I over to timer satt voksne og ungdommer som trollbundet av Haukedals vise ord om menneskers mentale prosesser.

Nå blir det liv i friidretten igjen

En ung trenerduo sto klar til å gi friidrettsinteresserte barn en god start. I mange tiår var IL Mogutten en av de største og mest suksessrike friidretts-

klubbene i vårt distrikt. De siste årene har det imidlertid vært lite aktivitet i friidrettsmiljøet i Nord-Odal. I spissen for den nye friidrettsatsinga står Ragnhild Øksdahl og Unn-Ragnhild Andersen. Adisak Sween og Nora Raaden har sagt ja til å ha ansvaret for de ukentlige treningene.

Stor utbygging ved Mapei

«Nå stikkes spaden i jorda på Sand for det som er en av de største industriinvesteringene i distriktet på svært mange år» skriver Glåmdalen 10. oktober. Totalt skal det bygges for mer enn 160 millioner kroner. Storsatsingen i Nord-Odal skal gradvis gi nærmere 40 nye arbeidsplasser. Nord-Odal kommune er en viktig samarbeidspartner og har bidratt til at det er mulig for Mapei å utvide arealet under tak med 8000 kvadratmeter. Når hjørnestensbedriften nå utvider mot nord, innebærer det at man overtar Nipro-bygget og bygger helt nytt mellom de to eiendommene. Nipro flyttet i løpet av høsten inn i nye lokaler i den tidligere Støverud-butikken og fikk samtidig nytt navn: Odal kompetansesenter, forkortet OK.

Mapeis direktør Trond Hagerud og ordfører Lise Selnes tok et symbolsk spadetak ved Vallsetvegen for å markere byggestarten. (Foto: Lars Fogelstrand, Glåmdalen)

Sverre ble hedret av kongeparet

Sverre Tangen, mangeårig ildsjel i skøytemiljøet i Nord-Odal og Hedmark, var blant de 70 eldre frivillige fra hele landet som var invitert til kongeparets «Afternoon tea» på slottet. På kongehusets hjemmeside er arrangementet beskrevet slik: «På sine besøk rundt i landet møter Kongefamilien mange frivillige og ser den store betydningen av innsatsen de legger ned – både for lokalsamfunnene og menneskene i nærmiljøet. De siste årene har derfor Kongen og

Dronningen valgt å invitere grupper av eldre ildsjeler til Slottet for å hedre dem og arbeidet de gjør».

Kommunen som kan jakt

Gjestejegere fra hele Europa skryter uhemmet av Nord-Odal kommuneskogens måte å håndtere elgjakt på. – Dette er et suverent opplegg. Hele pakka er jo så bra at det er derfor vi kommer igjen, sier en av gjestejegerne til Glåmdalen. Opplegget er meget profesjonelt, og alle er fornøyde.

Kong Harald og dronning Sonja ønsker Sverre Tangen velkommen til selskap på slottet. (Foto: Lise Åserud, NTB/Scanpix)

Stjernehimmelen i 2018

Det er nesten alltid et eller annet interessant å se på himmelen, enten man bruker en liten kikkert eller bare har sine egne øyne til rådighet. Selv om mange stjerner er usynlige i de lyse nettene i mai, juni og juli, er det mulig å se de lyssterkeste planetene hvis disse er framme. Av og til dukker det også opp andre interessante himmelfenomen, som formørkelser og meteorsvermer.

Formørkelser

Av de tre solformørkelsene som skjer i 2018 (ingen totale) er to usynlige fra Norge, og den tredje, som inntreffer 11. august, er svært lite iøynefallende. Sett fra Oslo er den på sitt maksimale klokka 11.01, og da er bare 1,3% av sola dekket av månen. Formørkelsen er altså knapt synlig, men hvis en likevel vil prøve å se den, er det viktig å bruke solformørkelsesbriller eller annen effektiv beskyttelse av øynene. Å projisere bildet av sola på ei hvit papp-plate bak en kikkert er også effektivt og trygt, og da kan flere se samtidig.

I 2018 er det også to totale måneformørkelser, men det er bare én av dem som vi kan få sett litt av. Når månen står opp i sør-øst ved 22-tida den 27. juli er formørkelsen allerede

total, dvs. at hele månen befinner seg inni jordas helskygge. Totaliteten varer fram til 23.14 da venstre del av månen begynner å titte fram igjen, og en drøy time senere er hele månen ute av helskyggen. Månen blir forresten ikke helt mørk selv under den totale fasen, for det sollyset som passerer rundt randen av jorda brytes av jordatmosfæren slik at en ørliten del av det treffer månen og gir den en rød-oransje farge. Månen opplever da alle jordas soloppganger og solnedganger på samme tid, som kjendisastronom Knut Jørgen Røed Ødegaard en gang beskrev det.

Meteorsvermer

Meteoror eller stjerneskudd er det lysfenomenet som oppstår når partikler, kalt meteoroider, kommer inn i jordas atmosfære. Med den store farten (opptil 72 kilometer i sekundet!) blir friksjonsvarmen så sterk at de fleste fordamper i løpet av noen få sekunder mens de fremdeles er flere mil til værs. Større meteoroider av stein og metall kan unngå å fordampe fullstendig, og hvis rester av disse når ned til overflata, kalles de meteoritter.

Til visse tider av året kommer jorda inn i områder med ekstra mange meteoroider, og vi kan da oppleve meteorsvermer med opptil flere hundre meteoror i timen. Under slike svermer vil det oftest være flest meteoror etter midnatt. Da befinner vi oss på den

sida av jorda som er i fartsretningen i dens kretsløp rundt sola, og som derfor møter meteoroidene «front mot front». Meteorsvermene er oppkalt etter det stjernebildet som de synes å stråle ut fra (samme perspektiveeffekt som snøfnugg i frontlyset når en kjører i snøvær), og dette er noen av de viktigste:

- Kvadrantidene fra 1. til 6. januar, på sitt sterkeste 3. januar.
- Lyridene fra 16. til 25. april, på sitt sterkeste 22. april.
- Aquaridene fra 19. april til 28. mai, sterkeste 5. mai.
- Perseidene fra 17. juli til 24. august, sterkeste 12. august.
- Orionidene fra 2. oktober til 7. november, sterkeste 21. oktober.
- Tauridene fra 1. oktober til 25. november, sterkeste 4. november.
- Leonidene fra 14. til 21. november, sterkeste 16. november.
- Geminidene fra 7. til 17. desember, sterkeste 14. desember.

Planetene

Planetene skinner med et mye roligere lys enn stjernene, som har en tendens til å funkle pga. turbulens i jordas atmosfære. Ordet planet kommer fra et gammelgresk ord som betyr «vandrestjerne» fordi man allerede i oldtiden hadde lagt merke til at fem stjerner i løpet av noen uker eller måneder flyttet seg i forhold til de andre stjernene på himmelen. Den gang visste man ikke at planetene,

inkludert jorda, kretser rundt sola og lyser med reflektert sollys mens de såkalte «fiksstjernene» er egne soler som er tusener til millioner ganger lenger unna.

Merkur er den minste planeten og den som er nærmest sola. Derfor befinner den seg alltid nær sola på himmelen sett fra jorda og kan bare ses på vesthimmelen kort etter solnedgang eller på østhimmelen kort før soloppgang og aldri mot en helt mørk himmel. I 2018 er det best sjanse for å se den på morgenhimmelen tidlig i januar, på kveldshimmelen i februar og mars og på morgenhimmelen i august og september og igjen i desember.

Venus – jordas tvillingplanet i størrelse og nummer to fra sola – er mye lettere å se enn Merkur, dels fordi den er mye lyssterkere og dels fordi den kan bevege seg lenger vekk fra sola på himmelen. Venus er synlig mye av året i 2018. I februar dukker den opp lavt på sørvesthimmelen like etter solnedgang, men kommer stadig høyere opp utover våren og sommeren. I august forsvinner den igjen, for så å dukke opp i sørøst på morgenhimmelen tidlig i november. Resten av året er den svært lyssterk på morgenhimmelen (kan lett oppfattes som en UFO!) og er til og med synlig i dagslys hvis en vet nøyaktig hvor en skal se.

Mars er den nest minste planeten og nummer fire fra sola og kjennes lett på sin rød-oransje farge. Som de andre ytre planetene (de som er lenger ut enn jorda) er Mars nærmest når jorda befinner seg mellom den og sola, en situasjon som kalles motstilling eller

opposisjon. I første del av 2018 står Mars lavt i sørøst og sør tidlig om morgenen mens det ennå er mørkt, men den blir synlig stadig tidligere på natta utover våren og sommeren mens den øker i lysstyrke. 27. juli – samme dag som den totale måneformørkelsen – er den i motstilling og befinner seg da i sør ved midnatt. Selv om natta da ennå ikke er helt mørk, er Mars på dette tidspunktet så lyssterk at den er svært lett å se. Utover høsten står planeten i sør stadig tidligere på kvelden mens den gradvis minker i lysstyrke.

Jupiter er solsystemets største planet og nummer fem fra sola. I 2018 vil dens posisjon på himmelen ligne den til Mars. Først på året ses den i sørøst og sør tidlig om morgenen og

blir synlig stadig tidligere på natta utover våren. Jupiter er i motstilling 9. mai, altså i sør ved midnatt, og selv om natta da ikke lenger er helt mørk, vil den som Mars være lett synlig fordi den er såpass lyssterk. Senere på året står Jupiter i sør og går ned stadig tidligere inntil den kommer for nær sola på himmelen og forsvinner i oktober.

Nytt av året i «Almanakk for Norge» er en oversikt over posisjonene til Jupiters fire største måner slik at en kan identifisere hver enkelt hvis en ser på Jupiter i en vanlig kikkert eller et lite teleskop. For å se månene bør det være noenlunde mørkt, siden de er mye lyssvakere enn selve Jupiter. Saturn er solsystemets nest største planet, nummer seks fra sola og den

Helder Krogsrud med sitt teleskop, som han kjøpte en gang på 1970-tallet. Det har gitt ham mange fine opplevelser i nattemørket. (Foto: Gunnar Nygård)

fjerneste av de planetene som var kjent i oldtiden. Saturn er berømt for sitt vakre ringsystem, men man trenger et teleskop som forstørrer minst 30-40 ganger for å se dette ordentlig. I hele 2018 og de neste to-tre åra står Saturn dessverre svært lavt på himmelen på våre breddegrader, noe som svekker lyset fordi det må passere gjennom mye mer av jordas atmosfære enn om den sto høyere. Hos oss står den opp i sørøst tidlig om morgenen fra starten av året og stadig tidligere på natta utover våren. 27. juni står den i motstilling (i sør ved midnatt), men pga. de lyse nettene er den ikke så lett å se da. Utover høsten står den i sør og går ned stadig tidligere på kvelden inntil den i desember forsvinner bak sola.

Orion & Sirius

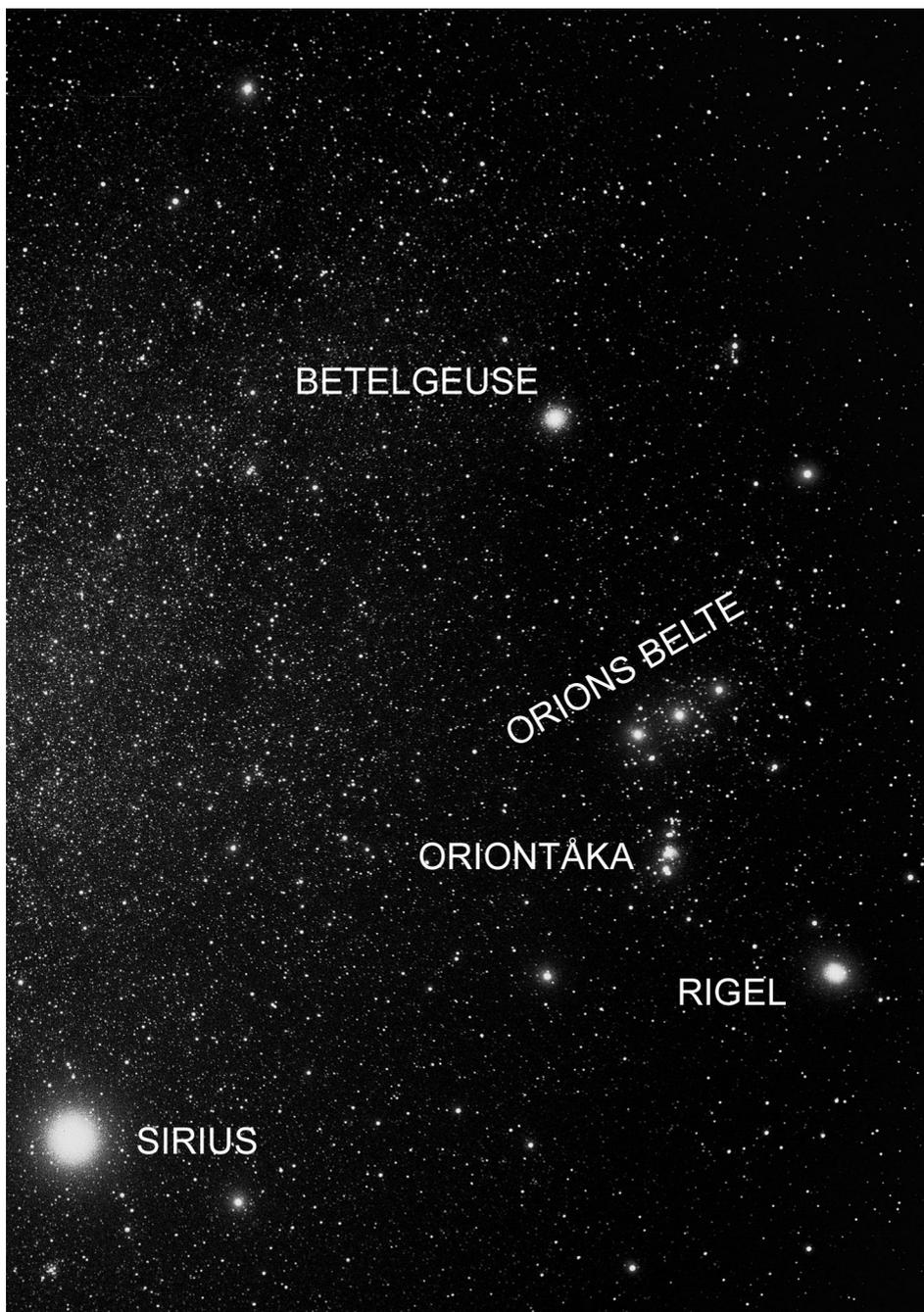
Det flotteste stjernebildet på vinterhimmelen er utvilsomt Orion, som står i sør like før midnatt ved nyttår og to timer tidligere for hver måned utover vinteren og våren inntil det forsvinner i de lyse vårkveldene i april-mai.

I oldtiden forestilte man seg Orion som en jeger som holdt ei klubbe i høyre hånd og et dyreskinn i venstre. Fire klare stjerner danner hvert sitt hjørne i en firkant som markerer Orions høyre og venstre «skulder», høyre «kne» og venstre «fot». Orions «belte» markeres av tre stjerner på linje, og under disse er noen mindre stjerner som danner «sverdet». Alle stjernene i Orion er mye større og lyssterkere enn sola, men heldigvis for oss er de mange millioner ganger lenger unna. De to lyssterkeste sett fra jorda er

de to superkjempene Betelgeuse og Rigel, som markerer høyre «skulder» og venstre «fot».

Betelgeuse er en kjølig, rød superkjempe som lyser omtrent 100.000 ganger sterkere enn sola (mesteparten av dette er usynlig infrarød stråling), og er så oppblåst at overflata ville nådd nesten ut til Jupiter hvis den byttet plass med vår sol. Avstanden er anslått til 640 lysår, men usikkerheten her er på 15-20 %. Dette betyr at det lyset vi mottar fra Betelgeuse i dag ble sendt ut mot slutten av middelalderen, og at vi derfor ser den slik den var da. For noen år siden skapte Betelgeuse litt oppstyr fordi mange trodde at den var på nippet til å eksplodere som en supernova. Det er slik de største stjernene avslutter sitt liv, og i noen uker eller måneder kan de da stråle like sterkt som resten av sin galakse til sammen. For Betelgeuses del var det nok falsk alarm, for selv om dens liv utvilsomt nærmer seg slutten, vil den mest sannsynlig fortsette å lyse i mange tusen år til.

Rigel er en varm, blåhvit superkjempe. Den er ikke på langt nær så oppblåst som Betelgeuse, men den høyere temperaturen gjør at hver kvadratmeter stråler mye sterkere. Dens totale utstråling er derfor enda større enn Betelgeuses og kanskje så mye som 200.000 ganger solas. Dette forklarer hvordan Rigel kan være himmelens 7. lyssterkeste stjerne enda den er hele 860 lysår unna, en avstand der en ville trenge et teleskop for i det hele tatt å kunne skimte vår egen sol. Over halvparten av utstrålingen skjer i form av ultrafiolett lys, så hvis noen astronauter i ei fjern framtid skulle

Orion og omegn med de viktigste stjerner markert. (Foto: European Space Agency)

våge seg i nærheten av Rigel, ville de trenge massevis av solfaktor! Store stjerner som Betelgeuse og Rigel sløser voldsomt med energien sin og lever derfor i bare noen titalls millioner år, mens mer beskjedne stjerner som sola kan holde det gående i ti milliarder år eller mer.

Oriontåka er et av de mest interessante objektene i Orion. Denne diffuse tåkedotten i «sverdet» under «beltet» er i virkeligheten ei diger sky av gass og støv som produserer nye stjerner. Dette foregår ved at lokale fortetninger av gassen og støvet kolliderer og kollapser pga. sin egen tyngdekraft og trekker seg sammen inntil sentrum blir varmt nok til at kjernefysiske reaksjoner (fusjonskraft) settes i gang. Dette stopper kollapsen, og ei ny stjerne er født, med en energikilde som vil vare i millioner eller milliarder av år.

Til slutt må nevnes stjerna Sirius, som ikke hører til Orion men til stjernebildet Store hund (Canis major), til venstre og litt under Orion på himmelen. Sirius er himmelens mest lyssterke stjerne sett fra jorda. Selv om

den stråler 25 ganger kraftigere enn sola og også er en del varmere, skyldes lysstyrken først og fremst at den er ganske nær oss. Med en avstand på bare 8,6 lysår (210 millioner ganger lenger enn til månen!) er Sirius faktisk den aller nærmeste stjerna som kan ses med bare øynene fra våre breddegrader. De eneste stjernene som er nærmere er Alpha Centauri – som bare kan ses fra sydligere strøk – og noen få røde dvergstjerner som er altfor lyssvake til å ses uten teleskop.

I 1862 ble det oppdaget at Sirius har en lyssvak kompanjong som fikk navnet Sirius B. Dette er ei svært kompakt, hvit dvergstjerne på størrelse med jorda som kretser rundt hovedstjerna, Sirius A, med en omløpstid på 50 år. Sirius B har gått tom for brensel og er dermed ei død stjerne som langsomt avkjøles mens den avgir restene av den varmen som ble produsert mens den ennå var aktiv. Den samme skjebnen venter vår egen sol, men tidsperspektivet på flere milliarder år gjør det temmelig meningsløst å bekymre seg om dette!

Ungdommers møte med Størjebygda i 1969

Løten ungdomsskole, hvor jeg var ansatt som lærer, hadde tradisjon med overnattingstur for avgangsklassene. Jeg valgte å ta min klasse med til Bjelker hvor jeg hadde vokst opp på 1930- og 1940-tallet.

Folkeliv og kultur hadde endret seg mye på 20 år fra jeg hadde flyttet heimefra i 1951, men jeg hadde mange gode minner i behold. Da jeg bodde der, var det til dels naturalhusholdning, og vi levde av det vi produserte på garden. Folk hadde arbeidsplassene i nærmiljøet. Etter krigen begynte Odalsruta å frakte pendlere til arbeid i Oslo.

Jeg hadde mye å vise fram fra den tida jeg bodde heime, og jeg kjente eldre folk som kunne fortelle om tidligere tider. Bjelker, eldste garden i bygda, var fraflyttet. Tunet lå mellom flere gamle tømmerbygninger. Stedet egnet seg godt for telting og aktiviteter. Garden lå fint til med lang strandlinje mot Storsjøen. Mot vest lå Røn, et lite skogsområde som skilte mellom Storvegen og Kroksrudgardene. Ovenfor lå det noen gamle bebodde husmannsplasser før skogen strakte seg videre mot Fallet i Nes og Eidsvoll.

I bygda var det barnerike familier, og alle hadde husdyr, katter og noen

hunder for jakt. I 1969 var det mange tomme fjøs, og hestene var det færre av. Traktorene hadde overtatt mye som drakraft i jordbruk og skogsdrift. Gudbrand Bjelker (1923-2010) gav oss lov til å bruke gardstunet. Første dagen gikk med til bading og lek. Etter felles kveldsmat med fonduegryte satte vi oss rundt et bål og var klare til å ta imot onkel Hans Brynjulvsrud (1895 – 1981) og min eldste bror Knut H. Krogsrud (1921 - 2012). De skulle fortelle om bygda og folket.

Bjelker antas å være fra før vikingtida. Stua nordvest på tunet var trolig bygd på 1600-tallet. Der var det et eget rom presten hadde for overnatting når han kom fra Strøm enten på sjøen i båt eller med hesteskyss på en kjerreveg til og fra Nord-Odal. Bidrag til prestens underhold var en plikt tillagt Bjelker.

Først på 1800-tallet var det uår og hungersnød, og mange døde av sult. Kirketjeneren som stod i tårnet og ringte for alle som skulle gravlegges, kunne se opp til sju til åtte hesteskysser med kister komme på rekke etter hverandre. Det ble satt en stake ved hver grav så presten kunne se hvor han skulle stoppe og lese noen ord fra Bibelen.

Da presten ikke lenger benyttet seg av losjiet på Bjelker, sendte han regning for at han ikke bodde der. Bjelker svarte da at rommet stod ledig, og at han var hjertelig velkommen. De ville

Av Øyvind Krogsrud

ikke betale for at han reiste forbi.

Det ble fortalt mange historier denne kvelden som jeg tok opp på lydbånd, men Hans leverte også to historier skriftlig som her gjengis ordrett.

Noen elever overnattet i telt på tunet. Andre rodde over til vika Nora hvor de satte ut fiskegarn og bodde i ei lauvhytte de laget seg på Engen mellom Åa og Nora.

Flere ville overnatte i setrer eller koier i Vestskogen. Grunneierne hadde åpnet for det, og med kart og kompass fant de fram til skogshusværene.

Mange av elevene hadde vært på Kolboden i Løten der min svoger Magne Lystad (1932-1999) vant europamesterskapet i orientering i 1962. Sigurd Dæhlie, i dag kjent o-løper, var elev i klassen, og han hadde lært å bruke kart og kompass av min bror Håkon, som var hans lærer på Jønsrud skole. Sigurd Dæhlie har i 2017 skrevet bok om orienteringsbragder i Nordbygda. Han skriver der: «Jeg fikk tilbud om et lynkurs i det mest

elementære når det gjelder innskruing av kompasskurs og de viktigste karttegnene av skolestyrer Håkon Krogsrud. Håkon hadde nok fått interessen og kunnskapen om orienteringsidretten gjennom sin svoger Magne Lystad.»

Dagen etter satt jeg i sekstida i solskinn og speidet utover sjøen. Jeg nøt stillheten og freden med en kopp nykøkt kaffe. Plutselig ser jeg det glir en båt ut fra Ågapet. Nå skulle fiskegarna tas opp. I kikkert så jeg at det blinket i fisk. Håpet var at det skulle bli nok mat til middag.

Da elevene kom i land, satte de i gang med å renske fisk, abbor og mort, og vi skrelte poteter. Vi hadde avtalt med min mor, Ragnhild (1898 - 1983), at vi skulle bære maten til Kroksrud der hun forberedte måltidet. Vi satt til bords i stua og kammerset, 21 elever i alt. Mat var det nok av til alle.

Sjøl om det er 48 år sia, er det mange som sier at de husker turen. Det hjelper nok også på at det ble tatt mange bilder disse to dagene.

Her er to historier fra Størjebygda slik Hans Brynjulvsrud fortalte dem:

Biserm pund og kilo

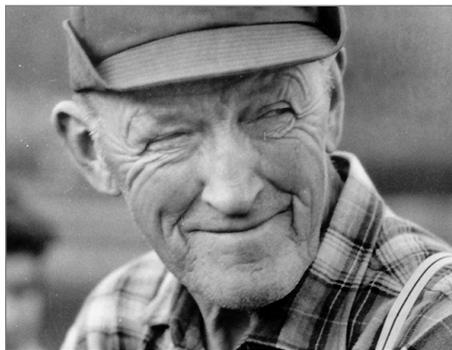
I gamle dager, for ca. 100 år siden, var fattigunderstøttelsen pålagt gårdene. Det var fra den

To av Norges beste orienteringsløpere gjennom tidene, Magne Lystad og Sigurd Dæhli, fotografert sammen i 1982, da 40-årsjubileet for Magnes EM-gull ble markert med et løp i Løten. Magne var gift med Torunn Krogsrud, mens Sigurd satset på o-sporten etter et lynkurs med Håkon Krogsrud. (Foto: Gunnar Nygård)

tid vi fikk overgangen fra bismerpund til kilo. Et bismerpund var 6 kg. På den tid var Halvor Olsen Haukerud fattigforstander i Bjelker krets. Han sendte ei kjerring med en seddel til Gulbrand Helgedagsrud med beskjed om at han skulle levere kjerringa 6 kg skredd havremel. Hun leverer seddelen til Gulbrand, han tar den og ser på den en stund, slenger så seddelen bortover bordet og sier til eldste sønnen Amund: «Je bryr meg ittno om dessa kilogramma hass Halvor Haukerud. Væg i 2 bismerpund mjøl åt kjerringa Amund». Hun fikk altså det dobbelte av det hun skulle ha. Han visste ikke hvor mye 6 kg var; hadde det stått 1 bismerpund, hadde kjerringa fått det hun skulle ha.

Bjørnejakt i Songkjøllia

På søndre Saugnes vokste det opp, for godt og vel 100 år siden, fire uvørne karer. Det var Gulbrand, Per, Jakob og Anders. Det var Gulbrand som var gift til nordre Helgedagsrud, hans kone hette Kristine. Disse karene visste om et bjørnehi i Songkjøllia og bestemte seg for at de skulle få bamsen ut og få skutt den. To av dem tok skiene på

Hans Brynluvsrud var et oppkomme av historier fra gamle dager. (Foto: Øyvind Krogsrud)

en dag og drog på bjønnjakt. Hvem av dem det var vet jeg ikke, men den ene var gift og den andre ugift. De kom fram til hiet og gjorde forberedelser til å få ut bamsen. Den ene tok post med geværet ferdig og den andre hogg seg en lang staur som han stakk inn og begynte å arbeide med. Det var ikke lenge før de fikk høre en rasende knurring og forsto at bjørnen var meget sint og snart kom ut. Han med geværet stod ferdig og ut kom bamsen helt vill. Skuddet gikk, men det var ikke noe godt skudd. Bjørnen fortsatte, den hiver seg over et vindfall og utover et svaberg så snøføyka sto. Det var ei stor binne.

Da geværet var ladd på ny, sier han som var gift: «Du får hoppe etter du, for du har itte kjerring og unger å forsørge.» Om de fikk livet av binna vet jeg ikke, men de forsto at det var en til i hiet. Det skal ofte være så at årsungen følger mora til hun får en ny unge. Men den andre ville ikke ut. De ble så enige om at en skulle ta øksa og kripe inn i hiet og slå den i hjel, og slik gikk det.

Da de hadde fått den ut og flådd den, gikk de hjemover. Så tok den ene skinnet og gikk til fogden i Nordre Odalen for å vise det fram. Det var visst skuddpremie på bjørn den gang. Ja, fogden så på skinnet både vel og lenge. Så sier han til slutt: «Jeg finner ingen kulehull i skinnet.» «Nei», svarte Saugneskaren, «slike spanderer vi itte kuler og krutt på, vi slår dem i hjel med øksa.» Men da hadde'n visst sett på mannen fogden også. Ja, slik fortalte han det, Lars Jakobsen Granli, hver gang han var hjemme for å slakte.

Ord ved livets start

Til mitt barnebarn

Det ligger en veg framma dæ, Martha Olivia,
din egen væg; den vægen bære *du* skær gå.
Noa stann er'n lett å gå; brei og rætt,
are stan er'n bratt og attgrodd; kronglete og smal.

Kanskje ser du lisa langt der framme, Martha Olivia,
kanskje vil du haste mot Soria Moria.
Mæn gi dæ stønner, lukt på blomma i vægakanten
og vær sjøl et lis der vægen er mørk.

Mange følk skær du møte, Martha Olivia,
som vil følge dæ og vise væg.
Men i vægakørsa må du sjøl vælja kurs,
finne *din* væg mot *dett* Soria Moria.

Får je ta dæ i hånda, Martha Olivia,
og følge dæ ei stønn på vægen din.
Vil du, kan je førtælja dæ litt om livet
og de væga *je* har gått.

Av Gunnar Nygård

Gunnar Nygård 2017.

Heidi og Lill Anette gikk Odalen på langs

Det er mange turmuligheter i Odalen, noe disse to damene fra Nord-Odal visste å benytte seg av i sommer. Idéen fikk de under DNTs landsmøte i Kristiansand tidlig i sommer.

– Ragnhild Narum fra Hamar, medlem av DNTs landsstyre, satte oss på ideen da hun fortalte om sin tur, Hamar kommune på langs. Vi tente raskt på ideen og startet planleggingen av «Odalen på langs». Vi anser oss sjøl som ganske alminnelige mosjonister og var litt usikre på hva vi hadde begitt oss ut på, sier Heidi Andreassen og Lill Anette Skogstad Håkenrud.

Torsdag 17. august etter jobb startet turen ved Nettmangen sør for Finnholt på grensa til Akershus, helt sør i Sør-Odal.

– Vi fulgte «Skolestigen» til Finnholt og videre «Kjerkevegen» i retning Sander. Første natt tok vi inn på Bergersætra, ei hytte som DNT Odal leier.

– Fredag fulgte vi «Kjerkevegen» videre til Sander, over Sanderbrua og videre veien langs Dølisjøen til Slåstad der vi hadde en god pause med is i sola utenfor Thoner-butikken. Vi hadde i utgangspunktet tenkt å overnatte i Slåstad, men kom fram så tidlig at vi bestemte oss for å fortsette langs Dragonvegen fra Øvstgarden

og videre over Høgåsen til Slåstadbråten. Vegene var veldig fine i starten, men lite brukte og gjengrodd lenger nord. Da måtte vi kripe til korset og gå nedom hovedvegen noen hundre meter, fra Våltope til Slåstadsæterskolen. Da vi kom til Slåstadbråten, var vi klare for å slå leir. Vi «skræva» over kommunegrensa og fant en fin teltplass på Kuggerudsnabben ved Storsjøens breidd. Her nøt vi en fantastisk solnedgang og følte at vi var på det vakreste stedet på jorda denne kvelden, forteller de to jentene.

– Lørdag våknet vi til torden og kraftig regnvær. Vi pakket sammen tidlig og ga oss i vei til Bakkefløyta i Austvatn, hvor vi tok frokosten i gapahuken. Neste stopp var Krokmyra der vi tok en bålrest og fikk tørket oss i gapahuken til Granli jaktlag. På grunn av alt regnet fulgte vi veien videre til Skålbergsetra, som er museumsseter med dyr og seterdrift på sommerstid. Vi valgte deretter å gå over Skålberget, men det var veldig mye vann i vassdraget på andre siden og vanskelig å komme over. Vi hadde egentlig planlagt overnatting i Rudsetra, men tidsmessig lå vi godt an og fortsatte videre til Knapper. Der overnattet vi hjemme hos Lill Anette. Da var vi blaute og slitne etter en lang dag i regnet.

– Siste etappe på søndag gikk til Odalens høyeste og nordligste punkt, Orrkjølen 641 moh, som ligger akkurat

Tekst: Tora Herud

Framme! Heidi (t.v.) og Lill Anette tar sjølbilde på Orrkjølen, Odalens høyeste punkt.

på grensa til Stange. Regnet dagen før førte til flom i vassdragene, noe som gjorde at vi måtte gå noen omveier.

Det var to fornøyde damer som nådde Orrkjølen søndag ettermiddag etter å ha tilbakelagt 86 km gjennom Odalens varierte og vakre natur. Ruta ser egentlig ut som en ganske rett strek fra sør til nord på kartet og ble en herlig miks av skog, stier og veier.

– Det var en fantastisk morsom tur å gå. Vi er litt overrasket over oppmerksomheten i etterkant av vår lille ekspedisjon, men kanskje nettopp dette er noe som slår an

blant turglade odølinger? Vi benytter gjerne anledningen til å sette fokus på nærfriluftslivet. Kortreist friluftsliv er miljøvennlig og lite kostnadskrevende. Den viktigste gevinsten ved friluftslivet er bedre folkehelse, både fysisk og psykisk.

– Vi anbefaler absolutt flere å ta turen. Husk da kart, kompass og gjerne GPS. Nærtur er opptur, sier Heidi Andreassen og Lill Anette.

Artikkelen er tidligere publisert i Slåstad ILs blad Orienten.

Rast ved Skårillen.

Svensk julefeiring i Paris

I Nord-Odal bor det mennesker fra mange land og kulturer. De feirer gjerne jul på en annerledes måte enn vi som er «innfødte». Redaksjonen i Jul i Nord-Odal vil gjerne formidle noe av dette. Vi håper at dette kan bli en føljetong i kommende utgaver. Først ut er Birgitta Andreassen, opprinnelig fra Värmland. Hun har valgt å fortelle litt om hvordan hun – og mange andre av hennes landsmenn – feiret jul i Paris i 1988. Birgitta, da med etternavnet Person, var husmor og vertinne i «Svenske kyrkan», Eglise Suédoise de Paris.

Juleforberedelsene begynte tidlig. Det var tradisjon å holde en basar tidlig i desember. Jeg bakte 25 pepperkakehus, 2000 lussekatter i tillegg til knekkebrød, alt etter oppskrifter hjemmefra. Alt dette ble solgt i «Birgittas hembageri», som var en del av den store basaren. Her ble det også solgt andre svenske varer som lys, tekstiler, broderte duker og gløgg. I løpet av to dager solgte vi julevarer for en halv million kroner.

Ikke før var basaren avholdt, så sto Lucia-feiringen for tur. Den startet tidlig på dagen 13. desember på den svenske ambassaden. Deretter var det

Birgitta med noe av julebaksten.

opptog i den svenske klubben og i varehuset Printemps. Dagen ble avsluttet i kirken. Også franskmennene elsker Lucia, og kirken, som rommer 250 personer, ble fylt tre ganger for at alle skulle få overvære Lucia-opptoget. Nærmere jul startet forberedelsene til den store julemiddagen i kirken. Mye skal handles inn, og husmor har ansvaret også for det. Over 100 gjester var ventet.

Av Birgitta Andreassen

Det var mye å forberede; juleskinken skulle marineres, kjøtt til kalvssylte males og kalvelever skulle bli til ovnsbakt leverpostei. Vi laget pølser, Janssons fristelse, kjøttboller, og sild i mange varianter, samt lutefisk og «Dopp i grytan» (vørterbrød dypet i kraft fra skinken).

På formiddagen julekvelden var barnefamilier invitert til «Samling ved krybben». Barna fikk saft og boller. Klokkas 16 var det julebønn i kirken.

Presten ønsket alle velkommen, og vi fikk høre juleevangeliet, vi sang svenske salmer og det var ekstra mye musikk.

Så var det klart for den store julemidtdagen med 110 gjester. Alle forsynte seg fra det bugnende bordet. Etter maten fortsatte feiringen med dans kring granen og leker før jultomten kom med små gaver til alle.

Allerede juledags morgen klokka sju var det «julotta», og kirken ble fylt igjen. Kaffe og kaker med rester fra julekvelden ble servert.

Selv om man bor i storbyen Paris, trenger man ikke være ensom og savne

sine svenske juletradisjoner. Kirken fungerte som et naturlig møtested; et knutepunkt for turister, studenter og andre gjennom hele året. Her var det svenske aviser, oppslagstavle, muligheter for å ordne transport hjem, treningsmuligheter og hele tiden tilbud om en varm kopp kaffe eller te med en bolle til.

Husmor og vertinne må være lyttende, forståelsesfull og kunne trøste den som er i en vanskelig situasjon. Kirken har jo som oppgave å ta vare på mennesker i nød.

Jeg var ansatt i den svenske kirken fra 1988 til 1991, da jeg sluttet på grunn av «nytt liv i magen» og nytt liv i Norge – og Nord-Odal.

Jeg hadde fantastiske år i kirken. Før jeg begynte der, hadde jeg vært barnepike i Paris siden 1982, så jeg kjente også kirken godt på forhånd. Alle vi som arbeidet der var som en stor familie. Det var et mangesidig arbeid; rikt, spennende, omvekslende og slitsomt. I tillegg til husmoropp-gavene danset jeg folkedans og sang i kirkens kor. Jeg fikk venner for livet.

Klokkemakerne i Nord-Odal

I stuer rundt omkring i Odalen og mange steder ellers på Østlandet står det fortsatt gamle gulvur laget av urmakere fra Nord-Odal. «Bunes-klokker» er et begrep som fortsatt brukes, og urmakerne som laget dem er blant annet viet oppmerksomhet i boka «Urmakerkunst i Norge», skrevet av Olav Ingstad i 1970.

I motsetning til i Mjøsbygdene var urmakeryrket lite utbredt i nåværende Sør-Hedmark. «I Odals prestegjeld sto det bedre til med urmakeriet, selv om det ikke var så mange mestre der heller. Best kjent er Bunes-urmakerne», skriver Ingstad i boka.

Far og to sønner

Disse urmakerne bodde på Nord-Bunes, som den gang var en plass under Svenneby. Hans Hansen Bunes var født i 1753 og omkom ved en drukkingsulykke i 1824. Både han og sønnene hans; Hans, født i 1779, og Ole, født i 1785, var dyktige klokkemakere. De tre er oppført som urmakere ved folketellingen i 1801. Hans Hansen junior giftet seg i 1816 med Marte Eriksdatter fra Sander i Sør-Odal og fortsatte som urmaker der. Ole ble gift med Goro Amunds-datter fra Torpet. De ble boende på

Nord-Bunes, Ole ble kalt «innerst og urmaker» da han døde i 1832.

Nummererte tallskiver

Bunes-urmakerne laget mange gulv- og slagur. De var kjent for å være av god kvalitet. Alle ble nummerert. Nummeret ble skrevet på tallskiven under navnet på urmakeren. Det totale antallet ligger trolig rundt 300.

Klokke nummer 86, laget av Ole Olsen Bunes, hadde et spesielt urverk med tre tidsvisere, datoskive og slagverk. Slagverket bestemte hvor mange slag som hammeren skulle slå. Det var ett slag hver halve time og ett til 12 slag ved hver hele time. Disse klokkene hadde to lodd med snoropptrekk. De fleste klokkene hadde to visere, men det finnes også klokker med bare én tidsviser. Platene var av jern, men omhyggelig polert, og tallskiven hvitmalt og gjerne med vakre ornamenter i gull. Det sies at klokkemakerne på Bunes fikk malt tallskivene i Sverige, og at de var inspirert av de kjente svenske Mora-klokkene.

Et av Ole Olsens siste ur har nr. 290. Det er i bruk den dag i dag og går riktig. Det er restaurert tilbake til sine originale farger.

Klokkemakere også på Tannes

I boka til Ingstad omtales også Hans Christophersen Tannes, født i 1816, død i 1884. Han skal ha vært en ual-

Av Gunnar Nygård og Ola Erik Tangen

minnelig hendig mann som gjorde klokker og ellers drev håndverk av forskjellig art. Blant hans arbeider er et ur fra 1840-årene, et meget respektabelt verk med månedsgang. Det står som fast toppfigur på et skap av valbjørk. Arne Tannes, født i 1814 var bror av Hans. Han ble prest ved Akershus straffeanstalt i 1856 og senere sogneprest i Våler. Også han laget mange gode klokker. Ingstad antyder at det muligens har vært enda en klokkemaker på Tannes.

Organist og klokkemaker

Anders Andersen Skjeppestad, født i Nord-Odal 1873, var også en habil klokkemaker. Han utdannet seg som organist, og etter noen år i hovedstaden flyttet han til Land. Han laget 134 klokker. Han er omtalt i «Jul i Nord-Odal 2010.»

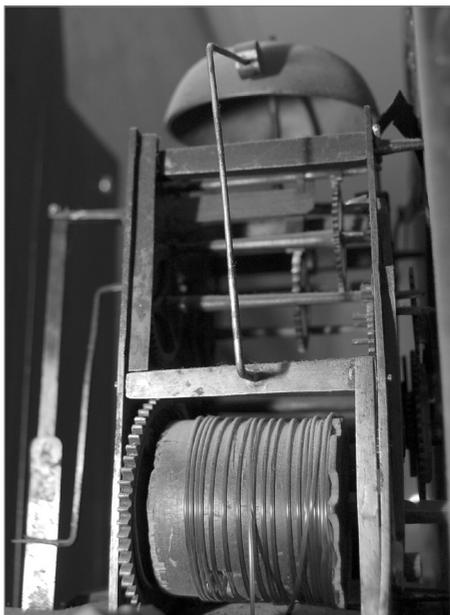
To klokker laget av Ole Hansen Bunes. Klokket til venstre er nummer 259. Den har bare én viser. Klokket til høyre er fra 1853 og har nummer 290. Den tilhører Odd Jensen i Sør-Odal.

Over: Hans Christoffersen Tannes sin klokke nummer seks. Urskiova er av tre. Klokka står på Søndre Berg i Austvatn, og Harald Trøseid bekrefter at den fortsatt går.

Til høyre: Et urverk for både slag og visere. Det har to lodd med snoropptrekk.

Ta gjerne kontakt med kulturminnelaget dersom du har opplysninger om eller bilder av gamle Bunes- og Tannesklokker.

Temmeret skær fram!

*Hør før et brus gjennom vårblåe kvæl!
Luken blir løfte før breddfulle dam.
Vatne' i skumkok, et drønn gjennom dal'n,
en kræftenes oppsang!
Tem'ret skær fram!*

Dette verset er hentet fra gjennomgangssangen i «Temmeret skær fram», et syngespill som Hans Ludvig Fredheim har skrevet med utgangspunkt i den dramatiske arbeidskonflikten i Grytåa og Juråa i Knapper våren 1928.

Forestillingen skal vises i Milepelelen kulturhus 21. og 22. april neste år med lokale krefter på scenen: 17 skuespillere, fem musikere, Odal Bygdekor og Storsjøkoret.

Sangtekstene er skrevet av Elling M. Solheim, Arne Paasche Aasen, Tor Jonsson og Hans Ludvig Fredheim. Flere av tekstene er tilpasset handlingen, litt omskrevet og overført til odalsdialekt. Melodiene er av Ronald Andersen, Kai Johansen og Jorid Rønningen. Hun har også arrangert de fleste sangene for kor.

Bakgrunn for handlingen

I mars 1928 hadde skog- og landarbeidere i Nord-Odal organisert seg for å få bedre lønns- og arbeidsvilkår. I begynnelsen av mai gikk det rykter om at skogeierne benyttet uorganiserte fløtere i Grytåa og Juråa i Knapper. Mellom 200 og 300 fagorganiserte arbeidere stilte opp for å «renske åa» for uorganiserte fløtere.

Denne konflikten var en av

mange som var med på å forme verdier og legge grunnlaget for rettigheter som vi i dag tar som en selvfølge. I 2018 er det 90 år siden denne konflikten.

Spillet tar for seg forløpet til selve demonstrasjonen i ei tid med stor fattigdom og nød, arbeidsledighet, konkurser, tvangsauksjoner og personlige tragedier. Skogeierne opplevde et voldsomt prisfall i skogbruket med svært dårlige tømmerpriser. Vi møter mennesker på begge sider i konflikten; i motsetninger, men også i kjærlighet og medmenneskelighet.

Prosjektgruppe

Forestillingen er et samarbeidsprosjekt mellom prosjektgruppa «Temmeret skær fram», Storsjøkoret, Odal Bygdekor og Nordre Odalen Kulturminnelag.

Medlemmer i prosjektgruppa er Hans Ludvig Fredheim (manus og kunstnerisk ledelse), Jorid Rønningen (musikalsk ledelse), Mette Skogbakken (dramatisering/kulisser/kostymer), Harald Trøseid (koordinator kor), Leif Sæther (administrasjon), Ola Haukerud (økonomi) og Gunnar Nygård (informasjon og PR). Ola Trøftmoen har ansvar for lyd og lys.

Øde og forlatt

På gjengrodde stier i de dype skoger
Mellom trær, busker, stein og kratt
Eksomheten ruger
Stillheten er vond ...

Så øde og forlatt ...

Et gammelt slitent hus forteller sin historie
Om det som en gang var
Det livet som de levde
De som en gang bodde der inne

Men ...
Tidens tann har satt sine spor

Naturen tar tilbake og omfavner det
som en gang var noens hjem
Stedet som var elsket
Men nå så forlatt ...

Stolthet, slit, tårer, sorger
men også gleder og gode tider
blir sakte visket ut
Glemt av alle ...

Så øde og forlatt ...

Tekst og foto: Tove Grønli

Gikk i land etter 38 år i tankfart

Våren 2001 kunne Leif Vladimir Voll mønstre av for siste gang. Da hadde han vært til sjøs i 38 år, kun med få avbrudd i land. Ingen nordodøling kan se tilbake på et så langt yrkesliv som sjømann.

Det begynte i 1963. Etter å ha gått real-skolen på Skarnes bestemte 17-åringen fra Sand seg for å dra til sjøs. Han hadde lyst til å følge i kjølvanet til sin 11 år eldre bror, Alec, som allerede var en erfaren sjømann. Han fikk hyre som maskingutt på motortankeren Berit, tilhørende Arthur H. Mathisens rederi i Oslo.

Måtte ta drittjobbene

– Jeg sto om bord i 18 måneder i strekk. Den aller første turen gikk fra Liverpool til Karibien. Det var et godt miljø om bord, selv om jeg som førstereisgutt og yngstemann gjerne måtte ta drittjobbene, forteller han.

Høsten 1965 mønstret han på et flunkende nytt tørrlasteskip, Norse Variant, eid av rederiet Odd Godager & Co. Skipet var spesialbygget for biltransport og hadde plass til 1500 biler.

– Vi gikk i fast rute mellom Hamburg og østkysten av USA. Vi hadde med oss folkevogner dit og mest korn og kull tilbake til Europa.

Båter forliste

Noen måneder etter at Leif mønstret av, gikk Norse Variant ned i en orkan i Nord-Atlanteren. Forliset, som skjedde i mars 1973, fikk store oppslag i media, ikke minst fordi bare en mann, Stein Gabrielsen, overlevde. Han ble funnet på en flåte tre dager etter ulykken.

– Vi merket at skipet var feilkonstruert. Det tålte ganske enkelt ikke dårlig vær, sier Leif.

Også en annen båt Leif hadde seilt med forliste etter at han hadde mønstret av. Tankeren Golar Patricia gikk ned utenfor Kanariøyene samme år. 39 av mannskapet ble reddet; én omkom.

– Det hendte rett som det var at vi hadde dårlig vær. Det verste var nok en gang da vi kom inn i en tyfon i nærheten av Filippinene. Da ringte kapteinen hjem til kona si og forbedte henne på at vi kanskje ikke kom til klare oss.

Dramatikk i Gulfen

Under krigen mellom Iran og Irak, som varte fra 1980 til 1988, seilte Leif på gasstankere som gikk fra Persia-gulven til Japan. Begge land angrep tankbåtene og havnene der de lastet olje og gass. Flere skip ble senket, og mange sjøfolk omkom, blant dem en norsk kaptein.

– Det var til tider skummelt. Vi så båter som ble skutt i senk, og båter som brant. Men vi følte oss aldri

Av Gunnar Nygård

Leif fortsetter som knivmaker. Tove setter stor pris på å ha ham hjemme etter mange år som sjømannskone.

direkte truet selv. Jeg var aldri redd, sier Leif.

Gasstankfart fra 1978 til 2001

Helt fra 1978 til han ble pensjonist i 2001 seilte Leif på gasstankere for rederiet Gotaas-Larsen. De lastet flytende gass på Kharg-øya og gikk nærmest i skytteltrafikk mellom Gulfen og Japan.

– Gassen blir oppbevart i store tanker som fra bønn til topp er høyere enn spiret på Sandskjerka. Eksplosjonsfaren er stor, og røykeforbudet praktiseres svært strengt. Lasting og lossing tar bare 12 timer. Da er det svært travelt om bord, og det ble liten tid til å komme i land. I noen havner er det sjømannsklubber, blant annet ved terminalen på Kharg, men de fikk vi sjelden tid til å besøke.

Etter at Leif opplevde at sjømannskjerka i Singapore gjorde stor forskjell på båtmannskap og folk fra rederiet, har han heller ikke benyt-

tet seg av tilbudene til de norske sjømannskjerkene.

Liker Singapore

– Er det noen by eller havn du husker spesielt godt etter alle disse årene?

– Den fineste byen jeg har vært i, er utvilsomt Singapore. Der fungerer alt, den er moderne og ikke minst ren.

Singapore ble hyppig brukt ved mannskapsbytte og reparasjoner, og da kunne det bli opptil 14 dager landligge.

Store forandringer

– Sjømannsyrket har forandret seg mye på disse årene. Lenge var det vanlig å seile i ni måneder og så være to måneder hjemme. De siste årene var turnusen tre måneder ute og like mange hjemme. Den lengste perioden jeg var hjemme var åtte-ni måneder rundt 1980. Da var jeg blant annet med på å bygge renseanleggene i Sand og Mo.

*Leif og sønnen
Espen sammen
med kapteinen
på Golar Freeze.*

Leif konstaterer at det har blitt færre norske sjømenn. Filippinere og folk fra andre nasjoner har overtatt, selv om det fortsatt er mange skip som seiler med norske offiserer. Den teknologiske utviklingen har vært enorm. Nå er det stort bare datamaskiner som gjør arbeidet.

Fra maskingutt til cargomaskinist

Med årene avanserte Leif i gradene; fra maskingutt til smører og motormann. Etter å ha tatt utdanning på den maritime høyskolen i Grimstad kunne han de siste årene seile som annenmaskinist og som cargomaskinist med ansvar for lossing, lasting og utstyr på dekk. I Grimstad traff han forresten hun som skulle bli hans kone, Tove Ingunn. De fikk etter hvert tre gutter, Tommy, Roger og Espen. Leif har måttet være mye borte fra familien, men han har satt stor pris på de gangene Tove og gutta fikk komme på besøk og være med

ombord på båtene. De første årene gikk kontakten hjem via telegrafisten om bord og Rogaland radio. Senere kom det satellitt-telefoner, og alt ble mye enklere. I fritida begynte Leif å lage kniver på lugaren. Han måtte bare passe på at knivbladene ikke ble for lange, så han kunne få dem med hjem på flyet. Som pensjonist har Leif fortsatt med knivmakeriet.

Russiske aner

Mellomnavnet Vladimir skjuler en spesiell historie. I 1931 var det dårlige tider i Odalen. Leifs far, Einar, og kameraten Georg Nybakk, vurderte å utvandre til USA. Det fortelles at de to dro til Kongsvinger der det skulle være informasjonsmøte. Der var det to køer, en for de som ville til USA, og en for de som var interessert i å dra på tømmerhogging i Sovjet. Nærmest ved en tilfældighet havnet kameratene i den sistnevnte køen. De dro til Sovjet, der de fikk

Øverst: M/T Berit, som Leif mønstret på som førstereisegutt. Nederst: Leifs siste båt; gass-tankeren Mraueh.

arbeid på et sagbruk i nærheten av byen Kirov øst for Moskva, ikke langt fra Uralfjellene. Einar og Georg fant seg hver sin Marosa (Marie) og giftet seg. Leifs bror Alec (Alfred) ble født i 1934. I 1937 fikk nordmennene varsel om at de kunne bli innrullert i den sovjetiske arméen. Da bestemte de seg for å reise hjem med sine familier.

– Vi besøkte slekta i Kirov en gang. Det var sommeren mellom 1. og 2.

klasse på skolen. Vi var også innom ei tante i Leningrad (nå St. Petersburg). Senere har det vært lite kontakt østover, men noen slektninger har vært på besøk i Odalen, sier Leif.

Broren Alec var uteseiler det meste av yrkeslivet sitt. En tid bodde han i Argentina, men senere flyttet han til Göteborg, der han døde for noen år siden.

To nye historiske «blå skilt» satt opp i 2017

Nordre Odalen Kulturminnelag fortsetter arbeidet med å synliggjøre bygninger og steder av stor lokal- og kulturhistorisk verdi i bygda. I 2017 er det satt opp «blå skilt» i Skålbergsætra i Austvatn og på den gamle gravplassen Gammeldalsrud på Trautskogen.

Skålbergsætra har tradisjoner tilbake til 1700-tallet, og det var drift her helt fram til 1960. I 2010 ble sætra tatt i bruk som museumssæter under Odalstunet, og hver sommer siden har både bygdefolk og tilreisende fått oppleve ekte sætertradisjoner med budeer og dyr. Kulturminnelaget verdsetter arbeidet

med å ta vare på sætertradisjonene; ikke minst ved at barn og ungdom på denne måten får mulighet til oppleve sæterlivet «live».

Gravplassen var i bruk fra 1878 til 1932. Klokketårnet ble satt opp i 1887. I 1984 ble det erstattet av en tro kopi av det originale. I forbindelse med avdukingen av skiltet orienterte Asgeir Østli om skiltene og kriteriene for oppsetting, og skogingene bidro med kaffe og sjokoladecake.

Tidligere har Bukkeneset og de gamle kommunehusene i henholdsvis Mo og Sand fått blått skilt.

Kulturminnelaget har bestilt ytterligere to skilt for oppsetting i 2018.

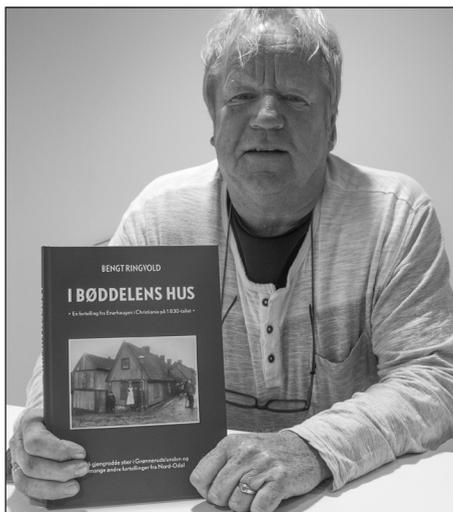

Til venstre: Jørgen Bekken monterte skiltet i Skålbergsætra. (Foto: Gunnar Nygård)
Til høyre: Fra avdukingen på Gammeldalsrud. (Foto: Ingegerd Tronbøl)

Bengt Ringvolds «samlede verker»

«I bøddelens hus» er Bengt Ringvolds bokdebut. Boka har undertittelen «En fortelling fra Christiania på 1830-tallet». Hovedkapittelet omhandler den beryktede bøddelen August Anton Lædel og hans familie.

Lædels siste embetsgjerning som skarpretter var den makabre henrettelsen av Christian Sand på Sagstua i 1833. Boka inneholder også en rekke artikler og fortellinger som Bengt har skrevet for «Jul i Nord-Odal» gjennom snart 28 år, blant annet serien «På gjengrodde stier i Grønnerudslunden». Boka fås kjøpt hos Marihøna og Odal Sparebank på Sand.

Sannhetens urokkelighet

Jeg leter etter sannhetens urokkelighet
her på stien jeg sprang engang
i solregn og lek og sang.
Den er så kronglete blitt,
så gjengrodd og fremmed,
og full av ukjente ting,
her ved barndomshjemmet.
Jeg sanser små barneføtter,
og mors og fars varme smil
som ga oss sannhetskorn på veien,
og drømmer om kjærlighet.
Jeg vet nok at stien er borte,
men jeg leter allikevel
etter sannhetens urokkelighet.

*Edel Rudshaug Sæther
Fra diktsamlingen «Årvåkne vingeslag»*

AFKs seniorlag i 1976

Austvåtn Fotballklubb ble stiftet i 1972. Dette bildet ble tatt i 1976, da seniorlaget spilte i 6. divisjon. Bakre rekke fra venstre: Ola Kristiansen, Henry Smestad, Arne Ruud, Odd Trøftbråten, Trond Trøftbråten, Odd Myrholen og Morten Engen. Fremste rekke fra venstre: Arne Kristiansen, Rolf Lishaugen, Finn Nygård, Torbjørn Holseth, Kjell Agnar Johansen, Ove Johnny Nybakk og Simen Bråten.

Bilde med ukjente personer

Kjenner noen av våre lesere personene på dette bildet? Det er tatt i Garvik, trolig en gang på 1950-tallet.

Ta gjerne kontakt med kulturminnelaget på e-post post@kulturminnelaget.no hvis du har opplysninger!

Kulturminnelagets
bøker fås kjøpt hos
Mariehøna på Sand.
De kan også bestilles
på telefon 909 81916
eller på epost:
post@kulturminnelag.no

Tanker
om alt og ittno

Bjørn O.
Andersens
betraktninger

Kr. 200

Der er en bygd...

Nord-Odal gjennom 101 år
1905-2005

Kr. 200

Kr.100

Ord fra Odalen

Det var en gang...

Om kultur- og
forminner
i Nord-Odal

Kr. 100

Der var ei sæter...

Om sætre og sæterliv i Nord-Odal

Kr. 200

Edel Rudshaug Sæthers bøker fås kjøpt hos Mariehøna på Sand

EDEL RUDSHAUG SÆTHER
Bare en versler

Edel Rudshaug Sæther

Årvåkne vingeslag

DIKT

GRENSELOSE FORFATTERE
BOK #2

Forfattere uten grenser (FutG)
Terje Tønnessen (red)